

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Usuteaduskond

Doris Diana Orr

Õpetussõnade raamatu esimese kogumiku 1–9 vahetekstide
analüüs

Magistritöö

Juhendaja dr. theol. Urmas Nõmmik

Tartu 2021

Sisukord

Sissejuhatus	4
I. Esimene vahetekst Õp 1:20–33	7
1. Sisu- ja kirjanduskriitiline analüüs	7
2. Struktuur	11
3. Kolomeetria ja värsikasutus	13
4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad	13
5. Seosed õpetuskõnedega	14
II. Teine vahetekst Õp 3:13–20	16
1. Sisu- ja kirjanduskriitiline analüüs	16
2. Struktuur	21
3. Kolomeetria ja värsikasutus	22
4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad	22
5. Seosed õpetuskõnedega	23
III. Kolmas vahetekst Õp 6:1–19	24
1. Sisu- ja kirjanduskriitiline analüüs	24
2. Struktuur	29
3. Kolomeetria ja värsikasutus	30
4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad	30
5. Seosed õpetuskõnedega	30
IV. Neljas vahetekst Õp 8:1–36	32
1. Sisu- ja kirjanduskriitiline analüüs	32
2. Struktuur	42
3. Kolomeetria ja värsikasutus	43
4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad	43
5. Seosed õpetuskõnedega	45

V. Viies vahetekst Õp 9:1–18.....	46
1. Sisu- ja kirjanduskriitiline analüüs	46
2. Struktuur	54
3. Kolomeetria	54
4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad	55
5. Seosed õpetuskõnedega	55
VI. Viie vaheteksti võrdlus.....	56
1. Sisu- ja kirjanduskriitilise analüüsi tulemused	56
2. Struktuur	58
3. Kolomeetria	59
4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad	60
5. Seosed õpetuskõnedega	61
6. Kirjandus- ja redaktsioonikriitilised järeldused	63
Kokkuvõte	65
Kasutatud kirjandus	67
Summary.....	69
Lisa 1. Viis vaheteksti	71
Lisa 2. Kolomeetrilised tabelid.....	77
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	85

Sissejuhatus

Õpetussõnade raamatu peatükid 1–9 on raamatu sissejuhatav osa, mis koosneb omakorda sissejuhatusest, kümnest õpetuskõnest ja viiest vahetekstist. Õpetuskõnede ja vahetekstide jaotusest saab ülevaate järgnevas tabelis.¹

1–9	Isalikud õpetused	
	1:1–7	Sissejuhatus ja moto
	1:8–19	1. õpetuskõne
	1:20–33	1. vahetekst ehk 1. tarkusluuletus
	2:1–22	2. õpetuskõne (suhe Jumalasse, ligimesse, jumalatusse ja võõrastesse naistesse)
	3:1–12	3. õpetuskõne (suhe Jumalasse)
	3:13–20	2. vahetekst: tarkuse soovitus
	3:21–35	4. õpetuskõne (suhe ligimesse)
	4:1–9	5. õpetuskõne (manitsus tarkust otsida)
	4:10–19	6. õpetuskõne (suhe jumalatusse)
	4:20–27	7. õpetuskõne (suhe jumalatusse)
	5:1–23	8. õpetuskõne (suhe võõrastesse naistesse)
	6:1–19	3. vahetekst: hoiatus õnnetust toova käitumise eest
	6:20–35	9. õpetuskõne (suhe võõrastesse naistesse)
	7:1–27	10. õpetuskõne (suhe võõrastesse naistesse)
	8:1–36	4. vahetekst ehk 2. tarkusluuletus: tarkus(enaine) ja loomine
	9:1–18	5. vahetekst ehk 3. tarkusluuletus: tarkus(enaine) ja meeletusenaine

Vahetekstid on õpetuskõnede vahel asuvad iseseisvad tekstiühikud, mida eristab õpetuskõnedest selle žanrile omaste tunnuste puudumine.² Vahetekstide kirjeldamiseks on kasutatud ka terminit refleksioon, mis tähistab meditatiivseid kirjeldusi, milles üldjuhul puuduvad otsesed käsud ja keelud.³ Õpetuskõnedega ühendab vahetekste autoriteedile rõhumine: esimeste puhul on selleks autoriteediks tarkus, keda tuleb kuulda võtta, kõnede puhul õpetaja või lapsevanem.

¹ Kaiser, Otto. 1994. *Grundriss der Einleitung in die kanonischen und deuterokanonischen Schriften des Alten Testaments*. Die poetischen und weisheitlichen Texte. Bd. 3. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, lk 64.

² Jakobson, Jonas. 2010. *Kümme didaktilist kõnet Õp 1- 9. Didaktiliste poeemide struktuuri ja semantilise parallelsuhte analüüs vajalike võrdlustega*. Magistri lõputöö. Tartu Ülikooli usuteaduskond, lk 5.

³ Jakobson, Jonas. 2013. Refleksioon kui vahend ja lahendus Jeesus Siiraki Tarkuseraamatus. – *Usuteaduslik Ajakiri*, kd 63, nr 2, lk 9.

Õpetussõnade raamatu peatükkides 1–9 esinevad viis vaheteksti (1:20–33; 3:13–20; 6:1–19; 8:1–36; 9:1–18) on tähelepanuväärsed selle poolest, et tarkust ei ole mujal Vanas Testamendis isikustatud kujul kirjeldatud. Kolmes vahetekstis kujutatakse tarkust prohvetina, kes kutsub oma sõnumit kuulda võtma. Õpetussõnade raamatu uurimisel keskendutakse enamasti õpetuskõnedele, kuid leian, et vahetekstide ainulaadsus ning esinemine Vanas Testamendis annab põhjust neid analüüsida.

Käesoleva magistritöö eesmärk on teada saada, mis on vahetekstide sisu, kuidas neis käsitletut mõista ja tõlgendada, kuidas on vahetekstid vormiliselt kujundatud, kuid võrd sarnane üksteisele või erinev üksteisest on vahetekstide vorm ja sisu ning kuidas on vahetekstid ja õpetuskõned omavahel seotud. Lisaks teen tähelepanekuid ja pakun välja võimalusi selle kohta, milline võiks olla vahetekstide ning nende osade suhteline kronoloogiline järjekord ning milliste salmide ja lõikudega on neid täiendatud.

Magistritöös vaadeldakse vahetekste nende lähimas kontekstis ehk Õpetussõnade raamatu sissejuhatavas osas ning uuritakse nende seost õpetuskõnedega 1:8–19; 2:1–22; 3:1–12; 3:21–35; 4:1–9; 4:10–19; 4:20–27; 5:1–23; 6:20–35; 7:1–27. Võrdluse abil loodan leida seoseid, mis aitavad mõista, miks ja mis järjekorras on need poemid õpetuskõnede juurde lisatud. Magistritöös on toetunud põhiliselt viiele Õpetussõnade raamatu kommentaarile. R. B. Y Scott „Proverbs. Ecclesiastes“ (1965), William McKane „Proverbs. A New Approach“ (1970), C. H. Toy „A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Proverbs“ (1977), Roland E. Murphy, „Proverbs“ (1998) ja Bernd Ulrich Schipper, „Sprüche (Proverbia)“ (2018).

Vahetekstide analüüsimiseks kasutan kirjanduskriitilist meetodit ning sisuanalüüsis võrdlen metafoorikat, semantikat ja sõnakasutust eesmärgiga leida sarnasusi nii teiste vahetekstide kui ka õpetuskõnedega. Struktuurianalüüsis vaatlen poemide stroofideks⁴ ehk alaosadeks jaotumist, pöörates tähelepanu sellele, kas ja millised võtmesõnad stroofe markeerivad. Kasutan kolomeetrilist meetodit, et tuvastada värsimõõdu tavapärase vorm ning kõrvalekalded värsiridade pikkustes.

Vanaheebrea luules jaguneb üks poem stroofideks, mis võib omakorda jaguneda alastroofideks. Stroof on pikem sisuline luuleühik, mis koosneb bikoolonitest või

⁴ Nõmmik, Urmas. 2021. Vanaheebrea afektiivse ja reflekteeriva mureluule stroofistruktuurist Iiobi kõnede näitel. – *Keel ja Kirjandus*, nr 1, lk 67.

trikoolonitest ehk kahe- või kolmerealistest värssidest. Stroofi algust võib markeerida anakruus ehk retooriliselt kaalukas sõna värsi alguses.⁵

Kuna uuritavad tekstilõigud on luulevormis, tuleb määrata värsitüübid, selgitamaks, kas vahetekstide värssid esindavad sarnast värsitüüpi, või on erisusi, mis rõhutavad sisu erilisust või erilist asukohta struktuuris või markeerivad hilisemat lisandit. Võrdluse aluseks võtan mašal-värssi ehk võrdumi, mille tunnused on kaks värsirida, mõtteriiim ehk parallelism ja kolomeetriline tasakaal.⁶

Kolomeetriline meetod kujutab endast iga kooloni ehk värsirea konsonantide kokku lugemist. Arvestades, et tarkuskirjanduses on konsonantide arv ühes koolonis 12–15, harvem 11–16 konsonanti ning koolonite pikkus ei erine rohkem kui kolme konsonandi võrra, on sel moel võimalik tuvastada kõrvalekaldeid ja hilisemaid lisandusi tekstis.⁷

Töö koosneb kuuest peatükist, millest viies analüüsitakse iga vaheteksti sisu, struktuuri, kolomeetriat, võtmesõnu ning seoseid õpetuskõnedega. Viimane, kuues peatükk, võrdleb tulemusi. Analüüsis lähtun heebreakeelsest tekstist ja Eesti Piibliseltsi 1997. aasta väljaande tekstist, mida olen täiendanud oma alternatiivse tõlkega (lisatud nurksulgudes). Lugemise lihtsustamiseks on eestikeelne tekst paigutatud nii iga peatüki algusesse kui lissasse. Lissas on esitatud ka tekstide kolomeetrilised tabelid. Olulised võtmesõnad on nii eestikeelses tekstis kui kolomeetrilises tabelis rasvases kirjas märgitud ning üksteisest eristatud on ka stroofid. Ümarsulgudes teksti pean väiksemateks hilisemateks täiendusteks.

⁵ Nõmmik, Urmas. 2015. Vanaheebrea luule poeetika, sissejuhatuseks. – *Methis Studia humaniora Estonica*, nr 16, lk 9–15.

⁶ Nõmmik 2015, lk 12–15.

⁷ *Ibid*, lk 10.

I. Esimene vahetekst Õp 1:20–33

1. Sisu- ja kirjanduskriitiline analüüs

Esimene vahetekst Õp 1:20–33 on paigutatud esimese ja teise õpetuskõne vahele ning esialgsel vaatlusel puudub seos nende õpetuskõnedega. Vaheteksti sisu võib kokku võtta järgmiselt: sissejuhatuses kujutatakse tarkust kui prohvetit, kes linna avalikes kohtades inimeste poole pöördub. Tarkuse kõne algab üleskutsega teda kuulda võtta. Kõne esimene pool hurjutab neid, kes õpetusest ei hooli, sellele järgneb tagajärgedele osutamine. Kokkuvõtteks tuuakse välja, milline karistus ootab rumalaid ning mis ootab neid, kes tarkuse sõnumit järgivad.

²⁰**Tarkus** hüüab tänavail,
annab oma häält kuulda turgudel,

²¹kisendab lärmakates paikades,
kõneleb oma sõnu linnavärvate suus

²²„Kui kaua te, **rumalad**, armastate **rumalust**?
(Kui kaua meeldib hoopelajail hoobelda
ja **alpidel [rumalatel] vihata teadmist**?)

²³Pöörduge minu **noomimise** alla!
Vaata, ma lasen teile voolata oma vaimu,
teen teile teatavaks oma sõnad.

²⁴**Et** ma olen kutsunud, aga te olete tõrkunud,
olen sirutanud oma käe, aga ükski pole tähele pannud,

²⁵ja et te pole hoolinud mitte ühestki minu nõust
ega ole tahtnud mu **noomimist**,

²⁶siis naeran minagi teie **õnnetust**,
pilkan, kui teie **kohkumine [hirm]** tuleb,

²⁷kui teie **kohkumine [hirm]** tormina tuleb
ja teie **õnnetus** tuulekeerisena saabub,
(kui häda ja ahastus teile kallale kipuvad).

²⁸**Siis** nad hüüavad mind, aga mina ei vasta,
otsivad mind, aga ei leia.

²⁹Sellepärast et nad on **vihanud tunnetust [teadmist]**
ega ole valinud **Issanda kartust**,

³⁰et nad ei ole hoolinud minu nõust,
vaid on põlastanud kõiki mu **noomitusi**,
³¹peavad nad siis sööma oma tegude vilja
ja küllastuma oma kavatsustest.

³²**Sest rumalaid** tapab nende taganemine
ja **alpe [rumalaid]** hukkab nende hooletus.

³³Aga kes mind kuulab, võib julgesti elada
ja olla muretu, kurja **kartmata [hirmu tundmata]**.“

Esimeses vahetekstis samastatakse tarkust õige ehk Jumalale meelepärase käitumisega, samas kui rumalus on Jumala käskude eiramine, millel on halvad tagajärjed. Nagu tõestab sõnakorduste analüüs allpool, on poemi rõhk otseselt manitsusel, „noomimisel“. Kogu kõne korpus ehk kaks keskmist pikka stroofi on loetavad kui ühe hingetõmbega (lausega) öeldavad noomitused, mis ei jäta teisitimõistmise võimalust. Tarkus on esitatud prohvetina, kes kutsub meelt parandama enne, kui tundub olevat hilja – aga ometi on veel võimalus pöörduda tarkuse teele.

Salmid 20–21 juhatavad sõnavõtu sisse. Tarkuse pöördumist kuulajate poole on sageli võrreldud prohveti astumisega inimeste ette eesmärgiga kõnetada kogu rahvast. Siin esitatud kohalikut ja pöördumise viisi mainitakse vahetekstides korduvalt (8:2–3; 9:3).⁸ Kuigi tarkus väljendab ennast kui prohvet – palvega, hukkamõistuga, ähvarduste ja lubadustega –, ei kujutata teda Jumala käskjalana, kes edastab inimestele mingit (ette)kuulutust, alustades oma juttu „Nii on öeldud...“ või muu sarnase fraasiga. Ta räägib pigem iseenda eest, olles ise autoriteet.⁹ Salmides 20–21 rõhutatakse paralleelismi kasutades, et tarkus kuulutab oma sõnumit avalikes kohtades: „tänavail/turgudel“ (s 20), „lärmakates paikades/linnavärvate suus“ (s 21). Tarkuse puhul on siin kasutatud naissoo vormi¹⁰, seetõttu on teda võrreldud jumalannaga. Eelnevast ei saa järeldada, nagu viidataks siin teisele jumalikule olendile Jahve kõrval, kuid tarkust esitatakse Jahve atribuudina. Arvatavasti on tegemist varasemate tarkusejumalanna kujutiste mõjudega.¹¹ Tarkus on siin jutlustaja, kuid ta ei kutsu patukahetsusele. Vaatamata prohvetitele omaste

⁸ **Murphy**, Roland E. 1998. *Proverbs*. Word Biblical Commentary. Vol. 22. Nashville: Nelson Reference & Electronic, lk 10.

⁹ **Scott**, R. B. Y. 1965. *Proverbs. Ecclesiastes*. The Anchor Bible. Vol. 18. Garden City (New York): Doubleday & Company, lk 39.

¹⁰ **Sæbo**, Magne. 2012. *Sprüche*. Das Alte Testament Deutsch. Bd 16/1. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, lk 49.

¹¹ **Scott**, lk 39.

pöördumisvõtete kasutamisele ei kõnele ta nagu prohvet. Tarkus ei nõua patukahetsust, ta nõuab tähelepanu ja tunnustust.¹² Tekstis ei mainita kordagi Jumalat. On väidetud, et tarkuse selline isikustatus viitab vanale mütoloogilisele materjalile. See, kuidas tarkus naeruväärustab inimese väljateenitud kannatusi, on pigem mütoloogilise kui prohveticu kõlaga, meenutades jumalanna Anati naeru ugariti müüdis Baali ja Anati kohta.¹³

Salmide 22–23 puhul, mis koosnevad kumbki kolmest värsireast, on tõenäoline, et 22b ja c on lisandid, sest räägivad rumalatest kolmandas isikus, kuid 22a ja 23a, nagu ka kõik ülejäänud värsid salmides 22–27, teevad seda teises isikus. Kui 22b ja c eemaldada, jäävad alles kaks bikoolonit 22a+23a ja 23b+c. Sellisel juhul tuleks 22a+23a mõista nii: „Kui kaua te, rumalad, armastate rumalust? / Pöörduge minu noomimise alla!“

C. H. Toy väitel sõltub teksti tõlgendus salmide 22–23 suhtest järgnevate ridadega. Kui 23a on veenmine patukahetsusele, ei saa ta olla sisuliselt seotud järgnevaga, kus eeldatakse, et tarkuse kutse on tagasi lükatud ja edasine (alates s 23) väljendab adressaatide tõrjuvat vastust. Üks võimalus on välja jätta s23a ning vaadelda kogu lõiku ähvardusena. Sel juhul võiks ridade mõte olla: olete mind piisavalt kaua ignoreerinud (s22), olen kaotanud kannatuse ja teatan oma otsuse (s 23), sest te olete keeldunud... jne (24–31).¹⁴ Kuigi nii võib tekstilõigus ühtse mõtte leida, viitab kolmanda pöörde kasutamine salmides 22b ja 22c pigem esimesele võimalusele – tegemist on lisanditega. Sellele viitab allpool ka struktuuri vaatlus.

Salmiga 22 alustab tarkus oma selgelt hukkamõistvat kõnet. Ta ei kutsu publikut kuulama, pigem suunab neile oma hukkamõistu. Salmis 22 on adresseeritud nimetatud rumalateks või naiivseteks. Rumalate poole pöördub ta ka salmides 8:5 ja 9:4. Salmis 23 väljendub tarkuse vaim vihas, mis manifesteerub järgnevates ähvardavates sõnades.¹⁵

Salmide 24–27 sõnakasutus, millega esitatakse eesootava hävingu põhjused, on omane prohveticu kirjandusele, eriti salmides 24 ja 28. See, et ollakse kutsunud ja ei ole vastust saadud, on Jumala-poolne etteheide, mis esineb ka Js 50:2; 65:1; 66:4; Jr 7:13, 24–27 ja Sk 7:13. (Püha) käe sirutamine kõlab samamoodi ka Js 65:2-s. Mida prohveticu omistasid Jumalale, omistatakse nüüd tarkusele. Salmis 25 on kirjeldatud inimeste-

¹² **McKane**, William. 1970. *Proverbs. A New Approach*. Old Testament Library. London: SCM Press, lk 276.

¹³ **Scott**, lk 39.

¹⁴ **Toy**, C. H. 1977. *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Proverbs*. The International Critical Commentary on the Holy Scriptures of the Old and New Testaments. Edinburgh: T&T Clark, lk 21.

¹⁵ **Murphy**, lk 10.

poolset ignoreerimist, kasutades tarkuskirjanduse terminoloogiat. Salmis 26 mainitud tarkuse naeru on seostatud kirjakohtaga Psalmis 2:4. Salmis 27 on kasutatud termineid איד „õnnetus“, צרה „häda“ ja צוקה „ahastus“, nõnda et need allitereeruvad ja assoneeruvad. Neid kasutatakse prohvetlikus ja apokalüptilises kirjanduses sarnaselt, kirjeldamaks eesootavat hukatust.¹⁶ Sõnad צרה ja צוקה esinevad salmi kolmandas värsireas, mis on tõenäoliselt lisand, kuna kordab eelmises värsireas öeldut.

Salmis 28 kirjeldatakse rumalate reaktsiooni, kelle hukutab nende enda sõnakuulmatus (s 32), minnes teises isikus pöördumiselt üle kolmandale isikule. Salm 28 kirjeldab „silm silma, hammas hamba vastu“ põhimõtet: nüüd nad hüüavad, ega saa vastust, sest nemad ei vastanud varem (s 24) tarkuse kutsele. Salmides 29–30 ei kirjeldata inimeste puudusi traditsioonilise pattu kirjeldava terminoloogiaga, vaid tüüpilises tarkuskirjanduse keeles: ebaõnnestumine Jumala kartmises/austamises, nõuanne, noomitus.¹⁷ Salmis 29 esinev väljend ירא יהוה „Issanda kartus“ on tarkuskirjandusele omane väljend. Lisaks sellele, et seda samastati tarkusega, oli hirm Jumala ees seotud haridusega. Vanas Testamendis leidub kirjakohti, milles väljendub, et jumalakartus on miski, mida on võimalik ja tuleb õppida (Ps 34:12; Dt 17:19).¹⁸ Salm 30 kordab peaaegu täielikult salmis 25 öeldut: tarkuse nõu ei ole kuulda võetud, noomitusest ei ole hoolitud. Erinevus on esimese pöörde kasutamine salmis 25, kui salmis 30 kasutatakse kolmandat pööret.

Salmid 26–31 ei ole hoiatusena eriti ähvardavad, sest ei kasutata sõnu nagu „kuulekus“, „patukahetsus“, „kohtumõistmine“. Selle asemel on hoopis kaalutletum sõnavara. Seda tekstilõiku on kirjeldatud tarkuse jutlusena, kuhu on lisatud prohvetlikud pöördumisviisid.¹⁹ Toy sõnul võiksid salmid 24–31 olla eraldi kõne, milles kirjeldatakse sõnakuulmatuse tagajärge.²⁰

Salmid 31–33 lõpetavad kõne kirjeldusega selle kohta, kuidas sõnakuulmatutele tasutakse kätte, vastupidiselt neile, kes kuulda võtsid. Salmis 31 esinev võrdpilt vilja söömise ja sellest küllastumise kohta on Õpetussõnade raamatus tavaline (12:10; 13:2; 18:20–21) – vili on vastavuses käitumisega. „Hülgamine/taganemine“ salmis 32 võiks olla seostatav „pöördumisega“ salmis 23. Salmis 33 ilmub eelnevale kontrastiks

¹⁶ **Murphy**, lk 10–11.

¹⁷ *Ibid*, lk 11.

¹⁸ **Whybray**, Roger N. 1965. *Wisdom in Proverbs: the Concept of Wisdom in Proverbs 1–9*. Studies in Biblical Theology. No. 45, Naperville: Allenson, lk 95–97.

¹⁹ **McKane**, lk 276.

²⁰ **Toy**, lk 24.

lootustandev toon – turvalisus ja muretus on tagatud neile, kes tarkust kuulda võtavad. Samasugune lõpp on tarkuse kõnel Õp 8:35.²¹

Esimeses vahetekstis Õp 1:20–33 on kummaline sisemine ebakõla, mille osaline põhjus võib peituda püüis prohvetlikke vorme ja tarkuse sõnavara ning eetost ühildada. Antud tekst ei kuulu õpetuskõne žanri alla, kuigi on jooni, mis seda meenutavad. On väidetud, et motiivid nagu tarkuse naer, kutsumine ja mitte kuulmine, otsimine ja mitte leidmine ei ole olnud tarkuskirjanduses tavapärased. Siinses tekstilõigus on lisaks kasutatud isikustatud tarkuse motiive, mis on mujal seostatavad Jahvega, viies tarkuse sel moel Jahvele lähedale, et ta saaks osa tema autoriteedist. Tarkust ei kujutata jumalikuna teoloogilises mõttes. Teda kujutatakse karismaatilise õpetajana.²²

Õpetussõnade raamatus liidetakse vanemlik õpetus tarkuse õpetusega. Läbi kogu raamatu seostatakse tarkus voorusega ja rumalus kurjusega. Palju vastandatakse õigeid ja kurje. Raamatu fookus on noorte moraalne kasvatus – see eesmärk on näha alates esimesest peatükist. Tarkus on midagi enam kui isa õpetused, see on võim/vägi. See võim peaks avalduma pojas ning isa kasutab oma isiklikku autoriteeti, et seda eesmärki saavutada. Ning isikustatud tarkus on veel üks autoriteet, keda tuleb armastada ja kes armastab neid, kes teda armastavad, nagu ilmneb edasistes peatükkides (Õp 8:17). Kui tarkus kuulutab: „õnnelikud on need, kes mind kuulavad“, suunab ta kuulajat järgnevatele Õpetussõnade raamatu peatükkidele tähelepanu pöörama.²³ See, nagu ka ülejäänud vahetekstid, on Õpetussõnade alguskogumikule 1–9 lisatud, suurendamaks õpetuskõnede autoriteeti.

Vanemliku õpetuse ja isikustatud tarkuse autoriteedi tasemed erinevad oluliselt. Õp 1:20–33 toon ei ole vanemlikule manitsusele omane. Tarkuse kõned osutavad sügavamale, isegi müstilisele tasandile, kui vanemliku manitsuse oma.²⁴

2. Struktuur

Poem on algselt ilmselt koosnenud ainult bikoolonitest. Salm 27 koosneb kolmest värsireast, kuid on võimalik, et rida 27c on lisand, sest ta kordab, mida 27a-b juba ütlevad. Nagu ülal põhjendatud, on tõenäoliselt lisand ka 22c–b. Teatud kahtlusi

²¹ **Murphy**, lk 11.

²² **McKane**, lk 276–277.

²³ **Murphy**, lk 11.

²⁴ *Ibid*, lk 12.

äratab ka 23a, aga selle eemaldamine rikuks bikoolonite struktuuri. Igal juhul moodustavad 23b ja c kolomeetriliselt tasakaalus bikooloni, mis kuulub mašali värsitüübi alla. Mašali tunnuseid on selgitatud käesoleva töö sissejuhatuses.

Kuna salmid 22, 23 ja 27 on struktuurist kõrvale kaldunud koosnedes kolmest koolonist kahe asemel, pakub M. Neher välja järgmise teesi: kui eemaldada salmi 22 teine ja kolmas koolon, mis on kolmandas pöördes, jääks alles neli koolonit ehk kaks bikoolonit, mis sobituks ülejäänud värsiehitusega. Seos salmide 22a ja 23a vahel seisneb sünteetilises parallelismis (mis Nõmmiku terminoloogia kohaselt tähendaks täiendavat värssi) tarkuse küsimusele järgneb kohe tegutsemiskäsk „pöörduge minu...“²⁵ Nii moodustaksid 22a+23a ühe bikooloni ning 23b+c moodustaksid teise. Kuigi see sobiks sisuliselt, ei oleks esimese bikooloni kolomeetria tasakaalus, sest 22a koosneb 17 ja 23a 12 konsonandist. Kuna tegemist on stroofi ja ühtlasi tarkuse otsekõne algusega, võiks kõrvalekalle tasakaalust olla taotluslik.

Bikoolonid ja (praegusel kujul ka) trikoolonid võib jaotada viieks stroofiks: salmid 20–21, 22–23, 24–27, 28–31, 32–33. Esimene stroof 20–21 on kolmandas pöördes vormitud sissejuhatus järgnevasse kõnesse, salmid 22–33 moodustavad tarkuse kõne otsese kõne vormis. Teine stroof on kõnesisene sissejuhatus. Kolmas ja neljas stroof, mille võib omakorda kaheks alastroofiks jagada, moodustavad kõne korpuse. Viimane stroof 32–33 on kahevärsiline kõne kokkuvõtte. Sellise jaotuse järgi koosnevad sissejuhatav ja kokkuvõttev osa kahevärsilistest stroofidest ja kõne korpus kahest neljavärsilisest stroofist.

Bernd U. Schipper jaotab tarkuse pöördumise kaheks osaks, lähtudes üleminekust teiselt pöördelt kolmandale salmides 27–28. Esimeses osas ss 22–27 pöörduv tarkus otse adressaatide ehk rumalate poole, teises osas ss 28–31 kirjeldab reflekteerivat stiili kasutades tagajärgi nende jaoks, kes manitsust kuulda ei võta. Sissejuhatus ss 20–21 on omaette üksus, mis koosneb neljast värsireast.²⁶ See jaotus langeb kokku sellega, kuidas ülal vaheteksti stroofideks jaotasin.

Anakruuside kasutamine toetab sellist jaotust. Teise stroofi mõlemad (oletatavasti algused) bikoolonid algavad retooriliselt rõhutatud sõnadega „*עַד־מָתַי*“, „kui kaua“ ja „*הֲנָה*“, „vaata!/ennäe!“, mis juhatavad sisse järgneva kõne. Viimane stroof 32–33 algab sõnaga

²⁵ Neher, Martin. 2004. *Wesen und Wirken der Weisheit in der Sapientia Salomonis*. Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft. Bd. 333. Berlin: De Gruyter, lk 21.

²⁶ Schipper, Bernd Ulrich. 2018. *Sprüche (Proverbia)*. Teilband 1, Proverbien 1,1–15,33, Biblischer Kommentar: Altes Testament, Bd. 17/1 Göttingen, Bristol: Vandenhoeck & Ruprecht, lk 158.

כי „sest“, võttes nii eelneva kokku. Samuti torkab silma partikkel א „siis“ salmi 28 alguses, sest see on ühtlasi stroofi algus. Stroofide jaotusega langeb kokku teise ja kolmanda pöörde kasutamine kõnes – salmides 22–27 on kasutatud teist pööret ja alates salmist 28 kuni lõpuni kolmandat pööret. See kehtib juhul, kui arvata, et 22b ja c on lisandid.

3. Kolomeetria ja värsikasutus

Enamik salme esindavad sünonüümset parallelismi. Erandiks on salm 23, mille esimene värsirida koos salmi 22 esimese reaga ei liigitu mõtteriimi alla, küll aga teine ja kolmas rida 23b–c. Kuna kolomeetria on tasakaalus, kuuluvad värsid valdavalt mašali värsitüübi alla; kui arvestada ka, et 23b–c moodustavad algselt bikooloni ja ka 27c on lisand. Värsid 22a+23a ja 33 on täiendavad bikoolonid. Salmi 21 viimane rida on ülipikk (23 konsonanti), mis tähendab, et see on sünonüümne bikoolon, aga mitte mašal, mis tahab oma erandliku vormiga rõhutada üleminekut kõne sissejuhatusest otsesse kõnesse alates salmist 22.

4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad

Vahetekst algab sõnaga הכמוה „tarkus“ ning rohkem seda otsesõnu ei mainita. Salmis 29 mainitakse veel „teadmist“ ja „Issanda kartust“, mis on tarkusega samastatud. דעת „teadmine“ esineb veel salmis 22.

Sõna פתי „rumalus“, „rumal“ esineb kolm korda: kahel korral salmis 22a ja uuesti 32a, raamides nii kõne algust ja lõppu. Sünonüümne sõna בסלים, mis on eesti keelde tõlgitud „albid“, esineb kahel korral: 22c ja 32b, kuid 22c on arvatavasti lisand. Sõna פחד „hirm“ esineb salmides 26, 27 ja 33 ning איד „õnnetus“ salmides 26 ja 27. Arvestades, et salmid 26–27 moodustavad ühe alastroofi, kannavad פחד ja איד siin kujunduselemendi rolli.

Kahes esimese stroofis, mis kujutavad endast kogu poemi ja kõne sissejuhatavat osa, lõpus esinevad sünonüümsed אמריה ja דברי, mida mõlemat saab tõlkida väljendina „oma sõnad“. Mõlemas neljavärsilises stroofis, mis moodustavad kõne keskse osa, esinevad sõnastuselt sarnased värsid 25 ja 30, ehkki sõnajärjekorda on varieeritud – mõlemas esineb sõna חוכמה „noomimine“, nagu ka teises stroofis (23a) ehk kõne

sissejuhatuses, olles oluline võtmesõna poeemis. Verb **אנש** „vihkama“ esineb värsiridades 22c ja 29a, kuid jällegi tuleb meeles pidada, et 22c on tõenäoliselt lisatud. Olulisimate võtmesõnadena esimeses vahetekstis võib välja tuua „rumalus“, „hirm“ ja „noomimine“, mis esinevad kolm korda. Kui arvestada, et salm 23 on lisand, esines „noomimine“ algselt kaks korda (salmides 25 ja 30).

5. Seosed õpetuskõnedega

Esimene vahetekst on paigutatud esimese ja teise õpetuskõne vahele. Esimene õpetuskõne Õp 1:8–19 hoiatab patuste eest ning teine Õp 2:1–22 sisaldab kolme teemat: rõhutatakse tarkuse olulisust, hoiatatakse patuste ja võõra naise eest. Vahetekstil puudub esialgsel vaatlusel nähtav seos nende õpetuskõnedega. Kõnede puhul on tegemist vanemliku õpetusega ning vahetekst Õp 1:20–33, milles astub üles personifitseeritud tarkus, ei sobitu konteksti. Kuigi ühine joon on tarkuse ja õpetuse rõhutamine, on tegemist erinevat tüüpi ja erineva sisuga tekstidega.

Seose esimese õpetuskõne ja esimese vaheteksti vahel võib leida kõne esimeses (1:8) ja viimases salmis (1: 19). Õpetuskõne algab üleskutsega sõnumit kuulda võtta ning vahetekst algab kirjeldusega, kuidas tarkus oma sõnumit kuulutab. Nii kõne kui vaheteksti lõpus (1:19 ja 1:32) väljendatakse sama tõdemust: need, kes kuulda ei võta, hukuvad. Tarkust, mis on vahetekstides läbivalt oluline võtmesõna, ei mainita esimeses kõnes kordagi. Teise õpetuskõne puhul avaldub ühisosa vahetekstiga korduvaid sõnu analüüsid: nii 1:29 kui 2:5 esinevad „Issanda kartus“ ja „teadmine“ ning salmid annavad edasi sama mõtet, esimene negatiivses vormis. Kahte kirjakohta võrreldes jääb mulje, nagu 2:5 jätkaks 1:29 mõtet. Õp 2:5–11 näib olevat esimeses vahetekstis esitatava negatiivse pildi antitees, mida näitab eriti kõnekalt 1:29 ja 2:5 kõrvutamise. Lisaks eelnevalt väljatoodule paistab välja, et 2:22 annab edasi sama mõtet, mis 1:32. Sarnasust võib leida ka 2:2 ja 1:20–21 vahel. Vaheteksti sissejuhatavad salmid kirjeldavad, kuidas tarkus „hüüab tänavail“ ja pöördub valjuhäälselt inimeste poole ning 2:2 justkui jätkaks seda teemat: „lased oma kõrva tarkust tähele panna“. See tähendab, et kõne adressaat peaks kuulda võtma, mida vahetekstis just öeldi. Näib nagu oleks 2:5–11 vahetekstist eeskuju võtnud. Sellest tulenevalt tekib küsimus, kas vahetekst võiks olla vanem kui Õp 2:1–22 või mõned selle osad. Kui eeldada, et õpetuskõned on vahetekstidest vanemad

ning vahetekstid on hiljem lisatud ja koostatud, võib järeldada, et Õp 1:20–33 on koostatud teise õpetuskõne mõjul.

II. Teine vahetekst Õp 3:13–20

1. Sisu- ja kirjanduskriitiline analüüs

Teine vahetekst Õp 3:13–20, mis kirjeldab tarkuse väärtust ning põhjendab selle olulisust, paigutub kolmanda Õp 3:1–12 ja neljanda õpetuskõne Õp 3:21–35 vahele sekkudes nii kõned omavahelisse järjepidevusse. Nimetatud õpetuskõnede sisu on üldine manitsus õpetuse järgimiseks ja juhtnöörid õigeks eluks. Teine vahetekst on jaotatav kaheks osaks, millest viimane ehk salmid 19–20 on arvatavasti lisatud. Vahetekstis on mitmeid paralleele neljanda vahetekstiga Õp 8:1–36 ning on arvatavasti selle põhjal koostatud, nagu näitab edasine analüüs.

¹³**Õnnis** on inimene, kes leiab **tarkuse**,
ja inimene, kes jõuab **arusaamisele**,
¹⁴sest sellest on rohkem kasu kui **hõbedast**
ja rohkem tulu kui **kullast**.

¹⁵See on kallim kui **pärlid**,
ja ükski asi, mida sa ihaldad, ei ole sellega võrreldav.
¹⁶Selle paremal käel on pikk iga
ja vasakul käel rikkus ning au.

¹⁷Selle **teed** on armsad **teed**
ja kõik selle **rajad** on rahu.
¹⁸See on elupuuks neile, kes sellest kinni haaravad,
õnnis, kes seda suudab hoida.

¹⁹**Issand** on **tarkusega** rajanud **maa**,
arukusega valmistanud **taeva**.
²⁰Tema **teadmisel** lõhkevad **sügavused**
ja pilved tilguvad kastet.)

Teine vahetekst on vaadeldavate hulgas erandlik, kuna tegemist ei ole isikustatud tarkuse pöördumisega kuulajate poole. Kuna salmid 19–20 toovad sisse religioosse aspekti, tundub, et eelnevat juttu tahetakse seostada Jumala ja loomisega, et sõnumile rohkem kaalu anda. Mõlema lähenemise puhul torkab silma, et tarkuse sisu ei seletata, ainult tema kasu või jumalikkust.

See vahetekst on vaadeldav kahe eraldi poeemina ss 13–18 ja ss 19–20. Esimene poem keskendub tarkuse olulisuse rõhutamisele ning algab ja lõppeb sõnaga „õnnis“. Teine poem, mis võis algselt olla pikema poemi osa,²⁷ räägib maailma loomisest. Salme 19–20 peavad lisandiks ka Murphy²⁸ ja Toy, kes ei välista, et see võis olla osa pikemast tekstilõigust²⁹.

Võrreldes eelmise vahetekstiga on olulisim erinevus käskiva kõneviisi puudumine. Erinevalt esimesest vahetekstist, mis oli otsene mina-vormis pöördumine, räägitakse tarkusest kolmandas isikus. Isikustamist on võrreldes esimese vahetekstiga vähe, kuid salmis 16 on sellest siiski märke: „selle paremal käel... vasakul käel“.

Selle vaheteksti stiil ei ole didaktiline, vaid hümnile omane. Teksti eesmärk on tarkuse kiitmine ja esiletõstmine, kuid mitte kellelegi konkreetsele adresseerituna, samuti ei esitata mingeid nõudmisi. Eelnevast õpetuskõnest üleminek ei ole järsk ja mitte kõik õpetuskõne vormilised tunnused ei ole kõrvale jäetud. Järgnevad värsiread esitavad erinevad põhjendusi selle õnnistatud-olemiseks, kes on tarkuse leidnud.³⁰

Siin ei selgu, kas inimene leiab tarkuse tänu oma pingutustele või Jumala saadetud kingina. Arvatavasti ei eristanud autor neid kaht versiooni. Õpetussõnade raamatus ja üldse tarkuskirjanduses viidatakse üldiselt inimese isiklikule moraalile kontrastina seaduse- ja ajalooramatutele, mis viitavad pigem üldisele rahvuslikule moraalile kui indiviidile.³¹

Salmides 14–15 võrreldakse tarkust väärismetallidega, mida esineb Õpetussõnade raamatus mitmel pool (nt 2:4; 8:10–11; 8:18–19)³². Salmi 14 otsetõlge kõlab järgnevalt: „tema omandamine on parem kui hõbeda omandamine ja tema tulu (parem) kui kuld“. Sarnaselt Õp 8:19 on siin teemaks kasu, mille inimene tarkusest saab ehk mida tarkus oma järgijatele pakub. Salmi 15 esimese nimisõna פִּנְיָ, mida on eesti keelde tõlgitud kui „pärl(id)“, tähendus on ebaselge. On erinevaid variante: kalliskivid, rikkus, korallid.³³ Tarkus on ihaldusväärne ja hinnaline nagu maine rikkus, kuid ületab selgelt igasuguse materiaalse kasu, mis hinnaliste esemetega kaasneb. Maise varanduse tähtsus seatakse Õpetussõnade raamatus mitmes kohas küsimärgi alla.³⁴ C. H. Toy peab värsirida 15b

²⁷ Scott, lk 47.

²⁸ Murphy, lk 22.

²⁹ Toy, lk 70.

³⁰ McKane, lk 294.

³¹ Toy, lk 67.

³² Murphy, lk 22.

³³ Toy, lk 67–68.

³⁴ Murphy, lk 22.

segase tähenduse ja kohmakuse tõttu lisanduseks³⁵. Selle kooloni eemaldamisel muutuks vaheteksti ühtlane struktuur – tekiks trikoolon, kuigi sisu poolest oleks mõte ühtlasem, kui 15b ja salm 16 kokku liita.

Tarkuse ja vääriskivide võrdlus esineb ka Ii 28:18. Kooloni 18b tekst: „omandatud tarkus on enam väärt kui pärlid“ sarnaneb teise vaheteksti salmiga 15: „see on kallim kui pärlid“. Hümn tarkusele Ii 28 on üldtunnustatud arusaama kohaselt Iiobi raamatus lisand,³⁶ siin esinev tarkuse ülistus sarnaneb vahetekstidega, kuid isikustamine puudub. Lisada tuleb, et Ii 28:1, 15 mainitakse sarnaselt vahetekstile ka hõbedat ja kulda.

Salmid 16–17 moodustavad eraldi üksuse. Erinevalt ss 14–15 võrdlustest läheb tarkuse väärtuse kujutamine siin pigem kirjeldavale tasemele. Tegelikult juhatavad salmid 16–17 salmini 18, milles öeldakse, et tarkusest tuleb kinni haarata ja seda hoida. Salmis 16 leiduv isikustamine on seostatav peatükiga 8: kontseptsioon, et tarkus annab elu, leidub ka 8:35, ning väljend „rikkus ja au“ עֶשֶׂר וְכֶבֶד leidub ka Õp 8:18, kus sellega iseloomustatakse tarkust. Väljendiga „pikk iga“ אֶרֶךְ יָמִים salmis 16a, mille all mõeldakse pikka elu, ilmneb võtmesõnaseos kolmanda õpetuskõne teise salmiga Õp 3:2, milles öeldakse: „sest need lisavad sulle pikka iga, eluaastaid ja rahu!“³⁷ M. Foxi arvates ongi väljend sealt üle võetud.³⁸

Salm 16 koosneb samaväärse tähendusega värsiridadest. Eelnev kirjeldus tarkuse ületamatusest on kujundlik – midagi ei ole öeldud tema poolt antavate hüvede täpse olemuse kohta. Siin väljendub selgelt, millised materiaalsed (au)tasud temaga kaasnevad. „Pikk iga“ ning „rikkus ja au“ on arvatavasti mõeldud sõna-sõnalt.³⁹ Salm 16 on selgelt tarkuse isikustamine. Väidet „paremal (käel) on pikk iga“ seostatakse sageli Egiptuse jumalanna Maatiga. Sellega peetakse silmas jumalanna Maati kujutamist elu märgi ankhiga vasakus käes ja valitsuskeptriga, mis on rikkuse ja au sümbol, paremas käes. Sageli on arvatud, et Õpetussõnade raamatu isikustatud tarkuse taga on Maati kuju. Kahtlemata leidub religiooniloolisi paralleele Õpetussõnade raamatu isikustatud tarkuse kontseptsiooni ja Egiptuse religiooni vahel, kuid ankh ja valitsuskepter ei ole ainult jumalanna Maatiga seotud, vaid ka jumalannade Hathori, Nephthyse ja Isisega. Tõendid

³⁵ Toy, lk 68.

³⁶ Nõmmik, Urmas. 2013. *Iiobi raamat*. Piibel kontekstis. Kd 1. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, lk 224–228.

³⁷ Schipper, lk 250.

³⁸ Fox, Michael V. 2015. *Proverbs. An Eclectic Edition with Introduction and Textual Commentary*. The Hebrew Bible: A Critical Edition. No. 1. Atlanta: SBL Press, lk 101.

³⁹ Toy, lk 68.

sellest ulatuvad Vanast Riigist kuni Ptolemaiiose ajani. Lisaks Egiptusele on teisigi religiooniloolisi paralleele, näiteks V. Hurowitz on osutanud ühele skulptuurile Assuris, millel paremale kehapoolele on kirjutatud: „vasaku käega luuakse elu“, ja vasakule poolele: „parema käega luuakse rikkus“.⁴⁰

Egiptuse religioonis oli levinud idee elu andvast jumalusest ning on leitud mitmeid kujutisi, kus jumalusel on käes ankh. Vasaku ja parema käe mainimine muudab kontseptsiooni antropomorfseks. „Vasak käsi“ võib Vanas Testamendis negatiivset tähendust omada, kuid koos parema käega esineb siiski neutraalsena (Hs 39:3 ja Tn 12:7).⁴¹

Salmi 16 juures võib tõmmata paralleele Egiptuses valdava suhtumisega rikkusesse ja edusse, kus püüd kiirustades rikastuda vastandatakse tegelikule edule – inimesele, kelle jõukus on mõõdetav tema loomuomase väärtusega. Selline mõju on tarkusel inimesele: ta muutub kogukonnas kaalukaks isikuks, kellel on võimu ja mõju, keda austatakse.⁴² Rikkus ja au on omased kuninglikkusele, sarnases kontekstis esinevad nad veel Õp 8:18, omistatuna emand tarkusele.⁴³

Siin väljenduv tarkusekontseptsioon hõlmab ühelt poolt mõistlikkust ja taipamist – omadusi, mis garanteerivad enamasti nii jõukuse kui lugupidamise. See idee läbib kogu Õpetussõnade raamatut, kuid ei välista tarkusekontseptsiooni kõrgemat poolt, mis mujal raamatus väljendub. Teisalt paistab idee, et Jumal, kas otsese sekkumisega või üldiste seaduspärasuste järgi, millega ta maailma valitseb, kingib rikkust neile, kes tarkuse ettekirjutusi järgivad.⁴⁴

Peale salmi 16 järgneb selgitus, mida tarkus toob, ning salm 17 toob sisse tee temaatika. Tarkus viib hea ja pika eluni ning kõik tema teed on דרכי־נעם „armsad teed“. Faktiliselt on 3:17 seostatav Õp 2:10 väitega, mille järgi on tarkus ja teadmine inimesele armsad (נעם).⁴⁵ Salmis 17 kasutatud „tee“ metafoor on seostatav eelneva õpetuskõne salmiga 6, kus Jumal juhib inimese teid, ning ka neljanda vahetektiga 8:20 ja 8:32, kus tarkus räägib oma õiguse teedest, mida mööda tema järgijad peaks astuma. Siin mainitud „rahu“ שלום peegeldab salmi 3:2.⁴⁶ Tarkus on kui usaldusväärne teejuht, kes juhatab oma

⁴⁰ Schipper, lk 250–252.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² McKane, lk 295.

⁴³ Murphy, lk 22.

⁴⁴ Toy, lk 69.

⁴⁵ Schipper, lk 252.

⁴⁶ Murphy, lk 22.

järgijad turvalistele teedele ja radadele, andes elujõudu ja õnnistuste neile, kes tema käe võtavad ja sellest lahti ei lase.⁴⁷ Elu, mida juhib intellektuaalne ja moraalne tarkus, on häirimatu ja vaba muredest. Peamiselt on mõeldud välist rahu, millega kahtlemata kaasneb sisemine rahu.⁴⁸

Salmis 18 mainitakse „elupuud“ – see on Õpetussõnade raamatus sageli esinev metafoor, mis sümboliseerib tarkusõpetuse kontekstis õnne ja head elu. Noomeni mütoloogiline taust, mis nähtub Genesise Eedeni aia loos (ss 2–3) ning veel mitmel pool akkadi ja egiptuse kirjanduses, ei ole siin relevantne, kuigi elupuust „kinni hoidmist“ on seostatud egiptuse püramiidideksidega.⁴⁹ Religioosse tähendusega puu figureerib ka mesopotaamia mütoloogias ja rituaalides ning selles piirkonnas leidub temast märke juba 4 aastatuhandel e.Kr, kuid ei ole kindel, et tegemist on just „elupuu“ motiiviga. Teiseks aastatuhandeks oli motiiv levinud juba üle kogu Lähis- Ida.⁵⁰ Üldise arvamuse järgi on mütoloogial Õpetussõnade raamatus siiski ebaoluline roll ja väljendi eesmärk on ilus kõnekujund või metafoor. Elupuu sümboliseerib elujõudu, mida tarkus edasi annab.⁵¹ Tegemist on kujundliku väljendiga, mille tähendus on võrreldav pika ea ja auga – niisiis on värsiridade mõte identne salmidega 16–17. Pikk eluiga tähendab arvatavasti pigem sisemist hingeseisundit kui füüsilist elu.⁵² Puu motiiv esineb ka Ps 1:3, kus viljakandava puuga võrreldakse inimest, kes Issanda seadust järgib. Õpetussõnade 1–9 ei mainita elupuud rohkem kui see üks kord Õp 3:18. Suure tõenäosusega lõpetas salm 18 algselt vaheteksti nagu näitab edasine värsitüüpide ja korduvate sõnade analüüs.

Salmiga 19 toimub teemavahetus. Varasem kirjeldus inimesele tarkusega kaasnevatest hüvedest asendub tarkuse kui maailma loomisel juhtiva printsiibi ülistamisega. Sama kontseptsioon on Õp 8:18–31.⁵³ Kuna selle vaheteksti kontekstis räägitakse tarkuse „kätest“ (s 16), nagu ta oleks isik, tekib küsimus, kas ta assisteeris Jumalat loomise juures? Tema rolli on Õp 8 pikemalt kirjeldatud, kuid see jääb ikkagi salapäraseks.⁵⁴ On oluline, et tarkus ja arukus esinevad jälle koos nagu salmis 13 ja neil on oluline roll Jumala loomisakti juures⁵⁵.

⁴⁷ **McKane**, lk 295.

⁴⁸ **Toy**, lk 69.

⁴⁹ **Murphy**, lk 22.

⁵⁰ **Parpola**, Simo. 1993. The Assyrian Tree of Life: Tracing the Origins of Jewish Monotheism and Greek Philosophy. – *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 52, No. 3, lk 161.

⁵¹ **McKane**, lk 296.

⁵² **Toy**, lk 70.

⁵³ **Toy**, lk 70.

⁵⁴ **Scott**, lk 48.

⁵⁵ **Murphy**, lk 22.

Salmis 20 tuleb esile vee teema. Sellest jääb valesse kohta sattunud loomispoeemi mulje.⁵⁶ Siin on tegemist olevikuga, kui salm 19 rääkis minevikus toimunud. „Lõhkevad sügavused“ – maa-alused struktuurid lõhutakse, et vesi saaks voolata. Veega on arvatavasti mõeldud kõiki veekogusid, mis maast pinnale tulevad – jõed, ojad, põhjavesi, ka meri. Teises värsireas mainitakse vett, mis tuleb teisest olulisest allikast – kastet, mis peaks tulema pilvedest. Selle all on mõeldud ka vihma. See salm on seostatav veeuputusloo Preestri raamatu kihistusega Gn 7:11 – uputus lähtub kahest allikast, ülevalt ja alt, kahekordse jõuga. Selle (üleujutuse) põhjustab jumalik tarkus. Võimalik, et tekstilõigule originaalkujul järgnes veel kirjeldusi jumaliku tarkuse toimimisest.⁵⁷ Ei saa välistada, et tegemist ei ole osaga pikemast tekstilõigust, vaid Õp 8 eeskujul komponeeritud bikoolonitega.

2. Struktuur

Teine vahetekst on viiest kõige lühem, koosnedes kaheksast salmist ehk bikoolonist, mis jagunevad neljaks kahevärsiliseks stroofiks. Viimane stroof 19–20 erineb eelmistest sisu poolest – eelnevad salmid räägivad tarkuse väärtusest, kuid siin toimub teemavahetus ning kirjeldatakse, kuidas Issand on tarkuse abil maailma loonud. Seega on alust arvata, et kaks viimast salmi on lisatud. Salmid 15–18, milles põhjendatakse tarkuse olulisust, on esimese stroofi 13–14 loogiline jätk.

Võrreldes esimese vahetekstiga, on Õp 3:13–20 struktuurilt ühtlasem ja kompaktsem. Lisandiks võib pidada ainult viimast stroofi, kui jätta kõrvale, et 15b võib lisand olla. Üldiselt jätab stroofide jaotus salmides 13–18 tervikliku teksti mulje.

Vaheteksti sissejuhatuse moodustavad ühevärsiline õndsakskiitmine ehk makarism (s13) ja ühevärsiline partikliga כִּי „sest“ põhjendus (s 14). Põhikorpuse moodustavad salmid 15–18. Kuna ka salmi 18 lõpus viitab õndsusele tegusõna „õnnelikuks tehtud olema“ אֲשֶׁר pualis, siis raamib algset poeemi esimese ja viimase sõnana õndsakskiitmine. See rõhutab veelgi viimase stroofi sekundaarset iseloomu. Lisatud viimases stroofis põhjendatakse tarkuse väärtust uuesti, nüüd Jumala ja loomise abil.

⁵⁶ Murphy, lk 22.

⁵⁷ Toy, lk 71–72.

3. Kolomeetria ja värsikasutus

Enamik salme kuulub sünonüümse parallelismi alla ning esindab mašali värsitüüpi. Salm 18, mis ei ole erinevalt ülejäänutest kolomeetriselt tasakaalus, esindab täiendavat värsitüüpi⁵⁸, võttes eelneva sisu kokku. Sellest võib järeldada, et viimane stroof on lisand ning salm 18 lõpetas algselt poemi. Ka salmid 19–20 on kolomeetriselt tasakaalus ja kuuluvad mašali värsitüübi alla.

4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad

Nagu juba kirjeldatud, kordub sõna אשרי „õnnelik“ või „õnnis(tatud)“ ja vastav tegusõna puali vormis salmides 13 ja 18, luues vahetekstile algse raami, ning sõna „arusaamine/arukus“ תבונה leidub salmides 13 ja 19⁵⁹. אשרי esinemine esimese stroofi alguses ja kolmanda stroofi lõpus markeerib tekstiühiku algust ja lõppu – see on argument, et viimane stroof on lisatud. Sõnapaar „tarkus“ ja „arukus“ esineb vaheteksti alguses ja lõpus (salmides 13 ja 19), juhatades sisse terve poemi ja andes lõpule uue värvingu. Salmis 20 lisandub ka „teadmine“ דעת. Sõna יהוה „Issand“ esineb vahetekstis ühe korra (s19). Sõna „arusaamine“ תבונה on salmis 13 kasutatud sobiva sünonüümina „tarkusele“ חכמה.⁶⁰ Antud vaheteksti selle praegusel, täiendatud kujul raamivad korduvad sõnad „õnnis“, „tarkus“ ja „arukus“, figureerides poemi alguses ja lõpus.

Teisel vahetekstil on märkimisväärselt suur ühisosa neljanda vahetekstiga (Õp 8:1–36) ning tõenäoliselt on ta selle põhjal koostatud. Sõnad חרוץ „kuld“, כסף „hõbe“, mis esinevad salmides 14–15, on kasutusel ka Õp 8:10, 19 ning פנין „pärlid“ Õp 8:11. Salmis 13 esinev verb מצא „leidma“, mis tähendab ka „jõudma/ulatuma“ ja „omama“ – järelikult, kes leiab tarkuse, leiab elu –, esineb ka Õp 8:35⁶¹. Neljandas vahetekstis esinevad ka sõnad דרך „tee“ salmides 2a, 32b ja נתיב „rada“ salmis 20b. Salmides 23b, 26a, 29, 31 näeme sõna ארץ „maa“, mida kasutatakse teises vahetekstis salmis 19a. Salmis 27 esineb sõna שמים „taevas“, mis leidub teises vahetekstis salmis 19. Sõna תהום „sügavus(ed)/sügavik“ esineb salmides 24, 27, 28 ning teises vahetekstis salmis 20.

⁵⁸ Nömmik, Urmas. 2012. The Idea of Ancient Hebrew Verse. – *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*, Bd. 124, No. 3, lk 404–408.

⁵⁹ Murphy, lk 22.

⁶⁰ McKane, lk 295.

⁶¹ *Ibid.*

5. Seosed õpetuskõnedega

Teisele vahetekstile eelnev ja järgnev õpetuskõne on üldine manitsus õpetuse järgimiseks ja juhtnöörid õigeks eluks. Kolmas õpetuskõne Õp 3:1–12 on manitsus õpetuse kuulda võtmiseks ja järgimiseks. Neljas õpetuskõne Õp 3:21–35 nagu jätkaks eelnevat teemat: „ära kaota neid silmist“. Teine vahetekst (Õp 3:13–20) segab kahe didaktilise kõne järjepidevust.

Teises vahetekstis Õp 3:13–20 esinev võrdlus varandusega (ss 14–15) esineb ka teises õpetuskõnes Õp 2:4 ning varandust mainitakse kolmandas õpetuskõnes, mis vaadeldavale vahetekstile eelneb (Õp 3:9). Nagu juba ülal selgus, näeme samasugust võrdlust ka 8:10–11. Teist vaheteksti Õp 3:13–20 on peetud hilisemaks kui Õp 8, seega on 3:15 tõenäoliselt kopeeritud salmist 8:11⁶². Õp 2:4 ütleb, et tarkust tuleb otsida nagu peidetud varandust, teiste mainitud kirjakohtade järgi on tarkus varandusest väärtuslikum, kuid mõlemal puhul on tegemist võrdlusega.

⁶² Schipper, lk 241.

III. Kolmas vahetekst Õp 6:1–19

1. Sisu- ja kirjanduskriitiline analüüs

Kolmas vahetekst 6:1–19 koosneb neljast osast, mis katavad nelja teemat–käendamist, laiskust, kõlvatu inimese kirjeldust ja nimekirja Jumalale mittemeelepärastest omadustest. Vahetekstile eelnev ja järgnev õpetuskõne (Õp 5:1–23, 6:20–35 ja ka Õp 7) hoiatavad võõra naise ja abielurikkumise eest ning Õp 6:1–19 ei sobitu sisu poolest ümbritsevate kõnedega.

¹**Mu poeg**, kui oled hakanud käendajaks oma **ligimesele**,
kui oled löönud kätt **võõra** heaks,

²kui oled oma **suu sõnade** pärast võrku mässitud,
oma **suu sõnade** pärast kinni püütud,

³siis tee ometi, **mu poeg**, enese päästmiseks nõnda,
(sest sa oled ju sattunud oma **ligimese** võimusesse:)
mine, alanda ennast ja anu oma **ligimest!**

⁴Ära anna und oma **silmadele**
ega suikumist laugudele!

⁵Päästa end gasellina lõksu eest
või otsekui lind püüdja käest!

⁶Mine sipelga juurde, sina **laisk**,
vaatle tema viise ja saa **targaks!**

⁷Kuigi tal ei ole pealikut,
ülevaatajat ega valitsejat,

⁸valmistab ta siiski suvel oma **leiva**
ja kogub lõikusajal oma toiduse.

⁹Kui kaua sa, **laisk**, magad,
millal sa ärkad unest?

¹⁰Veel pisut und, pisut tukkumist,
pisut pikutamist ristas kätega,

¹¹siis tuleb vaesus sulle kallale otsekui röövel
ja puudus nagu relvastatud mees.

¹²Kõlvatu inimene, nurjatu mees,
käib, vale **suus**,

¹³pilgutab **silmi**, annab **jalaga** märku,
viitab sõrmedega,

¹⁴tal on kavalus südames, ta kavatseb kurja,
ta külvab alati riidu.

¹⁵Seepärast tuleb tema **õnnetus** äkitselt, ta murtakse silmapilkselt ja abi ei ole.

¹⁶Neid kuut asja **vihkab Issand**,
jah, seitse on tema hingele jäledad:
¹⁷ülbed **silmad**, valelik keel,
käed, mis valavad süütut verd,
¹⁸süda, mis sepitseb nurjatuid kavatsusi,
jalad, mis kiiresti jooksevad kurja poole,
¹⁹valetunnistaja, kes väidab valet,
ja see, kes külvab riidu vendade vahel.

Õp 6:1–19 algab pöördumisega בני „mu poeg“, kuid ei liigitu siiski õpetuskõne alla. Poeem erineb ülejäänud vahetekstidest, sest tegemist ei ole sõnaselge tarkuse ülistamisega, kuid ühine joon on manitsemine õigesti elama. Vaadeldavas vahetekstis mainitakse ühe korra „targaks saamist“, kuid teistsuguses kontekstis, kui ülejäänud õpetuskõnedes ning isikustamine puudub täielikult. Tegu on õpetusega, mida võib kaudselt mõista tarkuse kiitusena. Tarkust on siin kirjeldatud vastanduste abil, näiteks kirjeldades laiska ja kõlvatut inimest kui targa inimese vastandit. Teine oluline kriteerium Õp 6:1–19 eristamiseks ülejäänust on sisuline erinevus ümbritsevatest õpetuskõnedest.

Kolmandas vahetekstis esinevad neli teemat on tarkuskirjanduses levinud. Esimesed kaks teemat ja kaudselt ka kolmas on esitatud õpetuse vormis, neljas on numbriline loetelu. Selline vorm esineb ka Õp 30.⁶³ Vaadeldavate tekstilõikude toon sarnaneb väikekogumikega Õp 22:17–24:34 ja Õp 30:11–31, mille juurde vaheteksti neli osa ilmselt kuuluvadki.⁶⁴

Salmides 1–5 hoiatatakse rahalise tagatise andmise ja käendamise eest ning sel puhul, et kui seda on ettevaatamatult tehtud, tuleks sellest võimalikult kiiresti vabaneda. Siin on paralleele kirjakohtadega Õp 11:15; 17:18; 20:16 = 27:13 ja 22:26–27. Kuna käendamist kõrvutatakse selliste pahedega nagu laiskus, abielurikkumine ja kuritegevus, osutatakse enamale kui ainult mõistlikkusele rahalistes tehingutes. Käendamisega kaasneb risk langeda vaesusesse või koguni orjusesse (2Kn 4:1).⁶⁵ Vanas Testamendis leidub ka käendamist pooldavaid kirjakohti. Laenamine on üldiselt taunitav (Gn 22:25), kuigi ärihuvidest lähtuv käendus ja laen erinevad heategevuslikel eesmärkidel laenamisest. Tungivast toonist jääb mulje, nagu oleks autor ise kirjeldatud olukorda

⁶³ **Murphy**, lk 37.

⁶⁴ **Toy**, lk 119.

⁶⁵ **Scott**, lk 58.

kogunud või lähedalt tunnistanud. Väljend „löönud kätt“ viitab juriidilisele protseduurile tehingu kinnitamisel. Sõnad רע „ligimene“ ja זר „võõras“ on siin mõeldud sünonüümidena, mitte vastanditena, tähendades seda, et pole tähtis, keda parajasti käendatakse.⁶⁶ Mõningate arvamuste järgi ei tähenda זר mitte „võõrast“ või „võõramaalast“, vaid „autsaiderit“. Sel juhul hoiataks salm 1 isiku eest, kes on mingil põhjusel kogukonnas heidik.⁶⁷

Salmi 2 kontekst on jahipidamine, kujutades ettevaatamatut tagatise lubajat lõksupüütud loomana, ning järgnevates salmides (ss 3–5) ärgitatakse sellest olukorrast vabanema.⁶⁸ Kuna salm 3 on siin oma kolme värsireaga erandlik, võib salmi 3b lisandiks pidada. Sellisel juhul oleks salmi sisu järgmine: „siis tee ometi, mu poeg, enese päästmiseks nõnda:/ mine, alanda ennast ja anu oma ligimest!“ Kooloni 3b eemaldamisega sisu ei muutu ning ka salmi kolomeetria oleks tasakaalus, sest värsirida on 3a ja 3c-ga võrreldes oluliselt lühem.

Värsirida 3c on hüüatus, mis rõhutab vajadust midagi kohe ette võtta. Koolonis 3b nimetatud „võim(us)“ on otsetõlkes „käsi“, ehk „kellegi kätte sattuma“. Salmid 4–5 on sünonüümsed, jätkates veenmist. Paraku ei ole infot heebrea käendamist puudutavatest seadustest. Välja arvatud mõned üksikjuhud (Gn 43:9; Ne 5:1–11) ja vihjed (Ii 17:3), ei ole Vanas Testamendis rohkem vastavaid näiteid. Kõik vihjed käendamisele ilmnevad eksiiljärgses kirjanduses. Võimalik, et see komme, milleks ei olnud 6. saj. e.Kr alust ega vajadust, hakkas levima, kui Juuda kuningriigi elanike järglased olid juba impeeriumis laiali pillutud ja alustasid äritegevusega. Käendaja leidis end sageli laostavast olukorrast, kui sattus võlausaldaja meelevalda. Tõenäoliselt võis kogu käendaja vara minna võla katteks.⁶⁹ Olukord oli keerulisem, kui tehing oli sõlmitud võõramaalasega (Õp 11:15 ja 20:16). Paistab, et tehinguisse mitteisraeliitidega suhtuti rangemalt kui israeliitide omavahelistesse tehingutesse (Dt 15:2–3).⁷⁰

Salmid 6–11 manitsevad laiskuse eest. Positiivseks näiteks tuuakse sipelgas ja laiska hoiatatakse vaesuse eest. Tekstilõigu toon on pisut satiiriline. Siin on paralleeliks Õp 24:30–34, mis kirjeldab laisa inimese hooletusse jäetud põldu. Identsed lõpuvärsid (24:33–34 ja 6:10–11) võivad pärineda samast allikast, milleks oli mõni varasem ja kaduma läinud aforismide kogu. Toy sõnul ei saa välistada, et üks kahest mainitud

⁶⁶ Toy, lk 119.

⁶⁷ McKane, lk 321.

⁶⁸ Toy, lk 119–120.

⁶⁹ *Ibid*, lk 120–122.

⁷⁰ Scott, lk 58.

tekstilõigust on teisest mõjutatud, kuid on võimatu, kumb sel juhul varasem on. Igal juhul on käesolev tekstilõik ühtsem kui Õp 24.⁷¹

Väljend לָצַד „laisk“ esineb Vanas Testamendis ainult Õpetussõnade raamatus. Sipelga esile tõstmine usinuse näitena võib üsna vana olla.⁷² Sipelgat mainitakse Vanas Testamendis veel ainult Õp 30:25 ja samasuguses kontekstis: näitena väikeste olendite tublidusest.⁷³ Loomariigil on tarkuspärimuses oma roll inimeste eeskujuna nagu võib näha ka Ii 12:7 ja Õp 30:24–30.⁷⁴

Salmis 7 esinevad kolm terminit on sünonüümsed, kuigi eri tähendusevarjunditega. „Pealik“ oli kasutusel nii tsiviil- kui militaarjuhtide puhul, „ülevaataja“ tähendab tööliste ülevaatajat, „valitseja“ on üldine termin nii kuningliku kui muu valitseja kohta. Salmis 8 „valmistama“ ja „koguma“ on sünonüümid nagu ka leib ja toidus. Siin suve tähistav sõna võib mõnikord tähendada lihtsalt kuumaaasta kui niiske aastaaja vastandit, mis kestab ka läbi lõikusaja. Ka „lõikusaeg“ ei oma lõplikku tähendust. Sõltuvalt viljast võib see kesta märtsist septembrini. Siinses kontekstis lähtutakse agraarsest eluviisist, mille juures on vara tõusmine vajalik – sellest manitsus mitte kaua magada. Salmist 10 jääb mulje, nagu õpetajale oleks vastu vaieldud: „veel pisut“. Salmis 11 mainitud „relvastatud mees“ võib olla nii teenistusest pagenud sõdur kui relvastatud kurjategija. Vaesus on laiskuse tagajärg ning väga negatiivne nähtus, mida kujutatakse võimsa vaenlasena, kes hävitab või viib kaasa inimese vara.⁷⁵

Teine tekstilõik salmides 12–15 algab kõlvatu inimese kirjeldusega ning lõpeb tema käitumise tagajärgede rõhutamisega. Toon on järsk ja terav, rütm ebaregulaarne, sõnakasutus võib viidata hilisele perioodile. Salmis 12 esitatud adjektiivid on sünonüümid, mis väljendavad kõnealuse isiku rikutust. „Käib vale suus“ – suu võib tähendada inimese kogu mõtteviisi. Salm 13 nimetab kolme žesti, mis väljendavad halbu kavatsusi. Siin kirjeldatakse pahasoovalike isikute vaikseid märkamatu tegevusi, vihjamisi, provokatsioone, märguandeid, millega saab kergesti tüli õhutada või solvata. Silmade liigutamine on märk pahasoovalikkusest.⁷⁶ Tema vildakat mõtteviisi ei väljenda üksnes kõne, vaid ka kehakeel. Siin võib leida viide maagia praktiseerimisele, mis ei

⁷¹ **Toy**, lk 122.

⁷² *Ibid*, lk 123.

⁷³ **Scott**, lk 58.

⁷⁴ **Murphy**, lk 38.

⁷⁵ **Toy**, lk 123–125.

⁷⁶ *Ibid*, lk 125–127.

olnud aktsepteeritud tegevus. Sõna חרש „kavatsema“ võib tähendada maagiliste toimingute kavatsemist.⁷⁷

Salmis 14 öeldakse välja, millele on eelnevates salmides vihjatud. Kõlvatu inimene tegeleb pahatahtlikke skeemide kavandamisega nii isiklikus kui avalikus sfääris. Salm 15 kirjeldab karistust. Inimese tegevuse tõsidus nähtub järsus ja otsustavas karistuse väljakuulutamises. „Murtakse“ tähendab katkitechemist, hävitamist. Karistuseks on surm ja puudub lootus abile, kuigi sõna „surm“ siin ei kasutata. Samuti ei väljendu otse karistuse saatja: kas see on Jumal, kes saadab karistuse, või saabub karistus Jumala poolt kaudselt vaenlaste kaudu, keda sellisel nurjatul isikul kindlasti tekib. Äkilist, ootamatut surma peeti üldiselt suureks õnnetuseks ja märgiks pühast vihast, sest nii sattus inimene kohe Šeoli, kus puudus lootus kunagi Jumalale meelepärane olla.⁷⁸ Värsirida 15b on identne salmiga 29:1b.⁷⁹

Viimane lõik salmides 16–19 on nimekiri Jumalale mittemeelepärastest omadustest. See lõik sarnaneb numbrilise loeteluga tekstis Õp 30:11–31 ning loetelu ja retoorilise vormiga (puuduvad võrdlused) tekstile Õp 6:12–15.⁸⁰ Sellise loetelu eesmärk võis algselt olla aidata õpetaja öeldut meelde jätta.⁸¹ Sarnane numbriline loetelu esineb ka Ii 5:19: „kuuest... seitsmendas...“. Salmis 16 esinev on retooriline võtte („kuut... jah seitse“) ega tähenda, nagu seitsmes oleks teistega võrreldes ebaoluline. Wilfred G. E. Watson on välja toonud, et tegemist on numbrilise versiooniga sünonüümsetest sõnapaaridest. Kuna numbrilisel ühikul puudub sünonüüm, oli ainuke võimalus kasutada juba nimetatud numbrist kõrgema väärtusega numbrit. Enamasti kasutati ühe ühiku võrra kõrgema väärtusega arvu, kuid tuli ette ka kümne võrra või kümnekordistamist (Mi 6:7). Numbriline parallelism ei ole omane ainult heebrea poeesiale, seda leidub ka näiteks sumeri ja aramea keeles. Selle võtte eesmärk on raamida loetelu. Esimest numbrit nimetatakse esimeses koolonis ja teist, kõrgema väärtusega, teises koolonis.⁸²

Sisu poolest järgneb vaheteksti viimane osa sobivalt salmidele 12–15. Tegemist on hävitavate omaduste ja käitumisega nagu enesekesksus, õelus ja vägivald, mis lõhuvad inimeste vahelist usaldust. Nimetatud omadustega inimese tegevus lõhub kogukonna elu

⁷⁷ **McKane**, lk 325.

⁷⁸ **Toy** lk 125–127.

⁷⁹ **Murphy**, lk 38.

⁸⁰ **Toy**, lk 127.

⁸¹ **Scott**, lk 60.

⁸² **Watson**, Wilfred G. E. 2005. *Classical Hebrew Poetry: a guide to its techniques*. London, New York: T&T Clark, lk 144–149.

alustalasid.⁸³ Kõik loetelus väljatoodu kuulub kokku: portreeritakse sellise inimese iseloomuomadusi, kes kavatseb ligimestele halba. „Ülbed silmad“ salmis 17 tähendab ülbust, mis väljendub inimese silmades, tähendab lugupidamatust inimõiguste ja pühade seaduste vastu, liigset upsakust ja eneseimetlust.⁸⁴

Salmis 18 mainitud „nurjatud kavatsused“ võib laiemalt tähistada kõiki kavatsusi, mis vastanduvad heale ja õigele, kuid siin pigem eriti kahjulikke plaane. Väljend „kiiresti jooksevad kurja poole“ tähistab siin innukat valmisolekut haarata igast võimalusest kurja teha, mitte jooksmist kui sellist sõna-sõnalt. Verb מהר „jooksma/kiirustama“ kannab siin eesmärki rõhutada innukust. Salm 19 tähendus on samastatav salmiga 14b. „Vennad“ tähendab sõpru või kaaslast, omavahel seotud isikuid.⁸⁵

Tulles tagasi kirjandus- ja redaktsioonikriitilise küsimuse juurde, mõjub kolmas vahetekst teiste hulgas võõrkehana, kuid põhjalikum uurimine näitab, et need üheksateist salmi jätkavad vahetult eelnevatest kõnedest Õp 4:20–27 ja 5:1–23 tuntud mõttekäiku, isegi kui nad on tõenäoliselt sekundaarsed. Õp 6:1–19 koostaja on inspiratsiooni saanud Õpetussõnade raamatu peatükkidest 10–31. Seda rõhutab eriliselt tõsiasi, et Õp 6:10–11 ja Õp 24:33–34 on identsed⁸⁶, mõjudes esimesel juhul tsitaadina.

2. Struktuur

Tekst koosneb valdavalt bikoolonitest. Erandiks on salm 3, mis koosneb kolmest värsireast, ent kus see pole võib-olla algselt nii olnud. Vaheteksti võib jagada kuueks stroofiks: salmides 1–3, 4–5, 6–8, 9–11, 12–15 ja 16–19. Kaks viimast stroofi saab jagada omakorda alastroofideks: 12–13+14–15 ning 16–17+18–19. Tekst jaguneb neljaks erinevaks teemaks. Salmid 1–5 hoiatavad käendamise eest ning õpetavad, kuidas sellest olukorrast pääseda. Salmides 6–11 laidetakse laiskust, salmides 12–15 kirjeldatakse kõlvatut inimest. Salmides 16–19 tuuakse välja inimloomuse omadusi, mis on Issandale vastumeelt – seitse pahet. Teemamuutuste põhjal võib järeldada, et tegemist ei ole tervikliku tekstiga. Seda toetab ka asjaolu, et salmides 1–11 kasutatakse teist pööret, kuid salmides 12–19 kolmandat pööret. Kaks esimest stroofi, millest üks on kolme- ja teine

⁸³ **Murphy**, lk 326.

⁸⁴ **Toy**, lk 127.

⁸⁵ *Ibid*, lk 127.

⁸⁶ **Schipper**, lk 372.

kahevärsiline, katavad esimese teema: teist teemat sisaldavad kolmas ja neljas stroof, mis on kolmevärsilised. Viies ja kuues stroof koosnevad kumbki kahevärsilistest alastroofidest ning katavad kaks viimast teemat.

3. Kolomeetria ja värsikasutus

Enamik bikolonitest kuulub mašali värsitüübi alla. Erand on salm 3, mis võiks olla täiendav bikolon, kui 3b eemaldada, ning ka 3a on pisut liiga pikk. Salmi 7 ei saa samuti mašali alla lugeda, sest kolomeetria ei ole tasakaalus: 7b on märgatavalt lühem. Salmid 6 ja 12 on täiendavad bikolonid. Seega toetavad värsitüübid stroofide jaotust. Kolmas ja viies stroof, mis alustavad uut teemat, algavad mõlemad täiendava bikoloniga.

4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad

Kolmandas vahetekstis Õp 6:1–19 esineb kahel korral õpetuskõnele omane väljend בּוּי „mu poeg“ salmides 1 ja 3 ehk stroofi alguses ja lõpus, olles selge märk stroofi piiridest.. Väljend „suu sõnad“ esineb salmis 2 kaks korda. Sõna עֵצַל „laisk“ esineb läbivalt ja sümmeetriliselt kolmanda ja neljanda stroofi alguses salmides 6 ja 9, mis kinnitab ühemõtteliselt ülal visandatud stroofijaotust. Korduvatest sõnadest võib veel välja tuua: רֵעַ „ligimene“, עֵינַיִם „silmad“, פֶּה „suu“, רֶגֶל „jalg“. Sõnajuur חָכַם „tarkus“ esineb salmis 6 väljendis „saa targaks“.

Väljend „mu poeg“ esineb lisaks kolmandale ka neljandas vahetekstis salmis 32 „pojad, kuulge mind“. Salmis 8 esinev sõna „leib“ esineb ka 9:5, 17 ning salmis 15 esinev אֵיד „õnnetus“ leidub esimeses vahetekstis salmides 26 ja 27. Verb שָׁנָא „vihkama“ esineb salmis 16 ning leidub esimeses vahetekstis kahel korral – salmides 22 ja 29 ning neljandas vahetekstis kolmel korral – salmis 13 kaks korda ja ühe korra salmis 36.

5. Seosed õpetuskõnedega

Kolmandale vahetekstile eelneva ja järgneva õpetuskõne 5: 1–23 ja 6:20–35 teema on hoiatus võõra naise eest, üheksanda kõne 6:20–35 sisuks on ka hoiatus abielurikkumise eest, mis ei seostu otseselt vaheteksti teemadega. Ühtegi vahetekstis

esinevast neljast teemast ei esine kaheksandas ja üheksandas kõnes. Kuna nimetatud vahetekstis on välja toodud erinevad pahed, võib see olla põhjus, miks vahetekst on just nende õpetuskõnede vahele asetatud – see sobib abielurikkumise teema juurde.

IV. Neljas vahetekst Õp 8:1–36

1. Sisu- ja kirjanduskriitiline analüüs

Neljas vahetekst Õp 8:1–36 hõlmab Õpetussõnade raamatu sissejuhatava osa eelviimase peatüki, järgnedes kümnendale ehk viimasele õpetuskõnele, mille sisuks on hoiatus võõra naise eest. Neljas vahetekst on teistest oluliselt pikem ning koosneb neljast osast, mis katavad nelja erinevat teemat. Esimese osa moodustavad salmid 1–11, teise osa salmid 12–21, kolmanda osa salmid 22–31 ning neljanda osa salmid 32–36. Nagu teises peatükis mainitud, on neljas vahetekst oluliselt mõjutanud teise vaheteksti kujunemist. Sellest tuleb põhjalikumalt juttu korduvaid sõnu puudutavas alapeatükis.

¹Eks hüüa **tarkus**,

eks tõsta **arukus** häält?

²Küngastel tee ääres, **teelahkmetel**,
trepikojas on ta võtnud aset.

³Väravate kõrval, linna sissekäigus,
seal, kus ustest sisse minnakse, kisendab ta:

⁴„Teile, mehed, ma hüüan,
ja mu hääl kõlab **inimlastele [inimese poegadele]**!

⁵Õppige, **rumalad**, mõistlikkust,
ja **albid**, hakake aru saama!

⁶Kuulge, sest ma räägin tõtt
ja mu huuled on avatud õigeks asjaks!

⁷Jah, mu suulagi toob kuuldavale tõe,
aga õelus on mu huuletele jäle.

⁸Kõik mu suu sõnad on siirad,
neis pole midagi kavalat ega väära.

⁹Need kõik on selged arukale
ja õiged neile, kes on leidnud **tunnetuse [teadmise]**.

¹⁰Võtke vastu mu õpetus, aga mitte **hõbedat**,
pigem **teadlikkus [teadmine]** kui valitud **kuld!**

¹¹Sest **tarkus** on parem kui **pärlid**
ja ükski ihaldatav asi ei ole sellega võrdne.)

¹²**Mina, tarkus**, olen mõistlikkuse naaber,
ja ma leian **tunnetuse [teadmise]** ning targa nõu.

¹³**Issanda kartus** on kurja **vihkamine**.
Ma **vihkan kõrkust** ja **ülbust**,

halbu eluviise ja pöörast suud.)

¹⁴Mul on nõu ja kordaminek,
ma olen mõistus, mul on võimus.

¹⁵Minu abiga valitsevad kuningad
ja võimukandjad korraldavad õiglust.

¹⁶Minu abiga valitsevad vürstid
ja suursugused, kõik õiged kohtumõistjad.

¹⁷**Mina armastan** neid, kes **armastavad** mind,
ja kes otsivad mind, need **leiavad** minu.

¹⁸Minu juures on rikkus ja au,
jääv varandus ja hüvang.

¹⁹Minu vili on **kullast** parem, parem koguni kui puhas kuld,
ja mu saak on parem kui valitud **hõbe**.

²⁰Ma jäin õigluse rajale,
keset õiguse jalg**teid**,

²¹et anda jõukust neile, kes mind **armastavad**,
ja et täita nende varakambreid.

²²**Issand** lõi mind oma töö alguses,
esimesena oma tööst muistsel ajal.

²³Igavikust alates on mind eraldatud,
ürgajast peale, enne **maailma** algust.

²⁴Ma olen sündinud enne **sügavusi**,
enne kui puhkesid allikad.

²⁵Veel enne kui mäed paigale pandi,
enne künkaid sündisin mina,

²⁶kui ta veel ei olnud teinud **maad** ega maastikku,
ei maailma esimest tolmu**kübetki**.

²⁷Kui tema valmistas **taevad**, olin **mina** seal,
siis kui ta joonistas sõõri **sügavuse** pinnale,

²⁸kui ta kinnitas pilved ülal,
kui said jõuliseks **sügavuse** allikad,

²⁹kui ta merele pani piiri,
(et veed ei astuks üle tema käsust,)
kui ta kinnitas **maa** alused,

³⁰siis olin mina tema kõrval kui lemmiklaps,
(olin **päevast päeva** temale rõõmuks,)

mängisin igal ajal tema ees,

³¹mängisin tema maailma **maa** peal
ja tundsin rõõmu **inimlastest** [inimese poegadest].

³²Ja nüüd, **pojad**, kuulge mind!
 (Õndsad on need, kes hoiavad minu teed.
³³Kuulge õpetust ja saage **targaks**,
 ärge jätke seda tähele panemata!)
³⁴Õnnis on inimene, kes kuulab mind,
 kes **päevast päeva** valvab mu ustel,
 on vahiks mu uksepiitade juures.
³⁵Sest kes **leiab** minu, **leiab** elu
 ja saab **Issanda** hea meele osaliseks.
³⁶Aga kes ei taba mind, teeb kahju oma hingele;
 kõik, kes **vihkavad** mind, **armastavad** surma.“

Vaheteksti esimese osa läbiv joon on tarkuse vastandamine rumalusele, õelusele ja muudele negatiivsetele omadustele. Tuuakse välja põhjuseid, miks tarkuse sõnumit peaks kuulda võtma, ning tekstilõik lõpeb üleskutsega eelistada õpetust kullale ja hõbedale. Kuigi otsekõne jätkub poemi lõpuni, ei ole teine ja kolmas osa enam otsene pöördumine kuulajate poole, vaid tarkuse enesekirjeldus. Teises osas rõhutatakse tarkuse olulisust, tõstes esile selle väärtust maise varanduse ja võimuga võrreldes. Kolmas osa seostab tarkust loomislooga, kirjeldades tema viibimist maailma loomise juures. Neljas osa, mis algab jälle pöördumise ja üleskutsega, on eelmistest lühem ning võtab eelneva kokku. Viimases stroofis tuuakse vastandamise abil välja, mis ootab neid, kes sõnumit kuulda võtavad, ja neid, kes seda ei tee. Seega algab ja lõpeb vahetekst pöördumise ja üleskutsega ning teine ja kolmas osa kirjeldavad tarkuse väärtust. Salmid 1–3 on kolmandas pöördes, ülejäänud tekst on mina- vormis otsekõne (v.a salm 11). Kõigi nelja tekstilõigu puhul võib kahtlustada lisandeid alltoodud põhjustel.

Salmides 1–11 kirjeldatakse isikustatud tarkust avalikus ja rahvarohkes paigas sõna võtmas nagu ka esimeses vahetekstis Õp 1:20–21. See on *sui generis*, sest ainult selles vahetekstis kõneleb tarkus endast esimeses pöördes. Tegemist ei ole vanema- või õpetajapoolse juhendamise, nagu seda on stiililt õpetuskõned peatükkides 1–7. Kõne kokkuvõttes osas (ss 32–36) vihjatakse küll vanemlikule aspektile (s 32), kuid lõpuni räägib ikkagi tarkus.⁸⁷

Sissejuhatavate salvide 1–3 ja Õp 1:20jj vahel esinevad olulised paralleelid osutavad kahe teksti omavahelisele seosele. Kattuvused on nii sõnalised kui sisulised: 1:20a ja 8:3b, 1:21a ja 8:2a ning 1:20b ja 8:2b nimetavad asukohti, kus tarkus sõna võtab.

⁸⁷ Murphy, lk 48–49.

Samuti tutvustatakse tarkust mõlemas tekstilõigus kolmandas isikus, kuid järgnevates ridades võtab ta ise sõna. Mõlemas tekstis on adressaatideks rumalad (1:22, 32; 8:5).⁸⁸

Salmides 1–3 tutvustatakse emand tarkust kolmandas isikus nagu vanemat või õpetajat, kasutades sarnaseid fraase, nagu esimese vaheteksti alguses salmides 20–21. Tarkus ja arukus on siin sünonüümid. Jumalasõna asemel, mida prohvet kuulutaks, kõneldakse inimese tavaelu tõekspidamistest.⁸⁹ Paika, kus tarkus oma kõne esitab, kirjeldatakse ebatavalise täpsuse ja rõhuga – on vähemalt neli asukohale viitavat väljendit. Ta tundub olevat linna tänavanurkadel (s 3). Linnavärvad (s 3) on oluline asukoht, sest osutavad kaubanduse ja kohtutegevuse, sotsiaalse suhtluse keskpunktile.⁹⁰ „Kõrged paigad“ võivad tähendada linnamüüre, tänavapinke või poodide platvorme, mis on Lähis-Ida linnades tänavapinnast pisut kõrgemal ning võimaldaks kõnelejal end möödujatele nähtavaks teha. Tegemist on siiski hüpoteesiga, sest sellise kombe kohta puudub info. Linnavärvad oli tavaline linnaelanike kohtumispaik, nagu kreeka agora või Rooma foorum. Siin kasutatud kolm väljendit on eri viisid kirjeldamiseks ruumi värvate juures, kus inimesed kohtusid.⁹¹ Kui siin on mõeldud linnamüüre, siis on see ainus viide prohvetite sellisele „kõnepuldile“. Kirjeldatud avalikud kohad on kontrastiks kümnendas õpetuskõnes (Õp 7) kirjeldatud „võõrale“, kes tegutseb pimeduse varjus, et kergeusklikke teelt kõrvale meelitada. Samuti on see kontrastiks õpetuskõnede taustaga, mis üldiselt vihjavad privaatsele üks-ühele suhtlusele (vaid mõnes kohas on kasutatud mitmust „mu pojad“).⁹² Salme 2a ja 3a on lisandusteks peetud – sel juhul moodustaks 2b ja 3b ühe salmi⁹³. Ei ole siiski piisavalt argumente nende värsiridade kõrvale jätmiseks.

Salmis 4 määratleb tarkus oma publiku: kõik, kes on valmis kuulama, sealhulgas rumalad, naiivsed ja lihtsameelsed. Üldiselt eeldatakse rumalad ja kõlvatud olevat parandamatud (nt Õp 27:22). Võimalik, et selline range arusaam kujunes pedagoogilistel eesmärkidel tarkuse ja rumaluse terava kontrasti kirjeldamiseks. Kui tarkuse esimene kõne Õp 1:22–23 ei olnud eriti lootustandev, siis peatükis 8 domineerib teistsugune toon: kuulajatel peaks olema vaid tahtmist aru saada.⁹⁴

⁸⁸ Neher, lk 32.

⁸⁹ Toy, lk 160–161.

⁹⁰ Murphy, lk 49.

⁹¹ Toy, lk 160.

⁹² Murphy, lk 49.

⁹³ Toy, lk 161.

⁹⁴ *Ibid*, lk 162.

Kui salmis 4 pöördus tarkus kõigi poole, siis salmis 5 esitatav kutse on suunatud rumalatele ja harimatutele. Siin on seos Õp 1:4 esitatud hariduslike eesmärkidega: „et anda kogenematuile oidu, noortele teadmisi ja otsustusvõimet“.⁹⁵ Salm 5 on käsk ning kogu kõne toon on läbivalt käskiv – see ei ole õpetaja või vanema suunav toon. Tarkuse järgimine näib autori meelest ideaalse elu skeemina – tarkuse poole tuleb püüelda ning valmistada ennast selle vastuvõtmiseks. Heebreakeelne sõna ערמה, mida on tõlgitud kui „mõistlikkus“, tähendab elu printsiipide tõelist mõistmist.⁹⁶ Tarkuse pakkumine on intellektuaalse väärtusega („õppige“) ning samas moraalne, nagu näitavad järgnevad salmid. Ta esitab doktriini, mis tuleb kasutusele võtta.⁹⁷

Salmides 6–11 kirjeldab tarkus väärtusi, mille eest ta seisab. Oma sõnade headust rõhutab ta kaheksa korda. Nende vooruste, mida mainitakse Õp 1:3, rõhutamine vastandub kõlvatute isikute libedale jutule: nii kurjade meeste (Õp 1:11–14) kui võõra (Õp 5:3) omale.⁹⁸ Salmid 6–9 moodustavad aforismide grupi, mis esitavad erinevat fraseoloogiat kasutades sama mõtet. Salm 7 on salmiga 6 paralleelne, mitte seda selgitav.⁹⁹ Kõnelemisorganite („suu“, „huuled“) esiletõstmine on tavapärane. On märgitud, et tarkuse sõnad salmides 7–9 peegeldavad Jumala kirjeldust Dt 32: 4–5. Tarkuse kõne ausust rõhutatakse võrdluses kõlvatute kõnega. Väljend „õelus on mu huultele jäle“ meenutab sarnast fraasi „Issanda meelest jäle“, mis esineb mitmel korral (nt Õp 11:1, 20). Salm 9 rõhub kuulajate südametunnistusele ja osutab oodatud reaktsioonile: kes on arukas, jõuab teadmise ja tunnetuseni.¹⁰⁰ Kinnitus, et tõelise teadmise ehk tunnetuse leidnud inimene mõistab, et tarkuse sõnades on tõde, on Vanas Testamendis peaaegu ainukordne. Hs 18:21–28 vihjatakse, et inimene mõistab oma südames, et Jumala tegutsemine on õige, kuid siin viidatakse sellele otse. Salm 11 on sisuliselt identne salmiga Õp 3:15, kus esines samuti võrdlus kulla ja hõbedaga, jättes mulje adapteeringust.¹⁰¹ „Valitud kuld“ tähendab kullasseppade standardi järgi väärtuslikku kulda.¹⁰² Võrdlus väärisesemetega nagu kuld ja hõbe esineb sageli (lisaks Õp 3:14–15 veel 2:4; 16:16). Salm 11 on seega partikliga „sest“ כִּי algav, hilisemate

⁹⁵ **Plöger**, Otto. 1984. *Sprüche Salomos (Proverbia)*. Biblischer Kommentar: Altes Testament. Bd. 17. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, lk 88.

⁹⁶ **Toy**, lk 162.

⁹⁷ **Murphy**, lk 50.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ **Toy**, lk 162.

¹⁰⁰ **Murphy**, lk 50.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² **Toy**, lk 163–164.

täiendajate lisatud kommentaar, mis täiendab loetelu. Lisaks sellele on ta kõige pikem bikoolon poemis ning räägib naabersalmide kontekstis tarkusest kolmandas isikus, sekkudes nii tema otsesse pöördumisse.

Salmides 12–14 on silmatorkav ebakõla. Salmid 12 ja 14 peaksid sisu poolest üksteisele järgnema ning salm 13 eristub ülejäänud peatükist tooni poolest.¹⁰³ Siin puudub esimeses isikus pöördumine nagu salmides 12 ja 14. See ei vastandu tarkuse enesekirjeldusele, kuid ei sobitu ka kasutatava stiiliga. Väljend „Issanda kartus“ seostub pigem õpetuskõne žanriga¹⁰⁴, viidates jumalakartlikkusele, kuid selle peatüki sisu keskendub pigem moraalsele sisekaemusele. Ülejäänud peatükis mainitakse Jumalat ainult seoses tarkuse kui tema kaaslasena. Ka salmi 13 värsiridade vahel torkab silma ebakõla: 13a on avaldus kurjuse ja usu suhete kohta, 13b ja 13c väljendavad tarkuse suhtumist kurjusesse ja negatiivsetesse omadustesse. Paljud sellised aforismid nagu koolonis 13a olid õpetlaste seas käibel, ning neid võidi konteksti vabalt lisada. נאָג „kõrkus“ ja נאָג „ülbus“ on tähenduselt identsed, esimene leidub Vanas Testamendis ainult siin, teine esineb sageli.¹⁰⁵ McKane on arvamusel, et 13a on gloss ning salm koosnes algselt kahest värsireast, mis ei välista, et terve salm on siia lisatud¹⁰⁶. Siin mainitakse negatiivseid omadusi, mis meenutab kolmanda vaheteksti viimast osa 6:16–19. Kui 13a eemaldada, kaob domineerinud ebakõla ning salm sobitub paremini konteksti¹⁰⁷, kuid alles jääb negatiivne toon ja sõnakasutus, mis eristub ülejäänud tekstilõigust.

Salmis 12 väidab tarkus end mõistlikkusega koos elavat. Heebreakeelse teksti järgi ei ela tarkus mitte mõistlikkuse kõrval naabrina, vaid mõistlikkuses.¹⁰⁸ Salmis 14 identifitseerib tarkus ennast mõistlikkuse ja kuninglike omadustega: nõu ja võimusega. Nimetatud salm meenutab Ii 12:13, kus need kolm atribuuti omistatakse Jumalale, samuti Js 11:2, kus need omistatakse Jumala vaimule.¹⁰⁹ Salmid 12 ja 14 kirjeldavad tarkuse käsutuses olevaid ressursse. Siin esinevad öeldised on tarkuse sünonüümid.¹¹⁰ Salmides 12 ja 14 kasutatakse tarkusega sageli kaasnevaid termineid nagu דעת „teadmine“, עצה

¹⁰³ Toy, lk 164.

¹⁰⁴ Murphy, lk 50–51.

¹⁰⁵ Toy, lk 164–165.

¹⁰⁶ McKane, lk 348.

¹⁰⁷ Koolonit 13a peavad lisandiks ka M. V. Fox, lk 153 ja R. B. Y. Scott, lk 72.

¹⁰⁸ Toy, lk 166.

¹⁰⁹ Murphy, lk 51.

¹¹⁰ Toy, lk 167.

„nõu“ ja בינה „arusaamine“, mis esinevad ka teistes vahetekstides. See kinnitab, et salm 13 on hiljem lisatud.

Salmides 15–16 tuuakse esile tarkuse roll maiste valitsejate juures. Selline poliitilistele liidritele tähtsuse omistamine on võrreldav mujal Õpetussõnade raamatus leiduvate viidetega kuningatele. Väide, nagu maiste kuningate valitsus oleks tarkuse saavutus, sobitub tema rolliga 1Kn 3:9.¹¹¹ Arvestades tarkuskirjanduse seoseid õukonnaga ei ole tarkuse ja kuningate seotus nendes peatükkides üllatav¹¹². Õpetussõnade raamatus esineb läbiv idee, et eduka valitsemise taga on tarkus. Seevastu Psalmides on see Jumal, kes juhib maiseid valitsejaid (Ps 144:10) ning on ise Iisraeli kuningas (Ps 10:16 ja 29:10).¹¹³

Sarnane valitsejate loetelu leidub ka Ps 148:11, koosnedes peamiselt noomenitest, millele eelneb verb salmis 7. Õp 8:15–16 ülesehitus on teistsugune. Värsiread 15a, 15b ja 16a koosnevad kõik alusest ja öeldisest. Koolonites 15a ja 16a on öeldis lihtsalt verb, koolonis 15b on verb ja noomen. Ootuspäraselt võiks nii olla ka värsireas 16b.¹¹⁴

Salme 17–21 võib vaadelda tekstilõiguna, mida raamib sõna אהב „armastus“ (17a ja 21a). Vanas Testamendis ei leidu sellist vastastikuse armastuse vormi Jumala poolt kuulutatuna, kuid mitmel pool Egiptuse allikates leidub mõte, et jumal(us) armastab neid, kes tedagi armastavad, seega võib kontseptsioon ulatuda tagasi Egiptuseni. Samas ei väljenda seda kordagi jumalanna Maat, keda enamasti iisraeli personifitseeritud tarkusega seostatakse. On välja toodud, et mina-vormi leidub ka mesopotaamia kirjanduses, kuid pigem tasuks vaadata hellenistlikele Isise aretaloogiatele kui tõenäolisematele seostele.¹¹⁵

Kui mujal on küsimuse all inimeste armastus tarkuse vastu, siis siin on rõhuasetus tarkuse kiindumusel neisse, kes teda armastavad. Teine oluline aspekt on otsimise ja leidmise teema, mida markeerib võtmesõna on מצא „leidma“ salmis 17.¹¹⁶ Siin avaldub seos teise vahetekstiga. Õp 3:13a esinev väide מצא חכמה „leiab tarkuse“ vastab salmile 8:17 „kes otsivad mind, leiavad minu“. Verb מצא „leidma“ viitab aktiivsele otsimisele.¹¹⁷ Tarkuse poole püüdlemine on inimeste huvides, kuna ta varustab neid külluslikult au ja rikkusega. Teksti autor rõhub inimlikele käitumismotiividele ning õpetab, kuidas edukas

¹¹¹ Toy, lk 168.

¹¹² Toorn, Karel van der. 2009. *Scribal Culture and the Making of the Hebrew Bible*. Cambridge (Massachusetts), London: Harvard University Press, lk 82–83.

¹¹³ Toy lk 168.

¹¹⁴ *Ibid*, lk 167.

¹¹⁵ Murphy, lk 51.

¹¹⁶ *Ibid*.

¹¹⁷ Schipper, lk 246–247.

olla. Sarnane idee on ka Õp 3:10. Salmi 17 esimene rida väljendab meeleseisundit, valmisolekut ja teine rida sellest tulenevat pingutust. Siit kumab läbi eeldus, et inimesed ihkavad tarkust ning otsingud kannavad alati vilja. Kirjutaja panustab inimese täielikule moraalsele vastutusele ja potentsiaalile.¹¹⁸

Salmis 18 viidatakse maisele aule ja rikkusele. Salmis 19 esinevad „vili“ ja „saak“ on mõlemad küllust ja rikkust tähistavad sünonüümsed väljendid. Nagu eelnevas salmis, on ka siin õnnistus väline, materiaalne. Jällegi tuuakse välja, et tarkuse tasu on väärismetallidest hinnalisem. Salmid 20–21 on sünonüümsed: tarkus võtab oma lubadused kokku, tasudes õiglaselt oma sõpradele.¹¹⁹ Salmis 20 ilmub jälle väga sage tee metafoor. Vastukaaluks 1:5; 2:13–15; 4:14–15, mis kirjeldavad kurja(de) radu, rändab siin tarkus ise õigluse radadel. Tarkuse kõnes võib siin näha teatud intensiivistumist. Olevikust, mis manifesteerib tarkuse heldust, pöördub ta minevikku, mis tõstab esile tema jumalikku päritolu enne loomist.¹²⁰

Salmid 22–31 kirjeldavad Jumala ja emand tarkuse suhet. Rõhk on tarkuse päritolul ja vanusel. Stiil on ülesehituse poolest ebatavaline: neli korda kasutatakse prepositsiooni -n, millele vastab eesti seestütlev kääne (salmides 22–23) ja viis korda implikatsiooni „veel enne“ (salmides 24–26). Need lausekonstruktsioonid rõhutavad tarkuse ürgset päritolu.¹²¹ See tarkuse ja Jumala lähedast suhet kirjeldav tekstilõik on eelnevast eraldiseisev. Leidub sarnasusi Õp 3:19–20, kuid on palju detailsem, isikustamine on selgem, peaaegu hüpostaseeriv. Kirjeldus on universaalne ja rahvuse ülene. Võrdluseks: Ii 28 tarkuse kirjedamine on eetiline, mitte kosmogoonne. Võib väita, et Õpetussõnade raamatu autori idee maailmakorrast ja ühtsusest on kujunenud kreeka mõttest läbi imbutunud kultuuriruumis. Tarkus on Jumala loodud, kuid samal ajal kõrgeim intellekt, mis juhib kogu inimelu.¹²²

Tarkus oli Jumala kõrval olemas loomisakte tunnistades või isegi neis osaledes (27–29). Salm 22 kinnitab tarkuse preeksistentsust, mis seostub tarkuse kui teadmiselega. Ii 15:7–8 heidab Eliifas Iiobile ette, nagu too tahaks olla esmasündinu, olles eksisteerinud enne mäekünkaid ja kuulnud Jumala nõupidamist, mis tähendab pretendeerimist kõrgeima tarkuse omamisele. Kuid ainult emand tarkusel on see roll. Salmis 24 mainitud „sügavused“ ja „allikad“ on paralleelsed, mis viitab nende allikate tekkimisele, mis maad

¹¹⁸ Toy, lk 168–170.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Murphy, lk 51.

¹²¹ *Ibid.*, lk 52.

¹²² Toy, lk 171–172.

veega varustavad. Mägede nimetamine salmis 25 osutab, et mägede alused või juured on vees, samamoodi nagu Ii 38: 4–6 mainitud maa alussambad. Seda on kirjeldatud omamoodi teljena, mis hoiab maailma stabiilsena. Salmis 27 tundub olevat tõusev järjekord: sügavikud, maa ja taevas. 27b mainitud sõõr või ring, mis joonistati sügavuse pinnale, viitab maa horisonidile. Js 40:22 mainitakse „maasõõri“ ja Ii 26:10 „sõõri vetepinnal“ ning 22:14 „taevavõlvi“. Vanas Testamendis esinevate erinevate viidete põhjal on keeruline rekonstrueerida täpset arusaama loodud maailmast.¹²³

Rõhutatakse tarkuse kohalolu: ta oli olemas juba enne ja jumaliku tegutsemise ajal, nagu kinnitab salm 27: „olin mina seal“. Salmis 29 esinev viide merele võib olla õrn kaja mütoloogilisest lahingust Jumala ja mere vahel, mis esineb oletatavasti ka teistes loomismüütides. Siin taltsutab Jumala sõna mere. Salmi 29 viimane rida kujutab maad oma alustel – maa seisab oma „sammastel“, nagu mainitud Ii 9:6.¹²⁴ Arvatavasti on 29b ja 30b lisandid. 29b põhjendab eelmist rida ning selle eemaldamine ei muuda salmi sisu. Samuti on erandlik rea negatiivne sõnakasutus, kui ülejäänud ütlused poeemis on valdavalt positiivsed.

Salmis 30 esineb kaks korda „mina olen“ אהיה, mis meenutab Ex 3:14 ilmutust, kus „mina olen, kes olen“ esineb kaks korda ja „ma olen“ veel ühe korra. Arvatavasti vihjab salm 30 mainitud lõigule. Tarkuse kirjeldamine loomisakti juures meenutab Jumala aktiivset kohalolu inimeste jaoks. Tarkuse kohalolu Jumala juures ei saa eitada: ta on Tema juures või Tema kõrval, mida rõhutatakse veel kord nagu salmis 27.¹²⁵ Sõna „mängima“, mis esineb ss 30–31, seostab O. Keel Egiptuse ikonograafias leiduvate figuuridega, kes protsessioonidel hundirattaid viskavad¹²⁶. Tarkus mängib Jumala ees, eeldatavasti tema kõrval ning ta mängib ka maa peal, kus tema rõõm on seotud inimestega. Salmis 31 toimub pööre: ta mängib inimestega, kes elavad Jumala maal.¹²⁷

Salmides 32–36 pöörduv tarkus taas nagu õpetaja õpilaste poole ning manitseb distsipliinile. Tarkuseni ei jõua distsiplineerimatus ja tähelepanematus – tegemist on elu ja surma või Jumala heakskiidu pälvimise küsimusega. Tarkus on Jumala volitatud õpetaja. Temale alistumine on Jumala tahte täitmine – ülima religioosse kohuse täitmine (35b). Jääb mulje nagu õpilased oleks kogunenud tarkuse maja uksele, kus ta manitseb

¹²³ **Murphy**, lk 52.

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ **Murphy**, lk 52.

¹²⁶ **Keel**, Othmar. 1974. *Die Weisheit Spielt vor Gott: ein ikonographischer Beitrag zur Deutung des mesahäqät in Sprüche 8,30 f.* Freiburg: Universitätsverlag, lk 68–74.

¹²⁷ **Murphy**, lk 53.

neid ka majast väljas valvsust säilitama. Rumaluse majja astumine on surma astumine, teekond allilma, kust ei tulla tagasi. Tarkuse maja on värav elule – kes sinna lähevad, soostuvad distsipliiniga ja janunevad tarkuse järele.¹²⁸ Salmis 35 avalduv elu temaatika annab edasi sama mõtet, mis Õp 3:13. Kahe vaheteksti vahelist seost illustreerib verbide מצא „leidma“ ja פּוּא „saavutama“ esinemine. B. Schipperi arvates on Õp 8:35 otseselt Õp 3:13–18 teket mõjutanud, eriti salme 16–18.¹²⁹

Lähtudes võrdlusest LXX-iga ning süntaktilistest seostest, on arvatud, et salmide 32–36 värsiridade järjestus on küsitav. Gemser tõstaks kooloni 32b ümber värsirea 34a järele ja kustutaks 33a. Selle eesmärk oleks vabaneda pikast reast salmis 34 ja kummalisest üleminekust imperatiivilt salmis 32. Moodustuks kaks uut rida, üks kahe imperatiiviga.¹³⁰ Loogilisem tundub siiski eemaldada 32b ja salm 33. Nii moodustaks 32a+34a ühe bikooloni ja 34b+c teise.

Õp 8 ja Õp 1:20–33 kujutatud tarkust on võrreldud nii prohveti kui jumalannaga. Viimasele viitab eriti toon, kuidas ta end Jumalaga maailma ja selle asukate loomisel seostab. Kuid mujal Õpetussõnade raamatus ei ole jälgi polüteistlikest uskumustest jumalusega seoses ning monoteism oli Iisraelis juba enne selle poemi komponeerimist valdavaks muutunud. Kuigi Õpetussõnade raamatus esinevat isikustatud tarkust on seostatud egiptuse Maati, õiguse ja korra jumalannaga või babüloonia armastusjumalanna Ištariga, ei tundu Õp 8 autor mõtlevat tarkusest kui eraldi jumalusest. Ometi on tarkus siin esitatud viisil, mis jätab temast mulje kui eneseteadlikust jumalikust olendist, kes on Jumalast eraldiseisev. Tekib küsimus, kas tarkus on Jumala hüpostaas või tegu, kes on varustatud personaalse identiteediga. Tegemist võib olla ka lihtsalt isikustamisega poeesia eesmärgil.¹³¹ Arvestades tekstide ajalist asetust, seostab B. U. Schipper emand tarkuse pigem kreeka Isise- aretaloogiate kui Maatiga. Maatist ei kirjutatud reeglina esimeses isikus. Seevastu on Isise- aretaloogiad esitatud esimeses pöördes ning sisaldavad jumalanna Isise põhitunnuseid loetledes sageli lauseid stiilis: „Mina olen Isis“.¹³²

¹²⁸ McKane, lk 358–359.

¹²⁹ Schipper, lk 247.

¹³⁰ McKane, lk 359.

¹³¹ Scott, lk 69.

¹³² Schipper, lk 497.

2. Struktuur

Neljas vahetekst koosneb üheksast peastroofist, millest osa jagunevad alastroofideks. Esimene osa ss 1–11 koosneb viiest stroofist, teine osa ss 12–21 koosneb kahest stroofist ss 12–16 ja ss 17–21, mis omakorda jagunevad kaheks alastroofiks: ss 12–14+15–16 ja 17–18+19–21. Kolmas osa ss 22–31 koosneb kahest stroofist ss 22–26 ja ss 27–31, mis jagunevad omakorda alastroofideks ss 22–23/24–26 ja ss 27–29/30–31 ning neljas osa ss 32–36 kahest stroofist ss 32–33 ja ss 34–36. Kogu vaheteksti alastroofid on valdavalt kahevärsilised. Erandiks on kolm stroofi 19–21, 24–26 ja 34–36. Esimene kolmevärsiline alastroof asub teise stroofi lõpus ja kolmas päris lõpus. Salmiga 22 algab teemaarendus ning toon erineb varasemast. Sellest võib järeldada, et kolmevärsilised stroofid on taotluslikult paigutatud poemi keskele ja lõppu. Neljaosalist struktuuri toetab ülejäärmises alapeatükis analüüsitav sõnakorduste esinemine.

Neljanda osa, mis koosneb praegusel kujul kahevärsilisest ja kolmevärsilisest stroofist, algne kuju oli arvatavasti kaks kahevärsilist stroofi: esimene koosnes algselt bikoolonist 32a+34a ja bikoolonist 34b–c ning teine bikoolonitest 35–36. Värsiridade 32b–33b juures torkab võrreldes ülejäänud tekstiga silma manitsev toon. 33a esitab sama mõtet, mis 6:6b ja 7:24¹³³, mis annab alust arvata, et värsirida on kümnendast õpetuskõnest (7:24) üle võetud. Kui see osa välja jätta, oleks neljanda osa esimene stroof järgmine: „Ja nüüd, pojad, kuulge mind! Õnnis on inimene, kes kuulab mind / kes päevast päeva valvab mu ustel, on vahiks mu uksepiitade juures.“

Samasugust neljaosalist jaotust on välja pakkunud ka B. Gemser¹³⁴. Poeemi sisust lähtudes on uurijad toetanud ka kolmeosalist struktuuri. Murphy pakub välja järgmise jaotuse: sissejuhatus (salmid 1–3), kõne kolmes osas (salmid 4–11, 12–21, 22–31) ja kokkuvõte (salmid 32–36). Salmides 4–11 pöördub tarkus otse kogu inimkonna poole, rõhutades oma moraalselt rikkumatust. Salmides 12–21 kõneleb ta rohkem endast ning jääb mulje, nagu oleks kontakt publikuga kadunud. Tema isik on väga rõhutatud („mina“, „mul“ jne). Avalduvad tema töö kaks aspekti: seosed valitsejatega (12–16) ja tema järgijaid ootav kasu (17–21). Salmides 22–31 osutab ta oma algsele jumalikule päritolule. Lõpuosa (31–36) koosneb käsklusest/üleskutsesest ja õnnistusest, mis langeb osaks neile, kes teda kuulda võtavad. On arvatud, et salmid 1–11 ja 21–31 võiksid olla 22- st

¹³³ Murphy, lk 53.

¹³⁴ Gemser, Berend. 1963. *Sprüche Salomos*. Handbuch zum Alten Testament. Erste Reihe. Bd. 16. Tübingen: Mohr, lk 45.

tähestikuliselt järjestatud reast koosnev poem, ehk akrostihhon, kuid see jääb vaid hüpoteesiks. Neid kaht osa eraldab kümme salmi, milles domineerib sõna „mina“ salmides 12, 14 ja 17.¹³⁵ Sarnase jaotuse esitab ka C. H. Toy, kuid salmid 4–31 jaotab ta kaheks osaks: 4–21 ja 22–31¹³⁶. Ka M. Neher jaotab teksti kolmeks stroofiks (salmid 4–11, 12–21, 22–31), mis on integreeritud plaanipäraselt raami (salmid 1–3 ja 32–36).¹³⁷

3. Kolomeetria ja värsikasutus

Neljas vahetekst koosneb enamjaolt bikoolonitest, välja arvatud salmid 13, 29, 30 ja 34. Vaheteksti esimene osa koosneb eranditult bikoolonitest, mis on kõik kolomeetriliselt tasakaalus. Salmis 2 puudub mõtteriim. Teises osas on üks kolomeetriliselt tasakaalus trikoolon – salm 13, mis on arvatavasti lisand. Salm 16, mis lõpetab esimese alastroofi ja tähistab teema lõppu, ei ole kolomeetriliselt tasakaalus.

Salm 22, millega algab vaheteksti kolmas osa ning ühtlasi uus teema, ei ole kolomeetriliselt tasakaalus. Selles tekstilõiguses on kaks trikoolonit – salmid 29 ja 30 ning mõlema puhul võib kahtlustada lisandeid. Kui eemaldada 30b, oleks tegemist tasakaalus bikooloniga. Arvatavasti koosnes kolmas osa algselt ainult bikoolonitest.

Neljas osa koosneb neljast bikoolonist ja trikoolonist (s 34). Salmid 33 ja 34 ei ole kolomeetriliselt tasakaalus. Salmi 33 esimene värsirida ja salmi 34 teine värsirida on teistest oluliselt pikemad. Salm 32 eristub mõtteriimi puudumise tõttu. Salme 33 ja 32b võib lisandiks pidada eelmises alapeatükis esitatud põhjustel. Kõik salmid, milles esineb sõna „tarkus“, kuuluvad mašali värsitüübi alla.

4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad

Neljanda vaheteksti Õp 8:1–36 esimene osa algab ja lõpeb sõnaga חכמה „tarkus“ (ss1 ja 11). Sõna יהוה „Issand“ esineb kokku kolm korda: teise ja kolmanda osa alguses ja neljanda osa lõpus (ss 13, 22, 35), esimeses osas seda ei esine. Salmis 13, mida peetakse lisandiks, esineb sõna väljendis „Issanda kartus“. Neljas osa algab pöördumisega „pojad, kuulge mind“ (32), mis on omane õpetuskõnele. Sõna „pojad“ leidub ka salmides 4 ja 31

¹³⁵ Murphy, lk 48–49.

¹³⁶ Toy, lk 159.

¹³⁷ Neher, lk 32.

väljendis בני אדם „inimese pojad“, mida edastatakse eestikeelses tõlkes „inimlastena“. Sõnu חכמה „tarkus“ ja דעת „teadmine“, on kasutatud läbivalt esimeses teemas ja teise teema alguses (s 12), kuid järgnevas tekstis ei esine neid kordagi. Sõna „tark“ esineb ühe korra (s 33). Ühe korra esineb sõna בינה „arusaamine“ (salmis 14) ning kaks korda „õpetus“ מוסר (salmides 10 ja 33).

Vahetekstis võib läbivalt näha stroofe markeerivaid sõnu. Teise osa mõlemad stroofid algavad sõnaga „mina“ אני (salmid 12 ja 17). Pronoomen esineb veel salmides 14 ja 27 ehk kolm korda teises ja ühe korra kolmandas osas. Teise osa teist stroofi raamib sõna „armastama“ אהב, mis esineb vahetekstis kokku kolmel korral salmides 17 ja 21 ning ühe korra ka viimases tekstilõigus salmis 36. Verb שנא „vihkama“ esineb salmis 13 (mida peetakse lisandiks) kaks korda ja ühe korra salmis 36. Sõna „tarkus“ חכמה esineb neljandas vahetekstis kolm korda (salmides 1 ja 11–12), sõna „tark“ חכם ühe korra (salmis 33). Kolm korda esineb sõna „teadmine“ või „tunnetus“ דעת (salmides 9–10 ja 12) ehk esimese stroofi lõpus ja teise alguses. Verb מצא „leidma“ esineb kolm korda: ühe korra salmis 17 ja kaks korda salmis 35. Kaks korda esineb sõna „õnnis“ אשרי salmides 32 ja 34. „Rumal“ esineb ühe korra salmis 5 koos sünonüümse sõnaga כסילים „albid“, mis esineb ka esimeses vahetekstis. Ridades 30b ja 34b kordub sama väljend „päevast päeva“ יום יום. On võimalik, et koolon 30b kordab värsirida 34b.

Nagu sai teises peatükis välja toodud, on viiendal ja teisel vahetekstil mitmeid sarnasusi. Sõnad חרוץ „kuld“ ja כסף „hõbe“, mis esinevad viiendas vahetekstis salmides 10 ja 19 ning פניך „pärlid“ salmis 11, esinevad ka teises vahetekstis salmides 14–15. Salmid 3:15 ja 8:11, mis võrdlevad tarkust maise varandusega, on peaaegu identsed. Teise vahetekstiga ühised sõnad on veel דרך „tee“ salmis 2a, 32b ja נתיב „rada“ salmis 20b – neid nägime Õp 3:17. Salmides 23b, 26a, 29, 31 esineb sõna ארץ „maa“, mis esineb teises vahetekstis salmis 19 koos sõnaga שמים „taevas“, mis esineb viiendas vahetekstis salmis 27. Sõna תהום „sügavus(ed)“ või „sügavik“ esineb salmides 24, 27, 28 ning teises vahetekstis salmis 20. Verb מצא „leidma“ esineb ühe korra salmi 17, kaks korda salmis 35 ning ühe korra teises vahetekstis salmis 13.

Õp 3:20 ja 8:24 on sarnase sisuga. Mõlema salmi esimeses koolonis esineb sõna תהום ning mõlemas mainitakse vett. Sisuliselt annavad 3:20a ja 8:24b edasi sama mõtet põhjavee maapinnale jõudmisest: esimeses kasutatakse väljendit „lõhkevad sügavused“ ja teises „puhkesid allikad“. Salmis 20 rõhutatakse lisaks tarkuse preeksistentsuse aspekti, mis on selle tekstilõigu, kuhu salm kuulub, keskne idee. Õp 3:19, mis kinnitab, et Jumal

on tarkuse abil maailma loonud, võtaks justkui ühe lausega kokku Õp 8: 22–31 väljendatud mõtte. Arvatavasti on Õp 3:19–20 autor saanud inspiratsiooni neljanda vaheteksti salmidest 22–31.

5. Seosed õpetuskõnedega

Neljanda vaheteksti viimane salm (s 36) sarnaneb sisult esimese õpetuskõne viimase salmiga (Õp 1:19). Sarnasusi leidub ka teise õpetuskõnega (Õp 2:1–22) nii võtmesõnade kui sarnaste väljendite poolest: 2:4 leidub võrdlus varandusega nagu ka 8: 10–11. Õp 2:4 järgi tuleb tarkust otsida nagu peidetud varandust. Õp 2:5 mainitakse „Issanda kartust“ nagu 8:13. „Tarkus“ ja „tunnetus“ esineb 2:6 ning salm 2:8, mis mainib „õiguse radu“ ja „vagade teed“, sarnaneb sisu poolest 8:20. Õp 2:20 kordab sedasama. Siit saab järeldada, et neljanda vaheteksti teine osa ja esimese osa viimane stroof on mõjutatud teisest õpetuskõnest, eriti selle esimesest poolest (Õp 2:1–11).

V. Viies vahetekst Õp 9:1–18

1. Sisu- ja kirjanduskriitiline analüüs

Viies vahetekst Õp 9:1–18 on Õpetussõnade raamatu alguskogumiku 1–9 viimane peatükk, lõpetades nii raamatu sissejuhatava osa. Vahetekst koosneb kolmest osast. Esimene osa (ss 1–6), mis on kolmest kõige varasem, kirjeldab isikustatud tarkust. Teine osa (ss 7–12) on arvatavasti kõige hilisem ning sisaldab tarkuse kiitust, kolmas osa (ss 13–18) kirjeldab isikustatud rumalust ning on ilmselt komponeeritud esimese osa eeskujul.

¹**Tarkus** ehitas enesele **koja**,
raius oma seitse sammast.

²Ta **tappis tapaloomad**, segas veini,
kattis lauagi valmis.

³Ta läkitas oma teenijad,
laskis hüüda **linna kungastel**:

⁴„Kes on **kogenematu [rumal]**, pöördugu siia!“
ta ütles:

⁵„Tulge, sööge mu **leiba**
ja jooge mu segatud veini!

⁶Jätke maha **rumalus**, et jääksite elama,
ja käige **arukuse** teel!“

⁷Kes õpetab **pilkajat**, toob iseenele häbi,
ja kes noomib õelat, sellele jääb külge halb **märk**.

⁸Ära **noomi pilkajat**, et ta sind ei vihkaks,
noomi **tarka**, ja ta armastab sind!

⁹Anna **targale**, ja ta saab veelgi **targemaks**,
õpeta õiglast, ja ta võtab veelgi enam õpetust!

¹⁰**Issanda kartus** on **tarkuse** algus
ja Kõigepühama **äratundmine [teadmine]** on **arukus**.

¹¹Sest minu läbi saavad su päevad paljuks
ja su eluaastad jätkuvad.

¹²Kui oled **tark**, siis oled **tark** iseene jaoks;
ja kui oled **pilkaja**, siis pead sedagi üksinda kandma.

¹³Meeletusenaine on rahutu,
rumalus ei tunne midagi.

¹⁴Ta istub oma **koja** ukssel,
istme peal **linna küngastel**,

¹⁵kutsudes möödaminejaid,
neid, kes käivad otseradu:

¹⁶„Kes on **kogenematu [rumal]**, pöördugu siia!“
Ja napiarulisele ta ütleb:

¹⁷ „Varastatud vesi on magus
ja salajas söödud **leib** on hõrk.“

¹⁸Aga teine ei teagi, et seal on kadunud hinged,
et tema kutsutud on põrgu sügavustes.

Vaadeldavas vahetekstis domineerib isikustatud tarkuse ja isikustatud rumaluse vastandamine, kirjeldades, kuidas tarkus ja rumalus meelitavad inimesi enda juurde. Tarkus on võõrustaja, kes katab pidulaua (ss 1–6), kuid rumalus pakub varastatud leiba ja vett (ss 13–18). Edasine analüüs näitab, et rumalust kujutavad salmid on võrreldes tarkuse kirjeldusega sekundaarsed. Vaheteksti keskmises osas (ss 7–12), mis on tõenäoliselt kõige viimasena lisatud, puudub personifikatsioon. Siin lisatakse tarkuse kiituse juurde religioosne aspekt – tarkus algab jumalakartusest.

Vaadeldavas peatükis on õpetuskõne mõju märgatav vaid salmides 6, 8 ja 9. Tegu on pigem kutse kui instruksiooniga, kuna tarkus võistleb rumalusega külaliste kutsumisel. Salmides 1–6 on ainult üks õpetuskõne tunnustega salm, nimelt salm 6, mida täiendavad salmid 7–12.¹³⁸

Vaheteksti esimese osa 1–6 alguses kirjeldatud tarkuse seitsme sambaga maja puhul on küsitav, kas mõeldud on elumaja või templit. Mittekultusliku tõlgenduse puhul kujutatakse tarkust üliku majas osutamas külalislahkust, mis tema positsiooniga sobib. Eeskujuna on mainitud Akitu müüti Babülonis. Teiste arvamuste järgi on salmis 1 siiski mõeldud pigem templit.¹³⁹

Maja ehitamine on oluline ettevalmistus pidusöögi jaoks. Samuti rõhutatakse sel moel fakti, et tarkus on end püsivalt sisse seadnud, ning valmis alati vastu võtma kõiki, kes tema juurde tulevad. Salmis 1b mainitud sammaste raiumine vihjab, et maja on külaliste saabumiseks valmis. Sambad olid teksti kirjutamise ajal tavaline arhitektuurivorm, neid mainitakse kui hoone loomulikke lisandusi. Täpne sammaste asetus selle perioodi juudi hoones ei ole teada, kuid arvatavasti ümbritsesid nad nagu

¹³⁸ **McKane**, lk 359–360.

¹³⁹ *Ibid*, lk 362.

kreeka ja rooma (elu)hoonete puhul eeskoda, kuhu siseneti tänavapoolsest uksest, mida kasutati pidulikel puhkudel.¹⁴⁰

„Tarkuse koda“ võib ka mõista kui asustatavat maailma (Õp 8:31), kus tarkus on ühendav jõud. Ka mujal Vana Testamendi poeetikas räägitakse maailmast kui hoonest, millel on alused (Õp 8:29; Ps 104:5), nurgakivi (Ii 38:6), toetavad sambad (1Sm 2:8) ja ülal taevakuppel või taevavõlv (Ii 26:11; Gn 1:6–8) ning aknad taevakuplis (Gn 7:11). Kuigi number „seitse“ on üks levinumaid motiive pärimuses, ollakse Scott'i sõnul valdavalt arvamusel, et Õpetussõnade raamatu kontekstis ei ole mõtet otsida sellele mütolooilisi või arhitektuurilisi pretsedente. Numbrit „seitse“ on kasutatud Lähis- Ida kirjanduses sageli ja erinevates kontekstides. Numbril võis olla oluline tähendus, kuid hiljem muutus ta lihtsalt soositumaks ühikuks väiksema arvu kasutamisel.¹⁴¹

Samal arvamusel on Toy, väites, et tegemist on lihtsalt ümmarguse numbriga või viitega ajastuomasele arhitektuurilisele korraldusele. Seitset sammast on erinevalt tõlgendatud: taeva seitsme sfääri või võlvina, seitsme kliimaregioonina, seitsme loomispäevana või seaduseraamatuna, seitsme sakramendina, seitsme prohveti, apostli või märtrina, seitsme vaba kunstina ning Õpetussõnade raamatu seitsme esimese peatükina. Kõik need on vaid spekulatsioonid. Allegooriline element selles peatükis on tarkuse kujutamine võõrustajana, omaenda majas jagamas õpetust, mida siin sümboliseerib toit ja jook.¹⁴²

Salmis 2 mainitud liha ja vein on esile tõstetud kui pidusöögi olulisimad komponendid sarnaselt 1Sm 16:20 ja Tn 10:3. Tõenäoliselt ei söödud liha iga päev, vaid erilisematel puhkudel, millel oli ka religioosne tähendus. Harilikult joodi fermenteeritud veini (יין) (1Sm 16:20; Ii 1:13; Ps 104:15), millele segati vürtse, et maitset paremaks muuta (Js 5:22; Ps 102:10). Laua asemel oli algselt kasutusel nahast matt või muu materjal, mis maha laotati. Laud võeti aja jooksul kasutusele kui kõrgemale tõstetud kandik või alus, mille ümber istuti järidel või diivanile nõjatudes.¹⁴³

„Linna künkad“ salmis 3 tähistavad kõrgeid kohti, mida kergesti märgatakse. Puudub seos pühapaikadega במזות, mida mainitakse prohveti- ja ajalookirjanduses. Ei ole selge, kas on tarkust kavatsatud näidata kui kedagi, kes astub avalikes kohtades üles nagu 1:20–21; 8: 1–3 või on kujutatud tema eluaset linna kõrgemal kohal nagu salmis 14

¹⁴⁰ Toy, lk 184.

¹⁴¹ Scott, lk 77.

¹⁴² Toy, lk 184–185.

¹⁴³ *Ibid*, lk 185.

rumaluse eluaset.¹⁴⁴ On ka arvatud, et salmis 3 mainitud linna künkad viitavad Akropolile¹⁴⁵.

Salmis 3 kasutatud termin *נערה* tähistab muuhulgas vabu ja mitte teenistuses/orjuses olevaid noori naisi, mõnikord saatjad, mitte orjatare¹⁴⁶. Ühe oletuse järgi reflekteerivad need armastusejumalanna järgijaid, kelle tegevust esitletakse juba Õp 7:10¹⁴⁷.

Salmides 3–4 torkab silma sidususe puudumine, millest võiks järeldada, et tekst kuulub mujale ning on siia kohmakalt kohandatud. Eriti värsireas 4b kasutatavat kolmandat pööret silmas pidades tekib küsimus, kas see on tarkus või tema teenijad, kes kutset esitavad. Tarkuse teenistuses olevad noored naised tegutsevad hariduslikul eesmärgil pöördudes noorukite poole, kes moodustavad õpetaja poolt vormitava toormaterjali. Nooruk peab jätma oma harimatud kaaslased ning omandama tarkuse, mis võimaldab tal elus õigeid samme teha (s 6).¹⁴⁸ Kutse suunatakse napiarulistele ehk väljakujunemata mõistusega isikutele, kes ei ole veel pattu langenud, kuid on sellest ohustatud. Targad või tahtlikult negatiivsed isikud ei ole sihtmärk – esimestel ei ole juhatust vaja ja viimased ei võtaks seda vastu.¹⁴⁹ On oletatud, et 4a ei olnud algsest osa kutsesest ning on nagu 16a hiljem lisatud. Salmis 4a väljendutakse otsekoheselt ning salmis 16a irooniliselt eesmärgiga hoiatada.¹⁵⁰

Salmide 1–6 puhul on mitmed uurijad lähtunud kultuslikust tõlgendusest. On viidatud ka (astraal)müüdile jumalannast, kes on taeva kuninganna, mille fenomenoloogiline baas on päike ja seitse planeeti – vaadeldavas tekstilõigus oleks jumalanna asendatud tarkusega. McKane arvates on siin pigem tegemist kultusliku struktuuri kirjelduse kui taevamüüdiga ning tarkus on võtnud salmides 1–6 armastusjumalanna koha. Tarkus resideerub templis ning kutsub oma järgijaid kultuslikule pidusöögile, kuid tema juhitud kultus on puhas ja kutsub taipamisele, mitte rumalusele, elule, mitte surmale. See tekstilõik on segu õpetusest ja kutsesest. Tekstilõigu mõistmiseks on oluline salmides 2 ja 5 osutatud pidusöök, mis tähistab pigem kultuslikku söömaega templis kui pidusööki tarkuse eraresidentsis. Sõna *לחם* salmis 5 võib

¹⁴⁴ Toy, lk 186.

¹⁴⁵ McKane, lk 363.

¹⁴⁶ Toy, lk 186.

¹⁴⁷ McKane, lk 360–361.

¹⁴⁸ *Ibid.*

¹⁴⁹ Toy, lk 186.

¹⁵⁰ McKane, lk 361.

tähendada liha¹⁵¹, mitte leiba, eriti kui arvestada salmis 2 esinevat väljendit „tappis tapaloomad“. See on viide lihale, kui ebaharilikule luksusele.¹⁵²

Kui lahutada õhtusöögi kutse (s 5) ja viide selle ettevalmitusele (s 2), mis on tarkusele arvatavasti lisatud armastusjumalanna analoogia tõttu, jääb alles portree tarkusest kui õpetajast, kes astub esile igal võimalikul viisil (s 3, 1:21, 8:2) inimeste tähelepanu võitmiseks, nagu väljendus juba esimeses ja neljandas vahetekstis.¹⁵³

Kümnendas õpetuskõnes mainib võrgutajast naine tänuohvreid kasutades sõna זבח „ohverdus“ (Õp 7:14), millest võib järeldada, et tegemist on armastusjumalanna järgijaga. Noomenitel זבח ja טבח „tapaloom“ (Õp 9:2) on kaks ühist konsonanti ning nad on selgelt sarnase tähendusega. Kui oletada, et salmides 13–18 kujutatud isikustatud rumaluse kuju on inspireeritud õpetuskõnedes kirjeldatud võrgutajast, kes kuulub armastusjumalanna kultusesse, võib oletada, et salmis 2 esinev טבח ei tähenda mitte ainult tapmisohvrit, vaid ohverdust, mis on rohkem seotud sõnaga זבח. Selline seos näitaks, et isikustatud tarkuse ja rumaluse tegevus jookseb paralleelselt. Pidusöök salmides 1–6 võib olla mõeldud ka hingelise kosutuse või vaimutoiduna laiemas mõttes, tuues kokku õpetuse ja kutse elemendid. Salmide 1–6 mõistmise ja interpreteerimise teeb raskeks asjaolu, et tarkus on siin tahtlikult kujutatud kui armastusjumalanna või tema järgija rivaal.¹⁵⁴

Salm 5 on kujundlikus vormis kutse ning salm 6 sõna-sõnaline selgitav kutse. Heebrea keeles on: „jätke maha, te rumalad“ poolik lause, sest verb nõuab objekti nagu 2:13; 3:3; 4:2. Võib spekuloida, kas objekt on tekstis kaduma läinud või pidada objektiks „rumalust“. Sel juhul oleks: „jätke maha, te rumalad, rumalus“.¹⁵⁵

Vaheteksti teine pikem lõik, salmid 7–12 erinevad sisu poolest ülejäänud tekstist. Tegemist on tarkuse ülistamisega ning isikustamine puudub. McKane'i arvates on see tekstilõik juurde lisatud eesmärgil suurendada tarkuse rolli õpetajana veelgi ning ta pakub välja, et salmide 7–12 sisu ei olnud originaalis tarkuse pöördumine ning on selleks muutunud ainult tänu salmi 11 modifitseerimisele: „minu läbi“ oli varem „selle läbi“, kus „see“ osutaks salmis 10 nimetatud jumalakartusele või tarkusele חכמה.¹⁵⁶ Salm 11 eristub ülejäänud tekstilõigust esimese pöörde kasutamise poolest ja ka kolomeetria ei ole tasakaalus. Võimalik, et tegemist on modifikatsiooni või lisandiga. Kuna salmide 7–12

¹⁵¹ לחם võib ka „toitu“ tähendada, kuid mitte leiba, kuigi 1997. a piiblitõlge nii väidab.

¹⁵² McKane, lk 362–363.

¹⁵³ *Ibid*, lk 362.

¹⁵⁴ *Ibid*, lk 364.

¹⁵⁵ Toy, lk 187.

¹⁵⁶ McKane, lk 359–360.

eemaldamisel moodustavad salmid 1–6 ja 13–18 tervikliku poemi, mille esimene pool räägib isikustatud tarkusest ja teine pool rumalusest, on alust arvata, et see osa vahetekstist on kõige hilisem.

Salmide 7–12 kohatu paiknemine kahe naise portreeteringu vahel meenutab sarnast juhtumit kolmanda vahetekstiga Õp 6:1–19. Viiendas vahetekstis on oluline salm 10, mis kordab pisut teises sõnastuses üle Õpetussõnade raamatu alguses esitatud mõtet jumalakartusest (Õp 1:7), võttes nii raamatu sissejuhatava osa kokku. Murphy pakub, et salmid 10–11 moodustavad keskme, mida raamib ülbe/kõrgi/rumala/targa kontrast salmides 7–9 ja targa/ ülbe/kõrgi/rumala kontrast salmis 12. Tervikut markeerivad mõningad korduvad võtmesõnad nagu חכם „tark“ (ss 8, 9, 12) ja פֶּלֶא „pilkaja“ (ss 7, 8, 12). Salmide 7–11 eesmärk võib olla juhatada sisse järgnev õpetussõnade kogumik, kuid kindlat eesmärki on keeruline määrata. Salm 10 sobitub kahe personifikatsiooni vahelisse kontrasti tarkuse rõhutamisega ning ülejäänud salmid võisid lihtsalt sellega kaasneda.¹⁵⁷ Michael V. Fox on arvamusel, et salm 10 ei kuulu ülejäänud tekstilõigu juurde. Salmi toon on järsk ning puudub seos eelnevate salmidega, kuid lisab salmides 7–9 öeldule religioosse hariduse aluspõhimõtte.¹⁵⁸

Salm 7 paistab väljendavat tarkuseõpetajate usku, et rumalad parandamatud. Sellest tuleneb ka sageli esinev keeld nende seltskonna suhtes. Seda mõttekäiku toetab ka salm 8. Värsirea 7b tähenduse muudab segaseks viimase väljendi מום „märk“ või „plekk“ mitmetähenduslikkus. See viitab noomijale, kuid on ebatõenäoline, et temale peaks õelate poolt halb märk külge jääma. Halb märk peaks kuuluma õelate juurde, tähendades kahju või häbi nagu esimeses värsireas 7a.¹⁵⁹

Salmis 7 esitatut korratakse salmis 8 keeluna. Esitatav nõuanne defineerib tarkade omadused: nad on õpihimulised, valmis kuulama ning on avatud ka kriitikale. Salm 9 toetab salmis 8 välja toodud mõtet ning võrdsustab targa ja õiglase või tarkuse ja õigluse. Võib eeldada, et räägib õpetaja või lapsevanem. Nende salmide asetus kahe tekstilõigu vahel võib olla põhjendatud salmi 10 tähtsusega, ilma milleta on tarkusüritus asjatu. Võimalik, et ta moodustab Õp 1–9 kokkuvõtte.¹⁶⁰

Mõningate arvamuste järgi on salmid 10–12 salmide 5–6 jätk ning tähistavad peatükkide 1–9 algset lõppu. Nimetatud raamatuosa keskne idee on sõnastatud Õp 1: 7

¹⁵⁷ Murphy, lk 58.

¹⁵⁸ Fox, lk 164.

¹⁵⁹ Murphy, lk 60.

¹⁶⁰ *Ibid*, lk 60.

ning korratakse pisut teises sõnastuses siin, viienda vaheteksti esimesele osale 9:1–6 järgnevas tekstilõigus.¹⁶¹

Salm 11 on tarkuse pöördumine esimeses isikus, kuigi ta paistis oma sõnavõtu salmiga 6 lõpetavat. Siin võtab ta sõna ilma sissejuhatava tutvustusega. Võib-olla kannab salm 10 tarkuse sõnavõtu sissejuhatavat rolli, viidates jumalakartusele, tarkusele ja arukusele. Tarkust seostatakse eluga juba salmis 6, teises ja neljandas vahetekstis (3: 16; 8: 35) ning kuuendas õpetuskõnes (4:13).¹⁶²

Salmid 13–18 on rumaluse kutse. See lõik on paralleelne salmidena 1–6: keskne kuju vastandub tarkusele. Rumalust või „meeletusenaist“ kirjeldatakse lärmaka isikuna, kes istub avalikes kohtades ja kutsub möödujaid enda juurde, lubades varastatud naudinguid, mis viivad surma. Need kaks tekstilõiku maalivad kontrastse pildi eksimatuse ja liiderlikkuse kohta nagu Õp 5:3–20 ja Õp 7:10–21. Vaadeldav tekstilõik algab järsult ilma salmides 1–2 leiduva ettevalmistusega. On pakutud, et tegemist ei ole sama autoriga, mis ülejäänud Õp 1–9. Autorluse küsimust ei ole võimalik tõestada, kuid siin kujutatud rumalus põhineb kindlasti osaliselt nimetatud peatükkidel. Rumalus ja seksuaalne moraalküsimus on samastatud ka teises ja üheksandas õpetuskõnes (Õp 2:1–22 ja Õp 6:20–35). Salmis 13 esinevat heebreakeelset sõna אשה „naine“ on peetud mõne hilisema kirjutaja lisatud glossiks eesmärgiga juhtida lugeja tähelepanu rumaluse personifikatsioonile.¹⁶³ See väide ei ole siiski piisavalt põhjendatud arvestades ka, et אשה eemaldamine rikuks salmi kolomeetrilise tasakaalu. Kuna tarkuse kujutamine on vahetekstis esmatähtis ning rumalust kujutava tekstilõigu roll on tarkuse olulisuse rõhutamine, ei ole üllatav, et siin puuduvad sissejuhatavad salmid.

Isikustatud rumaluse kujutamine salmides 13–18 on pigem sekundaarne kui algselt salmidena 1–6 juurde kuuluv. Kujutus liiderlikust naisest ei ole päris kattuv õpetuskõnedes esinevaga (Õp 2:16–19; 5:1–23; 7:1–27), kuigi on sarnasusi. Salmis 13 kasutatakse rumaluse kohta sõna כסילית, mida mujal ei ole kasutatud. Kui oletada, et kunagise vaheteksti lõpetasid salmid 10–12, tundub tõenäoline, et salmid 13–18 on hilisem lisand, mille materjal on tuletatud varasematest tekstilõikudest, eriti kümnendast õpetuskõnest Õp 7. Salmid 16 ja 4 on peaaegu identsed¹⁶⁴ ning arvestades, et פתי on ka

¹⁶¹ Scott, lk 76.

¹⁶² Murphy, lk 60.

¹⁶³ Toy, lk 188–189.

¹⁶⁴ Scott, lk 76.

esimeses ja neljandas vahetekstis tarkuse adressaadid, võib järeldada, et salm 4 on varasem.

Salmi 17 esimene rida võis olla vanasõna salaliku käitumise kohta. Söömine ja joomine võivad olla metafoor seksuaalse rahulduse kohta (Õp 5:15, 20; 30:20, ÜI 4:13–15). Väljend „varastatud vesi“ viitab piiratud ressursile kuivas piirkonnas (Dt 2:6).¹⁶⁵

LXX-is on salmi 18 järel lisatud 7–8 rida, milles on olemas õpetuskõne vormilised tunnused. See tundub olevat lisatud eesmärgiga rõhutada veelgi ohtu, mida rumalusena endast kujutab. Lisand pöördub tagasi õpetuskõne sõnaselgete juhiste juurde, hoiatades võõraste vete ja allika eest, meenutades metafoori Õp 5:15.¹⁶⁶

McKane ja veel mõned uurijad on arvamisel, et tarkuse kujutamine salmides 1–6 on teisejärguline ning kujunenud pigem „meeletusenaise“ kirjelduse Õp 7 järel. Tegemist pigem hiljem loodud antiteesiga juba varem olemas olnud kirjeldusele.¹⁶⁷

Murphy sõnul on raske otsustada, kumb personifikatsioon on varasem ja kumb sekundaarne. Mõlemad on eelmistest peatükkidest mõjutatud ning parallelismi kasutades tahtlikult vastandatud. Mõlemad tekstilõigud on sarnase ülesehitusega: karakterite baasasetus ss 1–3 ja 13–14, seejärel kutse pidusöögile ss 4–5 ja 16–17 ning lõpuks autoripoolne kommentaar: s 6 ja 18. Parallelism on kallutatud tarkuse kutse poole, kellel on seitsme sambaga maja ja teenijad. Ta on rumalusest üle ka toiduvaliku poolest ss 5–6. Siin on kujutatud kahe naise portreid, kes juhivad oma eramajapidamist (s 1 ja 14) ning kutsuvad pidusöögile, kirjeldades menüüd. Tarkuse söömaaeg on eeskujulik, sellele vastandub rumaluse söömaaeg.¹⁶⁸ Nii salmis 5 kui 17 on kasutatud sõna חֶלֶב, mis esimesel juhul tähendab pigem liha ja teisel juhul leiba, väljendades nii antiteesi kahe söömaaja vahel. Tarkuse pakutava pidusöögi kontekstis mainitakse seda koos veiniga, rumaluse söömaaja juures veega.

Arvestades eelnevates vahetekstides väljenduvat rõhuasetust tarkusele ning Õpetussõnade raamatu üldist sõnumit, kaldun arvama, et viimases vahetekstis esitatud tarkuse personifikatsioon on varasem kui rumaluse personifikatsioon. Viimane tekstilõik ss 13–18 on loodud sekundaarsena esimesele vastandumise eesmärgil ning vahepealne osa ss 7–12 on kolmest kõige hilisem. Et salmid 7–12 on hiljem lisatud ning salm 13 järgnes originaalis salmile 6, arvab ka McKane¹⁶⁹.

¹⁶⁵ *Ibid*, lk 77.

¹⁶⁶ **McKane**, lk 359.

¹⁶⁷ *Ibid*, lk 360.

¹⁶⁸ **Murphy**, lk 57.

¹⁶⁹ **McKane**, lk 359.

2. Struktuur

Õp 9:1–18 koosneb eranditult bikoolonitest. Vaheteksti võib sisu põhjal jagada kolmeks stroofiks, millest igaüks jaguneb omakorda kolmeks kahevärsiliseks alastroofiks. Nagu ülal juba selgunud, vastavad stroofidele kolm erinevat teemat: salmid 1–6 kirjeldavad isikustatud tarkuse tegutsemist, salmid 7–12 kiidavad tarkust ning salmid 13–18 kirjeldavad isikustatud rumalust ja selle mõju.

Esimesel ja kolmandal stroofil on mitmeid sarnasusi. Salmid 4 ja 16 on peaaegu identsed. Ainus erinevus torkab silma 16b juures, mis on kahe konsonandi võrra pikem kui 4b, sest kahte kohta on lisatud koopula ו „ja“. See annab tunnistust, justkui korrataks salmist 16 tuntud fraase. Nii 1–6 kui 13–16 on sisult sarnase struktuuriga: kõigepealt kirjeldatakse tarkuse/rumaluse tegevust (salmid 1–2 ja 13–14), seejärel mõlema pöördumist inimeste poole (salmid 3–4 ja 15–16) ning viimaks selle pöördumise sisu (salmid 5–6 ja 17–18). Samuti esineb mõlemas lõigus otsekõne.

Arvatavasti ei ole teise stroofi puhul tegemist tervikliku tekstilõiguga. Salmides 7–9 ja 12 vastandatakse pilkajat ja õelat targale ja õiglasele. Salmides 10–11 selline vastandumine puudub, samuti puudub salmis 10 teise pöörde kasutamine ning salmis 11 torkab silma mina- vormis pöördumine, mida ülejäänud lõigus ei esine. See võib olla märk vaheteksti veelgi mitmekihilisemast tekkeloost.

3. Kolomeetria

Enamik bikooloneid kuulub mašali värsitüüpi. Erandid on salm 2, mille esimene rida on teisest viie konsonandi võrra pikem ning salm 11, mille teine rida on esimesest viie konsonandi võrra pikem. Erandlik vorm tuleneb salmide asukohast: salm 2 lõpetab esimese alastroofi, juhatades nii järgneva teema sisse. Salm 11 alustab teise stroofi viimast alastroofi partikliga ו „sest“, võttes nii eelneva kokku. Peale nende erandite on kogu tekst kolomeetriliselt tasakaalus. Kõik salmid, milles mainitakse tarkust (salmid 1 ja 10) või tarka (salmid 8, 9 ja 12), kuuluvad mašali värsitüübi alla.

4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad

Sõnajuur חכמה „tark“ esineb korra esimeses ja kuhjub teises stroofis (salmides 1, 8, 9, 10, 12), olles ainuke läbivalt korduv sõna nimetatud stroofides. Sõnad בית „koda“ ja לחם „leib“ esinevad esimeses ja kolmandas stroofis (ss 1, 5, 14, 17). Samuti esineb läbivalt väljend מרמי קרת „linna küngastel“ salmides 3 ja 14. Sõna פתי „rumalus“ esineb kokku neli korda salmides 4, 6, 13 ja 16 (salmides 4 ja 16 on eesti keelde tõlgitud „kogenematu“). Kui salmid 7–12 eemaldada, paistab välja, kuidas see sõna aitab kaasa sujuvale üleminekule tarkuse kirjelduselt rumaluse kirjeldusele. Salmid 7–12 erinevad ülejäänud vahetekstist sõnakasutuse poolest.

Vahetekst algab sõnaga „tarkus“ ning rohkem seda esimeses ja kolmandas stroofis ei mainita. Teist korda esineb sõna teise stroofi keskel salmis 10 koos väljendiga „Issanda kartus“ יראת יהוה, samastatuna jumalakartlikkusega. Nagu teises vahetekstis, on ka siin sisse toodud religioosne aspekt, mis ülejäänud poemis selgelt ei väljendu. Teises stroofis esineb kolm korda sõna לצ „pilkaja“ (salmides 7, 8 ja 12), mida esimeses ja kolmandas stroofis ei leidu. Salmis 10 esinevad ka sõnad דעת „teadmine“ ja בינה „arukus“. Salm 10 viitab tagasi Õpetussõnade raamatu programmilisele algustekstile 1:1–9. See kinnitab, et teise stroofi piirkonnas tuleb otsida sekundaarseid täiendusi. Ilmselt on tahetud niimoodi sekundaarselt rõhutada raami õpetuskõnede 1–9 ümber.

Korduvatest sõnadest esinevad veel „õpetama“, „õel“, „noomima“. Noomimist mainitakse ka esimeses vahetekstis kahel korral.

5. Seosed õpetuskõnedega

Viienda vaheteksti viimast osa Õp 9:13–18 on võimalik seostada õpetuskõnedes esineva hoiatusega võõra naise eest, mida esineb teises õpetuskõnes 2:16–19 ning kaheksandas, üheksandas ja kümnendas õpetuskõnes. Seos on eriti märgatav Õp 2:18–19, Õp 7:27 ja Õp 5:5 puhul, mis annavad edasi sama mõtet vaheteksti viimase salmiga 9:18. Õp 2:18 „tema koda vajub alla surma poole“ väljendab sama mõtet, mida 9:18b „tema kutsutud on põrgu sügavustes“. Sellest võib järeldada, et 9:13–18 on hilisem kui vaheteksti esimene, tarkust kirjeldav osa, ning rumaluse personifikatsioon on lisatud isikustatud tarkuse ja mainitud õpetuskõnedes esineva võõra naise kirjelduse eeskujul ning keskmine osa 9:7–12 on lisatud kõige viimasena.

VI. Viie vaheteksti võrdlus

1. Sisu- ja kirjanduskriitilise analüüsi tulemused

Esimene vahetekst Õp 1:20–33 kujutab tarkust prohvetina, kes linna avalikes kohtades inimeste poole pöörduv. Need, kes tarkuse õpetusest ei hooli, mõistetakse hukka ning kirjeldatakse ka neid ootavat karistust. Tarkus samastatakse õige ehk Jumalale meelepärase käitumisega, samas kui rumalus on Jumala käskude eiramine.

Teine vahetekst Õp 3:13–20 kirjeldab tarkuse väärtust ning põhjendab selle olulisust. Salmid 19–20 toovad loomisaktiga sisse religioosse aspekti. Erinevalt eelnevast tekstist räägitakse küll tarkusega kaasnevast kasust, kuid puudub hoiatus sõnumi eiramisest tulenevate tagajärgede eest.

Kolmandas vahetekstis Õp 6:1–19 puudub tarkuse isikustamine, läbiv joon on manitsus õigesti elama. Kaudselt võib nimetatud vaheteksti näha tarkuse kiitusena, sest tarkuse järgimist on Õpetussõnade raamatus samastatud õige eluviisiga. Tekst jaguneb neljaks erinevaks teemaks: hoiatus käendumise eest, laiskuse laitus, kõlvatu inimese kirjeldus ja seitsme pahe loetelu. Kolmas vahetekst erineb teistest märgatavalt sisu poolest. Olulisima erinevusena võib välja tuua sõna „tarkus“ חכמה puudumise. Nagu kogu Õp 1–9, antakse ka siin edasi õpetust õigeks eluviisiks, kuid puudub täielikult tarkuse isikustamine, mis on valdavalt ülejäänud vahetekstide ühisosa. Vaadeldava tekstilõigu kahes esimeses stroofis esitatav aines ei kattu ülejäänud nelja vaheteksti teemaarendustega. Kolmanda ja neljanda stroofi teema kõlvatust inimesest ning loetelu Jumalale mittemeelepärastest omadustest on seostatav Õp 8:13, kus seda põgusalt mainitakse, kuid seda salmi on põhjust lisandiks pidada.

Neljas vahetekst Õp 8:1–36 koosneb neljast osast. Esimeses osas vastandatakse tarkust rumalusele, õelusele ja muudele negatiivsetele omadustele. Tuuakse välja põhjuseid, miks tarkuse sõnumit peaks kuulda võtma, ning tekstilõik lõpeb üleskutsega võtta vastu õpetus kulla ja hõbeda asemel. Teine ja kolmas osa on tarkuse enesekirjeldus. Teises osas rõhutatakse tarkuse olulisust, tõstes esile selle väärtust võrreldes maise varanduse ja võimuga. Kolmas osa seostab tarkust loomislooga ning neljas osa, mis on eelmistest lühem, võtab eelneva kokku. Neljas vahetekst algab ja lõpeb pöördumise ja üleskutsega ning teine ja kolmas osa kirjeldavad tarkuse väärtust.

Viiendas vahetekstis Õp 9:1–18 vastandatakse tarkust ja rumalust, esitades neid isikustatud kujul. Vaheteksti keskmises osas, mis on tõenäoliselt hiljem lisatud, tarkuse personifikatsioon puudub. Kiidetakse tarkust, lisades juurde religioosse aspekti – tarkus algab jumalakartusest. Tekstis on kolm erinevat teemat: isikustatud tarkuse tegutsemine, tarkuse ülistamine ning isikustatud rumaluse kirjeldus. Viies vahetekst sarnaneb sisult esimese ja neljandaga, kuid oluline erinevus on isikustatud rumaluse etteastumine.

Viie vaheteksti ühisosaks võib mõõndustega nimetada tarkuse ülistamist juhul, kui määratleda Õp 6:1–19 leiduvat negatiivsete omaduste loetelu tarkuse esiletõstmisena antiteesi abil. Tarkus esineb personifitseerituna esimeses, neljandas ja viiendas vahetekstis ning kõigis kolmes astub ta esile avalikes paikades linnakeskkonnas. Teises vahetekstis kiidetakse tarkust, kuid isikustamine puudub.

Teises ja neljandas vahetekstis tuuakse sisse maailma loomine, rõhutades seejuures tarkuse osalust. Kui Õp 3 mainitakse loomisakti põgusalt salmides 19–20, siis Õp 8 moodustab see omaette tekstilõigu (ss 22–31). Maailma loomise kirjeldusega võib seostada ka viienda vaheteksti esimest salmi. Leidub sarnasusi Õp 9:1 „... ehitas enesele koja, raius oma seitse sammast“ ning Õp 8:25a „Veel enne kui mäed paigale pandi“ ja 29b „kui ta kinnitas maa alused“ vahel.

Neid kaht vaheteksti ühendab ka tarkuse võrdlus vääriskivide ja varandusega: Õp 3:14–15 ja Õp 8:10–11. Salmid Õp 3:15 „See on kallim kui pärlid, ja ükski asi, mida sa ihaldad, ei ole sellega võrreldav“, ning Õp 8:11 „Sest tarkus on parem kui pärlid ja ükski ihaldatav asi ei ole sellega võrdne“, annavad edasi sama mõtet pisut erineva sõnastusega. Nagu võib järeldada neljandas peatükis välja toodud teise ja neljanda vaheteksti võrdlusest, on 3:15 tõenäoliselt 8:10–11 eeskujul koostatud.

Otsene üleskutse õpetuse kuulda võtmiseks esineb esimeses, neljandas ja viiendas vahetekstis ning seostub isikustatud tarkusega. Sisuliselt leidub see ka teises vahetekstis, kuid mitte üleskutse vormis – sellele viitab käskiva kõneviisi puudumine. Eelmainitud kolme poemi ühine joon on ka hoiatus tagajärgede eest neile, kes õpetust kuulda ei võta. Samuti on neis mainitud Issanda kartust (1:29; 8:13; 9:10), mida samastatakse tarkusega ja mis kordab Õpetussõnade raamatu programmi 1:7. Kuid siin tasub meeles pidada, et Õp 8:13 on neljandas vahetekstis tõenäoliselt hilisem lisand.

2. Struktuur

Esimese vaheteksti Õp 1:20–33 võib jaotada viieks stroofiks: salmid 20–21, 22–23, 24–27, 28–31, 32–33. Esimene stroof 20–21 on kolmandas isikus vormitud sissejuhatus järgnevasse kõnesse, salmid 22–33 moodustavad tarkuse kõne otsese kõne vormis. Teine stroof on kõnesisene sissejuhatus, kolmas ja neljas stroof moodustavad kõne korpuse ning viimane stroof kõne kokkuvõtte. Sellise jaotuse järgi koosnevad sissejuhatav ja kokkuvõttev osa kahevärsilistest stroofidest ja kõne korpus kahest stroofist, mille võib kummagi kaheks alastroofiks jagada.

Teine vahetekst Õp 3:13–20 koosneb kaheksast bikoolonist, mis jagunevad neljaks kahevärsiliseks stroofiks. See vahetekst on oluliselt lühem kui teised.

Kolmanda vaheteksti Õp 6:1–19 võib jagada kuueks stroofiks: salmid 1–3, 4–5, 6–8, 9–11, 12–15 ja 16–19. Kaks viimast stroofi saab jagada alastroofideks: 12–13+14–15 ning 16–17+18–19. Tekst jaguneb neljaks erinevaks teemaks. Kaks esimest stroofi, millest üks on kolme- ja teine kahevärsiline, katavad esimese teema, teise teema kolmas ja neljas stroof, mis on kolmevärsilised. Viies ja kuues stroof jagunevad kahevärsilisteks alastroofideks. Kuigi kolmas vahetekst paistab välja teistest erineva sisuga, ei erine ta stroofide jaotuse ega teksti pikkuse poolest.

Neljast vahetekst Õp 8: 1–36 on teistest oluliselt pikem ning koosneb neljast osast. Esimene osa 1–11 koosneb viiest stroofist, teine osa 12–21 koosneb kahest stroofist 12–16 ja 17–21, mis omakorda jagunevad kaheks alastroofiks: 12–14+15–16 ja 17–18+19–21. Kolmas osa 22–31 koosneb kahest stroofist 22–26 ja 27–31, mis jagunevad omakorda alastroofideks 22–23+24–26 ja 27–29+30–31 ning neljas osa 32–36 kahest stroofist 32–33 ja 34–36. Esimene osa koosneb eranditult bikoolonitest, mis on kõik kolmeetriselt tasakaalus. Kogu vaheteksti alastroofid on valdavalt kahevärsilised. Erandiks on kolm stroofi 19–21, 24–26 ja 34–36. Esimene kolmevärsiline alastroof asub teise stroofi lõpus ja kolmas päris lõpus. Salmiga 22 algab teemaarendus ning toon erineb varasemast. Sellest võib järeldada, et kolmevärsilised stroofid on taotluslikult paigutatud poemi keskele ja lõppu.

Neljanda osa, mis koosneb praegusel kujul kahevärsilisest ja kolmevärsilisest stroofist, algne kuju oli arvatavasti kaks kahevärsilist stroofi: 32a–34a+34b–c ja 35+36. Arvatavasti on 32b–33b lisatud.

Viienda vaheteksti Õp 9:1–18 võib sisu põhjal jagada kolmeks stroofiks, millest igauks jaguneb omakorda kolmeks kahevärsiliseks alastroofiks.

Tarkuskirjandusele on omane kahest bikoolonipaarist koosnev neljavärsiline stroof.¹⁷⁰ Ka siin analüüsitavad viis vaheteksti koosnevad valdavalt neljavärsilistest stroofidest. Leidub ka mõningaid erandeid. Teises ja viiendas vahetekstis on eranditult kahevärsilised stroofid. Kolmevärsilisi stroofe esineb kokku kuuel korral ning neid leidub ainult kolmandas ja neljandas vahetekstis: kolmandas kolm Õp 6:1–3; 6–8; 9–11 ja neljandas kolm korda Õp 8:19–21; 24–26; 34–36.

3. Kolomeetria

Üldiselt on kõigi viie vaheteksti kolomeetria tasakaalus, kuigi on erandeid. Lühemates vahetekstides, nagu Õp 1:20–33 ja 3:13–20, eristub kolomeetrilise ebakõla poolest vaid üks salm. Kolmandas ja viiendas vahetekstis Õp 6:1–19 ja 9:1–18 eristuvad kummaski kaks salmi ning neljandas vahetekstis Õp 8:1–36, mis on kõige pikem, ei ole kolomeetria tasakaalus kolmes salmis. Kolme salmi puhul, mis ei ole kolomeetriliselt tasakaalus, on põhjust kahtlustada lisandeid: 6:3, 8:33 ja 9:11.

Esimeses vahetekstis ei ole kolomeetriliselt tasakaalus, värsirida 21b, mille pikkus on 23 konsonanti. Teises vahetekstis eristub salm 18, mille esimene värsirida on 19 ja teine 10 konsonandi pikkune. Mõlemal juhul on eristuv salmil teemamuutust märkiv funktsioon.

Kolmandas vahetekstis eristub salm 3 ebakõlaga kolomeetrias, kuid siin on põhjust kahtlustada lisandit: kui eemaldada 3b, on kolomeetria tasakaalus. Samuti on 7b esimesest värsireast oluliselt lühem, mida võib ehk teema lõpetamisega põhjendada.

Neljandas vahetekstis eristuvad salmid 16 ja 22, mis tähistavad vastavalt teema lõppu või uue teema algust. Kolomeetria ei ole tasakaalus ka salmis 33, mille pihul on arvatavasti tegu lisandiga. Viiendas vahetekstis ei ole tasakaalus salmid 2 ja 11 – mõlemal juhul on värsiridade erinevus 5 konsonanti. Salm 11 on tõenäoliselt lisand.

¹⁷⁰ Nõmmik 2021, lk 76.

4. Võtmesõnad ja korduvad sõnad

Eranditult kõigis vahetektides esineb sõna Issand יהוה: Õp 1:20–33 salmis 29; Õp 3:13–20 salmis 19; Õp 6:1–19 salmis 16; Õp 8:1–36 salmides 13, 22, 35 (13 on tõenäoliselt lisand) ja Õp 9:1–18 salmis 10. Kõigis vahetektides esineb יהוה ühel korral, välja arvatud neljandas, kus esineb kolmel korral.

Sõna יהוה esineb esimeses, neljandas ja viiendas vahetekstis ehk kõigis, kus leidub tarkuse personifikatsioon, väljendis „Issanda kartus“ יראת יהוה (Õp 1:29; 8:13 ja 9:10). Tarkuse samastamine jumalakartlikkusega on kogu Õpetussõnade raamatu keskne idee, mis esineb juba peatükkide 1–9 sissejuhatuses Õp 1:7. Õp 1:29 esineb väljend vastupidiselt neljandale ja viiendale vahetekstile teises värsireas ning on sarnaselt ülejäänud tekstilõiguga esitatud eituse vormis. Koolon 9:10a on identne salmiga 1:7, kuid viimases on „tarkuse“ asemel „teadmine“ דעת. Salmis 8:13 on kasutatud hoopis „kurja vihkamist“.

„Tarkus“ חכמה on kõige olulisem võtmesõna, mis esineb kaheksal korral. Sõnajuur „tark“ חכם esineb vahetektides kokku viisteist korda: ühe korra esimeses ja kolmandas vahetekstis Õp 1:20 ja 6:6, kaks korda teises vahetekstis Õp 3:13,19; neli korda neljandas vahetekstis Õp 8:33 ja seitse korda viiendas Õp 9:8, 9, 12.

Tarkuse kõrval on oluline võtmesõna פתי „rumalus“ või „rumal“, mida leidub kõige rohkem viiendas vahetekstis – neljal korral (Õp 9:4, 6, 13 ja 16). Esimeses vahetekstis esineb sõna kolm korda (Õp 1:22, 32) ja neljandas ühe korra (Õp 8:5). Teises ja kolmandas vahetekstis ei mainita rumalust kordagi.

Läbivalt korduvatest sõnadest tuleb välja tuua veel „teadmine“ דעת, mis esineb seitsmel korral: Õp 1:22, 29, Õp 3:20, Õp 8:9, 10, 12 ja Õp 9:10. Sünonüümsed on תבונה ja בינה, mida võib tõlkida kui „arukus“ või „arusaamine“. תבונה esineb kolmel korral Õp 3:13, 19 ja Õp 8:1. בינה esineb neljandas ja viiendas vahetekstis Õp 8:14 ja Õp 9:6, 10. Noomenid on kasutusel tarkuse sünonüümidenä ning see on ka põhjus, miks kolmandas vahetekstis ei esine neid kordagi.

Korduvate sõnade analüüsist võib järeldada, et kõige rohkem ühisosa on Õp 1:20–33; Õp 8:1–36 ja Õp 9:1–18 ehk kolmel vahetekstil, milles esineb selge personifitseeritud tarkuse kujutamine. Õp 6:1–19 eristub ülejäänutest sisu poolest, kuid kõige olulisemad võtmesõnad חכם ja יהוה on esindatud. Teine vahetekst Õp 3:13–20 sarnaneb ülejäänutega

rohkem ning leidub ka isikustamist, kuid see on arvatavasti hiljem komponeeritud Õp 8 eeskujul¹⁷¹.

Esimese vaheteksti Õp 1:20–33 kahe esimese stroofi lõpus (ss 21 ja 23) esinevad sünonüümsed אַמְרִיה ja דְּבָרִי, mida mõlemat saab tõlkida väljendina „oma sõnad“. Vahetekstis esineb salmides 26, 27 ja 33 sõna פָּחַד „hirm“, mida ülejäänud vahetekstides ei leidu. Kõige sagedasemad sõnad esimeses vahetekstis on „rumalus“, „noomimine“ ja „hirm“, mis esinevad kolm korda.

Teises vahetekstis Õp 3:13–20 ei esine läbivalt korduvaid sõnu, mis teistes vahetekstides puuduvad. Antud vaheteksti raamivad korduvad sõnad „õnnis“, „tarkus“ ja „arukus“, figureerides poemi alguses ja lõpus.

Kolmandas vahetekstis Õp 6:1–19 esineb sõna עָצַל „laisk“ läbivalt kolmanda ja neljanda stroofi alguses salmides 6 ja 9. Korduvad veel sõnad: רַע „ligimene“ ühe korra salmis 1 ja kaks korda salmis 3; עֵינַיִם „silmad“ salmides 4 ja 13 ning רַגְלִי „jalg“ salmides 13 ja 18.

Neljanda vaheteksti Õp 8:1–36 teise osa mõlemad stroofid algavad sõnaga „mina“ אֲנִי (salmid 12 ja 17). Teist osa raamib sõna „armastama“ אָהַב, mis esineb kokku neljal korral salmides 17, 21 ja 36. Mõlemad sõnad esinevad ainult neljandas vahetekstis.

Viiendas vahetekstis esineb kaks korda sõna בֵּית „koda“ salmides 1 ja 14 ning kaks korda sõna לָחַם „leib“ salmides 5 ja 17. Samuti esineb läbivalt väljend „linna küngastel“ מִרְמֵי קֶרֶת salmides 3 ja 14. בֵּית ja מִרְמֵי קֶרֶת esinevad viie vaheteksti lõikes ainult viienda vaheteksti esimeses ja kolmandas stroofis, mis tõestab hüpoteesi, et need stroofid on komponeeritud eraldi ning keskmine stroof, milles kasutatakse ülejäänud vahetekstidega ühist sõnavara, on komponeeritud hiljem.

5. Seosed õpetuskõnedega

Võrreldes vahetekste õpetuskõnedega võib mõnel juhul märgata loogikat vahetekstide paigutuses, kuid kolmanda vaheteksti puhul ei paista olevat seost eelneva ja järgneva õpetuskõnega. Järgnevalt on välja toodud Õp 1–9 kümne õpetuskõne sisu, et analüüsida vahetekstide paigutust ja nende seoseid õpetuskõnedega.

¹⁷¹ Schipper, lk 249–250.

Esimene õpetuskõne Õp 1:8–19 hoiatab patuste eest. Teine õpetuskõne Õp 2:1–22 sisaldab kolme teemat: rõhutatakse tarkuse olulisust ning hoiatatakse patuste ja võõra naise eest. Kolmas õpetuskõne Õp 3:1–12 on manitsus õpetuse kuulda võtmiseks ja järgimiseks. Neljas õpetuskõne Õp 3:21–35 nagu jätkaks eelnevat teemat: „ära kaota neid silmist“. Üldine manitsus õpetuse järgimiseks ja juhtnöörid õigeks eluks.

Viies õpetuskõne (4:1–10) veenab samuti õpetust kuulda võtma ja järgima. Kuues õpetuskõne (4:10–19) jätkab sama teemat, lisandub hoiatus kurjade eest. Seitsmes õpetuskõne (4:20–27) on jälle manitsus õpetuse kuulda võtmiseks ja järgimiseks.

Kaheksas õpetuskõne (5:1–23) on hoiatus võõra naise eest. Üheksas õpetuskõne (6:20–35) manitseb õpetust kuulda võtma, hoiatab võõra naise ja abielurikkumise eest ning kümnes õpetuskõne (7:1–27) on hoiatus võõra naise eest.

Esimesel vahetekstil puudub nähtav seos õpetuskõnedega. Kõnede puhul on tegemist vanemliku õpetusega ning Õp 1:20–33, milles astub esile personifitseeritud tarkus, ei sobitu konteksti. Kuigi ühine joon on tarkuse ja õpetuse rõhutamine, on tegemist erinevate tekstidega. Esimeses kõnes ei mainita tarkust kordagi. Teise õpetuskõne puhul leidub ühisosa vahetekstiga korduvate sõnade näol: Õp 1:29 ja Õp 2:5 annavad edasi sama mõtet, esimene negatiivses vormis. Kahte kirjakohta võrreldes jääb mulje, nagu 2:5 jätkaks 1:29 mõtet. Õp 2:5–11 näib olevat esimeses vahetekstis esitatava negatiivse pildi antitees, mida näitab eriti kõnekalt 1:29 ja 2:5 kõrvutamine. Näib nagu oleks 2:5–11 vahetekstist eeskujult võtnud. Sellest tulenevalt tekib küsimus, kas vahetekst võiks olla vanem kui Õp 2:1–22. Lisaks eelnevalt väljatoodule paistab välja, et 2:22 annab edasi sama mõtet, mis Õp 1:32.

Teises vahetekstis Õp 3:13–20 esinev võrdlus varandusega (ss 14–15) esineb teises õpetuskõnes Õp 2:4 ning varandust mainitakse ka kolmandas õpetuskõnes Õp 3:9. Samasugune võrdlus esineb ka 8:10–11, kuid Õp 8:11 on tõenäoliselt lisand. Õp 2:4 ütleb, et tarkust tuleb otsida nagu peidetud varadust, teised mainitud kirjakohtad ütlevad, et tarkus on varandusest väärtuslikum, kuid mõlemal puhul on tegemist võrdlusega.

Kolmandale vahetekstile eelneva ja järgneva õpetuskõne teema on hoiatus võõra naise eest, üheksanda kõne 6:20–35 ka abielurikkumise eest, mis ei seostu otseselt vaheteksti teemadega. Vahetekst (Õp 3: 13–20) segab järjepidevust. Ühtegi vahetekstis esinevast neljast teemast ei esine kaheksandas ja üheksandas kõnes. Kuna nimetatud vahetekstis on välja toodud erinevad pahed, võib see olla põhjus, miks vahetekst on just nende õpetuskõnede vahele asetatud – see sobib abielurikkumise teema juurde.

Viienda vaheteksti viimast osa Õp 9:13–18 on võimalik seostada õpetuskõnedes esineva hoiatusega võõra naise eest, mida esineb teises õpetuskõnes 2:16–19 ning kaheksandas, üheksandas ja kümnendas õpetuskõnes. Õpetuskõnede salmid 2:18–19, 5:5 ja 7:27 on seostatavad vaheteksti viimase salmiga 9:18. Õp 2:18 „tema koda vajub alla surma poole“ väljendab sama mõtet, mida 9:18b „tema kutsutud on põrgu sügavustes“. Sellest võiks järeldada, et 9:13–18 on hilisem kui ülejäänud vahetekst ning mainitud õpetuskõned ning rumaluse personifikatsioon on lisatud isikustatud tarkuse ja võõra naise kirjelduse eeskujul.

6. Kirjandus- ja redaktsioonikriitilised järeldused

Kõigi viie vaheteksti puhul on põhjust lisandeid kahtlustada. Esimeses vahetekstis võib pidada lisandiks värsirida 22b. Lisand võib olla ka 27c, sest kordab, mida 27a–b juba ütlevad. Samuti võib lisand olla 23a ning sel juhul moodustavad 23b ja c kolomeetriselt tasakaalus bikooloni.

Teises vahetekstis on lisatud salmid 19–20, mis moodustavad eraldi tekstilõigu. Seda näitab ka kolomeetiline analüüs: salm 18 esindab täiendavat värsitüüpi, võttes eelneva sisu kokku ja lõpetades teema. Sellest võib järeldada, et viimane stroof on lisand ning salm 18 lõpetas algselt poemi.

Kolmandas vahetekstis on lisandiks peetud värsirida 3b. Neljandas vahetekstis on lisandid salmid 11, 13 ja 33 ning värsiread 29b, 30b, ja 32b. Viiendas vahetekstis on lisand salm 11, mis eristub esimese pöörde kasutamisega, mida tekstilõigus ss 7–12 rohkem ei esine.

Esimest vaheteksti võib pidada terviklikuks tekstiks, millele on mõned värsiread lisatud. Teine vahetekst koosneb kahest erinevast osast. Arvatavasti on viimane stroof sekundaarne, kuigi mõlemad on neljandast vahetekstist mõjutatud. Jääb mulje, et esmalt loodi salmid 13–18 Õp 8 eeskujul. Siis lisati salmid 19–20, mis komponeeriti samuti Õp 8 eeskujul. Sellest võib järeldada, et teine vahetekst on hilisem kui neljas.

Kolmas vahetekst koosneb neljast osast ega jäta tervikliku teksti muljet. Tõenäoliselt on neli erinevat osa ühe tekstilõigu all koondatud. Neljas vahetekst koosneb neljast pikemast osast. Tõenäoliselt ei olnud algselt tegu ühe tekstiga, kuna loomispoeem 8:22–31 jätab eraldiseisva teksti mulje. Viies vahetekst koosneb kolmest osast, mis on

tõenäoliselt üksteise järel ja mõjul komponeeritud. Vaheteksti viimane osa salmid 13–18 on mõjutatud õpetuskõnedest Õp 2, 5 ja 7, mis hoiatavad võõra naise eest.

Kui püüda määratleda vahetekstide kronoloogilist järjestust, võib kahtlustada, et teine vahetekst on noorem kui neljas ning et neljas ja viies ei ole õpetuskõnede vahele lisatud ühes tükis, vaid osade kaupa. Eriti torkab silma viies kõne, mille kolm põhiosa on lisatud ilmselt järjekorras: esimene, kolmas, teine.

Kokkuvõte

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli analüüsida Õpetussõnade raamatu peatükkides 1–9 esinevat viit vaheteksti (1:20–33; 3:13–20; 6:1–19; 8:1–36; 9:1–18) nende lähimas kontekstis ehk Õpetussõnade raamatu sissejuhatavas osas. Võrdlesin vahetekstide sisu ja vormi omavahel ning peatükkides 1–9 esineva kümne õpetuskõnega, et mõista, kuidas on vahetekstid ja õpetuskõned omavahel seotud, milline võiks olla vahetekstide ning nende osade kronoloogiline järjekord, ning milliste salmide ja lõikudega on neid täiendatud.

Need eesmärgid on enamjaolt täidetud. Kirjanduskriitikat ja vormianalüüsi, s.h kolomeetrilist meetodit kasutades on võimalik tuvastada tekstides esinevaid lisandeid ja erisusi, mis omakorda võimaldavad määrata tekstides esinevaid kõrvalmõjusid. Võrreldes omavahel vahetekstide ja õpetuskõnede metafoorikat, semantikat ja sõnakasutust on võimalik tuvastada sarnasusi nii teiste vahetekstide kui ka õpetuskõnedega. Analüüsi tulemused on välja toodud iga peatüki lõpus ja kuuendas peatükis.

Magistritöös analüüsitud viis vaheteksti koosnevad tarkuskirjandusele omaselt valdavalt neljavärsilistest stroofidest, mis koosnevad omakorda kahest bikoolonipaarist. Leidub ka mõningaid erandeid. Teises ja viiendas vahetekstis on eranditult kahevärsilised stroofid. Kolmevärsilisi stroofe esineb kokku kuuel korral ning neid leidub ainult kolmandas ja neljandas vahetekstis: kolmandas kolm Õp 6:1–3; 6–8; 9–11 ja neljandas kolm korda Õp 8:19–21; 24–26; 34–36.

Esimene vahetekst Õp 1:20–33 jaguneb viieks stroofiks. Teine vahetekst Õp 3:13–20 jaguneb neljaks kahevärsiliseks stroofiks. Kolmanda vaheteksti Õp 6:1–19 võib jagada kuueks stroofiks ja neljas vahetekst Õp 8: 1–36 koosneb neljast osast, mis jagunevad omakorda stroofideks ja alastroofideks. Viienda vaheteksti Õp 9:1–18 võib jagada kolmeks stroofiks, millest igaüks jaguneb omakorda kolmeks kahevärsiliseks alastroofiks.

Viie analüüsitud vaheteksti kolomeetria on enamjaolt tasakaalus, kuigi on erandeid. Kokku leidub kõigi vahetekstide lõikes seitse salmi, mis ei ole kolomeetriselt tasakaalus: 1:21; 3:18; 6:3; 8:16, 22, 33; 9:2, 11. Kolme salmi (6:3, 8:33 ja 9:11) puhul, mis ei ole kolomeetriselt tasakaalus, on põhjust kahtlustada lisandeid:

Läbivalt korduvatest sõnadest esinevad kõigis viies vahetekstis sõnad יהוה „Issand“, mis esineb seitsmel korral, ja חכמה „tarkus“, mis esineb kaheksal korral. Sõnajuur חכם „tark“ esineb vahetekstides kokku viisteist korda. „Tarkus“ on viies

analüüsitud vahetekstis kõige olulisem võtmesõna ning tarkuse samastamine jumalakartlikkusega on kogu Õpetussõnade raamatu keskne idee. Olulised võtmesõnad on veel פתי „rumalus“ või „rumal“, mis esineb kaheksal korral ning דעת „teadmine“, mis esineb seitsmel korral ja selle sünonüümid תבונה ja בינה, mida võib tõlkida kui „arukus“ või „arusaamine“. Mainitustest esimest leidub kolm korda ja viimast kaks korda.

Kolomeetrilist meetodit ja tekstikriitikat kasutades jõudsin järeldusele, et esimeses vahetekstis võib lisanditeks pidada värsiridu 22b, 27c ja 23a; teises vahetekstis salme 19–20 ning kolmandas vahetekstis värsirida 3b. Neljandas vahetekstis on lisandid salmid 11, 13 ja 33 ning värsiread 29b, 30b, ja 32b. Viiendas vahetekstis on lisand salm 11. Viie analüüsitud vaheteksti lõikes on kokku neliteist salmi, mida võib lisanditeks pidada.

On peaaegu võimatu teada, milline oli vahetekstide koostamise ajaline järjekord. Siinse uurimuse põhjal võib siiski järeldada, et Õp 1–9 vahetekstid on hilisemad kui õpetuskõned, kuna mitmel juhul paistab välja, et vahetekstid on õpetuskõnedest inspiratsiooni ammutanud. Kindlasti on neljas vahetekst 8:1–36 varasem, kui teine vahetekst 3:13–20. Esimene vahetekst Õp 1:20–33 on võtnud eeskujuna teisest õpetuskõnest Õp 2:1–22. Kolmanda vaheteksti Õp 6:1–19 puhul on seoseid ümbritsevate õpetuskõnedega raske leida. Neljas vahetekst on osaliselt mõjutatud teisest õpetuskõnest ning viies vahetekst on mõjutatud teisest, kaheksandas, üheksandas ja kümnendas õpetuskõnes esinevast vööra naise kirjeldusest.

Analüüsi tulemusena võib öelda, et Õpetussõnade raamatu peatükkide 1–9 viis vaheteksti on mõjutatud kümnest õpetuskõnest ning on raamatu sissejuhatavale osale lisatud eesmärgiga rõhutada tarkuse ja õpetuse olulisust.

Kasutatud kirjandus

- Fox**, Michael V. 2015. *Proverbs. An Eclectic Edition with Introduction and Textual Commentary*. The Hebrew Bible: A Critical Edition. No. 1. Atlanta: SBL Press.
- Gemser**, Berend. 1963. *Sprüche Salomos*. Handbuch zum Alten Testament. Erste Reihe. Bd. 16. Tübingen: Mohr.
- Jakobson**, Jonas. 2010. *Kümme didaktilist kõnet Õp 1–9. Didaktiliste poeemide struktuuri ja semantilise parallelismi analüüs vajalike võrdlustega*. Magistri lõputöö. Tartu Ülikooli usuteaduskond.
- Jakobson**, Jonas. 2013. Refleksioon kui vahend ja lahendus Jeesus Siiraki Tarkuseraamatus. – *Usuteaduslik Ajakiri*, kd 63, nr 2, 3–21.
- Kaiser**, Otto. 1994. *Grundriss der Einleitung in die kanonischen und deuterokanonischen Schriften des Alten Testaments*. Die poetischen und weisheitlichen Texte. Bd. 3. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus.
- McKane**, William. 1970. *Proverbs. A New Approach*. Old Testament Library. London: SCM Press.
- Keel**, Othmar. 1974. *Die Weisheit spielt vor Gott: ein ikonographischer Beitrag zur Deutung des mesahäqät in Sprüche 8,30 f*. Freiburg: Universitätsverlag.
- Murphy**, Roland E. 1998. *Proverbs*. Word Biblical Commentary. Vol. 22. Nashville: Nelson Reference & Electronic.
- Neher**, Martin. 2004. *Wesen und Wirken der Weisheit in der Sapientia Salomonis*. Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft. Bd. 333. Berlin: De Gruyter.
- Nõmmik**, Urmas. 2013. *Iiobi raamat*. Piibel kontekstis. Kd 1. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Nõmmik**, Urmas. 2012. The Idea of Ancient Hebrew Verse. – *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*, Bd. 124, No. 3, 400–408.
- Nõmmik**, Urmas. 2021. Vanaheebrea afektiivse ja reflekteeriva mureluule stroofstruktuurist Iiobi kõnede näitel. – *Keel ja Kirjandus*, nr 1–2, 65–82.
- Nõmmik**, Urmas. 2015. Vanaheebrea luule poeetika, sissejuhatuseks. – *Methis Studia humaniora Estonica*, nr 16, 8–26.

- Parpola**, Simo. 1993. The Assyrian Tree of Life: Tracing the Origins of Jewish Monotheism and Greek Philosophy. – *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 52, No. 3, 161–208.
- Plöger**, Otto. 1984. *Sprüche Salomos (Proverbia)*. Biblischer Kommentar: Altes Testament. Bd. 17. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- Schipper**, Bernd Ulrich. 2018. *Sprüche (Proverbia)*. Teilband 1, Proverbien 1,1–15,33, Biblischer Kommentar: Altes Testament, Bd. 17/1 Göttingen, Bristol: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Scott**, R. B. Y. 1965. *Proverbs. Ecclesiastes*. The Anchor Bible. Vol. 18. Garden City (New York): Doubleday & Company.
- Sæbo**, Magne. 2012. *Sprüche*. Das Alte Testament Deutsch. Bd 16/1. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Toorn**, Karel van der. 2009. *Scribal Culture and the Making of the Hebrew Bible*. Cambridge (Massachusetts), London: Harvard University Press.
- Toy**, C. H. 1977. *A Critical and Exegetical Commentary on the Book of Proverbs*. The International Critical Commentary on the Holy Scriptures of the Old and New Testaments. Edinburgh: T&T Clark.
- Watson**, Wilfred G. E. 2005. *Classical Hebrew Poetry: a guide to its techniques*. London, New York: T&T Clark.
- Whybray**, Roger N. 1965. *Wisdom in Proverbs: the Concept of Wisdom in Proverbs 1–9*. Studies in Biblical Theology. No. 45, Naperville: Allenson.

Summary

The title of my master thesis is “The Analysis of the Interludes of Chapters 1–9 in the Book of Proverbs”. The purpose of the thesis is to analyse the five independent text units (Prov 1:20–33; 3:13–20; 6:1–19; 8:1–36; 9:1–18) that differ from the ten discourses in chapters 1–9. The content and form of the interludes was compared among themselves and to the ten discourses to understand the relations between interludes and discourses and to draw out the supposed chronological order of the interludes and to identify which units may be additions.

By using the colometrical method and literary criticism it is possible to determine secondary additions and differences in the texts that allow to identify possible outer impact. The comparison of metaphors, semantics and vocabulary enables to identify similarities among interludes and discourses.

The thesis consists of introduction, six chapters and summary. The translation and colometrical tablets have been added. Five chapters analyse the content, structure, colometry, key words and relation to ten discourses. The results are presented at the end of each chapter and in the sixth chapter.

As it is characteristic to wisdom literature, the analysed five interludes consist mostly of four-versed strophes that contain two bicolos but there are some exceptions. Three-versed strophes appear in the third interlude (Prov 6:1–3; 6–8; 9–11) and in the fourth interlude (Prov 8:19–21; 24–26; 34–36).

The interludes are colometrically balanced with some exceptions. Seven verses among the interludes are not colometrically balanced, as to three of them additions can be suspected.

Most significant key words are חכמה „wisdom“ and יהוה „God“ which appear in all five interludes. פתי „folly“ and דעת „knowledge“ are also to be pointed out as well as synonymous תבונה and בינה that can be translated as „understanding“.

The following verses and colas are probably additions: 22b, 27c and 23a in the first, 19–20 in the second, 3b in the third, 11, 13, 33, 29b, 30b, and 32b in the fourth and 11 in the fifth interlude.

It is not possible to determine the exact chronological order of the composition of the interludes but some conclusions can be made. The comparison and examination of interludes and discourses indicates that interludes are influenced by discourses and are

therefore added later to the collection. The second interlude 3:13–20 is definitely composed under the influence of the fourth interlude 8:1–36 and the first interlude 1:20–33 is influenced by the second discourse 2:1–22. It is difficult to determine connections with the third interlude and discourses. The fourth interlude is also partly influenced by the second discourse. The fifth interlude is influenced by the depiction of the seductive woman in the second, eighth, ninth and tenth discourse.

As the result of the analysis it can be concluded that the five interludes of Proverbs 1–9 are partly composed under the influence of the ten discourses and are added to the introductory section of the book to emphasize the importance of wisdom.

Lisa 1. Viis vaheteksti

Õp 1:20–33

²⁰**Tarkus** hüüab tänavail,
annab oma häält kuulda turgudel,
²¹kisendab lärmakates paikades,
kõneleb oma sõnu linnavärvate suus

²²"Kui kaua te, **rumalad**, armastate **rumalust**?
(Kui kaua meeldib hooplejail hoobelda
ja **alpidel [rumalatel] vihata teadmist**?)

²³Pöörduge minu **noomimise** alla!
Vaata, ma lasen teile voolata oma vaimu,
teen teile teatavaks oma sõnad.

²⁴**Et** ma olen kutsunud, aga te olete tõrkunud,
olen sirutanud oma käe, aga ükski pole tähele pannud,

²⁵ja et te pole hoolinud mitte ühestki minu nõust
ega ole tahtnud mu **noomimist**,

²⁶siis naeran minagi teie **õnnetust**,
pilkan, kui teie **kohkumine [hirm]** tuleb,

²⁷kui teie **kohkumine [hirm]** tormina tuleb
ja teie **õnnetus** tuulekeerisena saabub,
(kui häda ja ahastus teile kallale kipuvad).

²⁸**Siis** nad hüüavad mind, aga mina ei vasta,
otsivad mind, aga ei leia.

²⁹Sellepärast et nad on **vihanud tunnetust [teadmist]**
ega ole valinud **Issanda kartust**,

³⁰et nad ei ole hoolinud minu nõust,
vaid on põlastanud kõiki mu **noomitusi**,

³¹peavad nad siis sööma oma tegude vilja
ja küllastuma oma kavatsustest.

³²**Sest rumalaid** tapab nende taganemine
ja **alpe [rumalaid]** hukkab nende hooletus.

³³Aga kes mind kuulab, võib julgesti elada
ja olla muretu, kurja **kartmata [hirmu tundmata]**."

Õp 3:13–20

¹³Õnnis on inimene, kes leiab **tarkuse**,
ja inimene, kes jõuab **arusaamisele**,
¹⁴sest sellest on rohkem kasu kui **hõbedast**
ja rohkem tulu kui **kullast**.

¹⁵See on kallim kui **pärlid**,
ja ükski asi, mida sa ihaldad, ei ole sellega võrreldav.
¹⁶Selle paremal käel on pikk iga
ja vasakul käel rikkus ning au.

¹⁷Selle **teed** on armsad **teed**
ja kõik selle **rajad** on rahu.
¹⁸See on elupuuks neile, kes sellest kinni haaravad,
õnnis, kes seda suudab hoida.

¹⁹**Issand** on **tarkusega** rajanud **maa**,
arukusega valmistanud **taeva**.
²⁰Tema **teadmisel** lõhkevad **sügavused**
ja pilved tilguvad kastet.)

Õp 6:1–19

¹**Mu poeg**, kui oled hakanud käendajaks oma **ligimesele**,
kui oled löönud kätt **võõra** heaks,
²kui oled oma **suu sõnade** pärast võrku mässitud,
oma **suu sõnade** pärast kinni püütud,
³siis tee ometi, **mu poeg**, enese päästmiseks nõnda,
(sest sa oled ju sattunud oma **ligimese** võimusesse:)
mine, alanda ennast ja anu oma **ligimest!**

⁴Ära anna und oma **silmadele**
ega suikumist laugudele!
⁵Päästa end gasellina lõksu eest
või otsekui lind püüdja käest!

⁶Mine sipelga juurde, sina **laisk**,
vaatle tema viise ja saa **targaks!**
⁷Kuigi tal ei ole pealikut,
ülevaatajat ega valitsejat,
⁸valmistab ta siiski suvel oma **leiva**
ja kogub lõikusajal oma toiduse.

⁹Kui kaua sa, **laisk**, magad,
millal sa ärkad unest?
¹⁰Veel pisut und, pisut tukkumist,
pisut pikutamist ristas kätega,

¹¹siis tuleb vaesus sulle kallale otsekui röövel
ja puudus nagu relvastatud mees.

¹²Kõlvatu inimene, nurjatu mees,
käib, vale **suus**,

¹³pilgutab **silmi**, annab **jalaga** märku,
viitab sõrmedega,

¹⁴tal on kavalus südames, ta kavatseb kurja,
ta külvab alati riidu.

¹⁵Seepärast tuleb tema **õnnetus** äkitselt,
ta murtakse silmapilkselt ja abi ei ole.

¹⁶Neid kuut asja **vihkab Issand**,
jah, seitse on tema hingele jäledad:

¹⁷ülbed **silmad**, valelik keel,
käed, mis valavad süütut verd,

¹⁸süda, mis sepitseb nurjatuid kavatsusi,
jalad, mis kiiresti jooksevad kurja poole,

¹⁹valetunnistaja, kes väidab valet,
ja see, kes külvab riidu vendade vahel.

Õp 8:1–36

¹Eks hüüa **tarkus**,
eks tõsta **arukus** häält?

²Küngastel tee ääres, **teelahkmetel**,
trepikojas on ta võtnud aset.

³Väravate kõrval, linna sissekäigus,
seal, kus ustest sisse minnakse, kisendab ta:

⁴"Teile, mehed, ma hüüan,
ja mu hääl kõlab **inimlastele [inimese poegadele]**!

⁵Õppige, **rumalad**, mõistlikkust,
ja **albid**, hakake aru saama!

⁶Kuulge, sest ma räägin tõtt
ja mu huuled on avatud õigeks asjaks!

⁷Jah, mu suulagi toob kuuldavale tõe,
aga õelus on mu huultele jäle.

⁸Kõik mu suu sõnad on siirad,
neis pole midagi kavalat ega väära.

⁹Need kõik on selged arukale
ja õiged neile, kes on leidnud **tunnetuse [teadmise]**.

¹⁰Võtke vastu mu õpetus, aga mitte **hõbedat**,
pigem **teadlikkus [teadmine]** kui valitud **kuld**!

¹¹Sest **tarkus** on parem kui **pärlid**

ja ükski ihaldatav asi ei ole sellega võrdne.)

¹²**Mina, tarkus**, olen mõistlikkuse naaber,
ja ma leian **tunnetuse [teadmise]** ning targa nõu.

¹³**Issanda kartus** on kurja **vihkamine**.

Ma **vihkan kõrkust** ja **ülbust**,
halbu eluviise ja pöörast suud.)

¹⁴Mul on nõu ja kordaminek,
ma olen mõistus, mul on võimus.

¹⁵Minu abiga valitsevad kuningad
ja võimukandjad korraldavad õiglust.

¹⁶Minu abiga valitsevad vürstid
ja suursugused, kõik õiged kohtumõistjad.

¹⁷**Mina armastan** neid, kes **armastavad** mind,
ja kes otsivad mind, need **leiavad** minu.

¹⁸Minu juures on rikkus ja au,
jääv varandus ja hüvang.

¹⁹Minu vili on **kullast** parem, parem koguni kui puhas kuld,
ja mu saak on parem kui valitud **hõbe**.

²⁰Ma jäin õigluse rajale,
keset õiguse jalg**teid**,

²¹et anda jõukust neile, kes mind **armastavad**,
ja et täita nende varakambreid.

²²**Issand** lõi mind oma töö alguses,
esimesena oma töödest muistsel ajal.

²³Igavikust alates on mind eraldatud,
ürgajast peale, enne **maailma** algust.

²⁴Ma olen sündinud enne **sügavusi**,
enne kui puhkesid allikad.

²⁵Veel enne kui mäed paigale pandi,
enne künkaid sündisin mina,

²⁶kui ta veel ei olnud teinud **maad** ega maastikku,
ei maailma esimest tolmukübetki.

²⁷Kui tema valmistas **taevad**, olin **mina** seal,
siis kui ta joonistas sõõri **sügavuse** pinnale,

²⁸kui ta kinnitas pilved ülal,
kui said jõuliseks **sügavuse** allikad,

²⁹kui ta merele pani piiri,
(et veed ei astuks üle tema käsust,)
kui ta kinnitas **maa** alused,

³⁰siis olin mina tema kõrval kui lemmiklaps,
(olin **päevast päeva** temale rõõmuks,)
mängisin igal ajal tema ees,
³¹mängisin tema maailma **maa** peal
ja tundsin rõõmu **inimlastest [inimese poegadest]**.

³²Ja nüüd, **pojad**, kuulge mind!
(**Õndsad** on need, kes hoiavad minu **teed**.
³³Kuulge õpetust ja saage **targaks**,
ärge jätke seda tähele panemata!)
³⁴**Õnnis** on inimene, kes kuulab mind,
kes **päevast päeva** valvab mu ustel,
on vahiks mu uksepiitade juures.
³⁵Sest kes **leiab** minu, **leiab** elu
ja saab **Issanda** hea meele osaliseks.
³⁶Aga kes ei taba mind, teeb kahju oma hingele;
kõik, kes **vihkavad** mind, **armastavad** surma."

Õp 9:1–18

¹**Tarkus** ehitas enesele **koja**,
raius oma seitse sammast.
²Ta **tappis tapaloomad**, segas veini,
kattis lauagi valmis.
³Ta läkitas oma teenijad,
laskis hüüda **linna küngastel**:
⁴„Kes on **kogenematu [rumal]**, pöördugu siia!”
ta ütles:
⁵“Tulge, sööge mu **leiba**
ja jooge mu segatud veini!
⁶Jätke maha **rumalus**, et jääksite elama,
ja käige **arukuse** teel!”

⁷Kes õpetab **pilkajat**, toob iseenele häbi,
ja kes noomib õelat, sellele jääb külge halb **märk**.
⁸Ära **noomi pilkajat**, et ta sind ei vihkaks,
noomi **tarka**, ja ta armastab sind!
⁹Anna **targale**, ja ta saab veelgi **targemaks**,
õpeta õiglast, ja ta võtab veelgi enam õpetust!
¹⁰**Issanda kartus** on **tarkuse** algus
ja Kõigepühama **äratundmine [teadmine]** on **arukus**.

¹¹Sest minu läbi saavad su päevad paljuks
ja su eluaastad jätkuvad.

¹²Kui oled **tark**, siis oled **tark** iseenese jaoks;
ja kui oled **pilkaja**, siis pead sedagi üksinda kandma.

¹³Meeletusenaine on rahutu,
rumalus ei tunne midagi.

¹⁴Ta istub oma **koja** uktsel,
istme peal **linna küngastel**,

¹⁵kutsudes möödaminejaid,
neid, kes käivad otseradu:

¹⁶„Kes on **kogenematu [rumal]**, pöördugu siia!”
Ja napiarulisele ta ütleb:

¹⁷„Varastatud vesi on magus
ja salajas söödud **leib** on hõrk.”

¹⁸Aga teine ei teagi, et seal on kadunud hinged,
et tema kutsutud on põrgu sügavustes.

Lisa 2. Kolomeetrilised tabelid

Õp 1:20–33

1.20 hkmwt bhws trnh	13
brhbwt ttn qwlh	13
1.21 br's hmywt tqr'	13
bpthy š'rym b'yr 'mryh t'mr	23
1.22 'r-mty ptym t'hw pty	17
(włsym lšwn hmdw lhm	16
wksylym yšn'w-d't)	15
1.23 (tšwbw ltwkhty)	12
hnh 'by'h lkm rwhy	15
'wry'h dbry 'tkm	14
1.24 y'n qr'ti wtm'nw	14
ntyty ydy w'yn mqšyb	17
1.25 wtpr'w kl-'šty	12
wtwkhty l' 'bytm	14
1.26 gm-'ny b'ydkm 'šhq	15
'l'g bb' pdkm	12
1.27 bb' kš'wh pdkm	13
w'ydkm kswph y'th	15
(bb' 'lykm srh wswqh)	16
1.28 'z yqr'nny wl' 'nh	17
yšhrnny wl'yms'nny	17
1.29 tht ky-šn'w d't	12
wyr't yhwh l' bhrw	15
1.30 l'-'bw l'šty	10
n'šw kl - twkhty	12
1.31 wy'klw mpry drkm	14

wmm‘štyhm yśb‘w	14
1.32 ky mšwbt ptym ihrgm	16
wšlwt ksylym t‘bdm	16
1.33 wšm‘ ly yškn-btḥ	13
wš‘nn mpḥd r‘h	12
 Õp 3: 13–20	
3.13 ‘šry ‘dm mš‘ ḥkmh	14
w‘dm ypyq ṭbwnh	13
3.14 ky ṭwb šrh mšr – ksp	16
wmḥrwš ṭbw‘th	12
3.15 yqrh hy‘ mpnyym	13
wkl - ḥpšyk l‘ yšww – bh	16
3.16 ‘rk ymym bymynh	13
bśm‘wlh ‘šr wkbwd	15
3.17 drkyh drky - n‘m	12
wkl – ntybwtyh šlwm	15
3.18 ‘š - ḥyym hy‘ lmḥzyqym bh	19
wtmkyh m‘šr	10
3.19 (yhwh bḥkmh ysd - ‘rš	15
kwnn šmym btbwnh	14
3.20 bd‘ṭw ṭhwmwt nbq‘w	16
wšḥqym yr‘pw - tḥ)	13
 Õp 6:1–19	
6.1 bny ‘m – ‘rbṭ lr‘k	13
ṭq‘t lzt kpyk	11
6.2 nwqšt b‘mry – pyk	13

nlkdṭ b'mry – pyk	13
6.3 'šh z't 'pw' bny whnšl	18
(ky b't bkp – r'k)	11
lk htrps wrhb r'yk	15
6.4 'l – ṭṭn šnh l'ynyk	14
wtnwmh l'p'pyk	13
6.5 hnšl kšby myd	11
wkšpwr myd yqwš	13
6.6 lk – 'l – nmlh ' šl	11
r'h drkyh wḥkm	12
6.7 'šr 'yn – lhqsyn	12
šṭr wmšl	7
6.8 ṭkyn bqyš lḥmh	12
'grh bqsy r m'klh	14
6.9 'd – mty ' šl ṭškb	12
mt y ṭqwm mšntk	12
6.10 m't šnwt m't ṭnwmwt	16
m't ḥbq ydym lškb	14
6.11 wb' – kmhlk r'šk	12
wmḥsrk k'yš mgn	13
6.12 'dm bly'l 'yš 'wn	13
hwlk 'qšwt ph	11
6.13 qrš b'ynw mll brglw	16
mrh b'šb'tyw	11
6.14 ṭḥpkwt blbw ḥrš r'	15
bkl – 't mdnym yšlh	14
6.15 'l – kn pt'm ybw' 'ydw	16
pt' yšbr w'yn mrrp'	15

6.16 šš – hnh śn’ yhwh	12
wšb’ tw’bwt npšw	14
6.17 ‘ynym rmwt lšwn šqr	16
wydym špkwt dm – nqy	15
6.18 lb ḥrš mḥšbwt ’wn	14
rglym mmhrwt lrwš	18
6.19 ypyḥ kzbym ‘d šqr	14
wmšlh mdnym byn ’ḥym	17

Ōp 8: 1–36

8.1 hl’- hkmh tqr’	11
wtbwnh ttn qwlh	13
8.2 br’š-mrwmyy ‘ly- drk	16
byt ntybwt nšbh	13
8.3 lyd-š’rym lpy-qrt	14
mbw’ pthym trnh	13
8.4 ’lykm ’yšym ’qr’	14
wqwly ’l-bny ’dm	13
8.5 hbynw pt’ym ‘rmh	14
wksylym hbynw lb	14
8.6 šm’w ky- ngydym ’dbr	16
wmpth śpty myšrym	15
8.7 ky-’mt yhgh hky	12
wtw’bt śpty rš’	13
8.8 bšdq kl-’mry-py	12
’yn bhm nptl w’qš	14
8.9 klm nkhyy lmbyn	13
wyšrym lms’y d’t	14

8.10 qhw-mwsry w'l- ksp	14
wd't mhrwš nbhr	13
8.11 (ky-twbh hkmh mpnynym	17
wkl-hpšym l' yšww-bh)	16
8.12 'ny-hkmh šknty 'rmh	16
wd't mzmwt 'mš'	13
8.13 (yr't yhwh šn't r'	13
g'h wg'wn wdrk r'	14
wpy thpkwt šn'ty)	14
8.14 ly-'šh wtwšyh	11
'ny bynh ly gbwrh	14
8.15 by mlkym ymlkw	12
wrwznym yhqqw šdq	15
8.16 by śrym yśrw	10
wndybyn kl-śpty šdq	16
8.17 'ny 'hbyh 'hb	10
wmšhry ymš'ny	13
8.18 'šr-wkbwd 'ty	11
hwn 'tq wšdkh	11
8.19 twb pryy mhrwš wmpz	16
wtbw'ty mksp nbhr	15
8.20 b'rh-šdqh 'hlk	12
btwk ntybwt mšpt	14
8.21 lnhyl 'hby yš	12
w'šrtyhm 'ml'	12
8.22 yhwh qnny r'šyt drkw	17
qdm mp'lyn m'z	12
8.23 m'wlm nskty	10
mr'š mqdmy 'rš	12

8.24 b'yn- thmwt hwlly	15
b'yn m'ynwt nkbdy-mym	17
8.25 btrm hrym htb'w	13
lpny gb'wt hwlly	15
8.26 'd-l' 'sh ' rš whwšwt	16
wr's 'prwt tbl	12
8.27 bhkynw š mym šm 'ny	15
bhqw hwg 'l-pny thwm	17
8.28 b'mšw šhqym mm'l	14
b'zwz 'ynwt thwm	14
8.29 bšwmw lym hqw	13
(wmym l' y'brw-pyn)	14
bhqw mwsdy ' rš	13
8.30 w'hyh 'šlw 'mwn	13
(w'hyh š's'y ywm ywm)	17
mšqt lpnyw bkl-'t	15
8.31 mšqt btbl ' ršw	13
wš's'y 't- bny 'dm	14
8.32 w'th bnym šm'w-ly	14
(w' šry drky yšmrw)	14
8.33 šm'w mwsr wkwm	13
w'l-tp'r(w)	8
8.34 ' šry 'dm šm' ly	12
lšqd 'l-dlty ywm ywm	17
lšmr mzwzt pthy	13
8.35 ky mš'y mš'y hyym	14
wypq ršwn myhwh	13
8.36 wht'y hms npšw	12

kl-mšn'y 'hbw mwt	14
Õp 9:1–18	
9.1 hkmwt bnth byth	13
hšbh 'mwdyh šb'h	14
9.2 ṭbhh ṭbhh mskh yynh	16
'p 'rkh šlhn	11
9.3 šlhh n'rtyh tqr'	14
'l-gpy mrmy qrt	12
9.4 my- pty ysr hnh	11
hsr-lb 'mrh lw	11
9.5 lk lhmw blhmy	12
wštw byyn mskty	13
9.6 'zbn pt'ym whyn	13
w'srw bdrk byvnh	14
9.7 ysr lš lph lw qlwn	14
wmwkyh lrš' mwmw	14
9.8 'l- twkh lš pn-yšn'k	15
hwkh lhkm wy'hb	14
9.9 tn lhkm wyhkm -'wd	14
hwd' lšdyq wywsp lph	17
9.10 thlt hkmh yr't yhwh	16
wd't qdšym bynh	13
9.11 ky-by yrbw ymyk	12
wywsypw lk šnwt hyym	17
9.12 'm- hkmt hkmt lk	12
wlšt lbdk ts'	11
9.13 'št ksylwt hmym	13
ptywt wbl-yd'h mh	14
9.14 wyšbh lpth byth	13

‘l-ks’ mrmy qrt	12
9.15 lqr’ l‘bry drk	12
hmyšrym ’rhwtm	13
9.16 my- pty ysr hnh	11
whsr-lb w’mrh lw	13
9.17 mym-gnwbym ymtqw	14
wlhm strym yn‘m	13
9.18 wn’-yd‘ ky-rp’ym šm	15
b‘mky š’wl kr’yh	14

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Doris Diana Orr**, annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose **Õpetussõnade raamatu esimese kogumiku 1–9 vahetextide analüüs**, mille juhendaja on **Urmas Nõmmik**, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada see digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

1. Annan Tartu Ülikoolile loa teha ülalmainitud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Doris Diana Orr

30. aprill 2021